

Jaké jsou předpoklady pro jejich správné fungování v demokracii?

Proč vyvolává klasické dílo Alfonse Muchy takové emoce právě dnes?

Postřehy z letošního ročníku tradiční filmové přehlídky v Uherském Hradišti.

Kulturní noviny

PRVNÍ DRUŽSTEVNÍ LIST PRO SPOLEČNOST, POLITIKU, VĚDU A UMĚNÍ

CENA DVOJČÍSLA 40 Kč

V ČÍSLE:

2 STRANA

LIDOVCI NA ROZCESTÍ

Přiláká KDU-ČSL nové voliče?

8 STRANA

KDO BUDE UČITELEM

Povídka Michaila Bulgakova

12-13 STRANA

LITERATURA VE FINSKU

O osvícené kulturní politice

PŘIPRAVUJE SE

Od 5. září budou Kulturní noviny vycházet **jednou za dva týdny o 12 stranách.**

Na říjen připravujeme literární přílohu a konferenci o pluralitě médií v demokracii.

DRUŽSTEVNÍ PROJEKT

Jsme prvním českým mediálním družstvem. Naše členy spojuje idea vytvořit nezávislé médium s akcentem na témata občanské společnosti a kultury.

Rozšiřování družstva je cestou ke stabilitě novin, k nezávislosti na čistě komerčních mechanismech. Členství je investice do nezávislosti. Informace o družstevním projektu a dosavadní činnosti:

www.kulturni-noviny.cz

Noví členové získávají předplatné na 1 rok zdarma a v dalších letech s třetinovou slevou.

1. Informace o družstvu:
druzstvo@kulturni-noviny.cz

2. Informace o předplatném a obecné dotazy:
info@kulturni-noviny.cz

3. Náměty a reakce:
redakce@kulturni-noviny.cz

Nejjednodušší podpora projektu:

Předplat'te si Kulturní noviny!

VYZKOUŠEJTE NÁS!

SMS = číslo KN ZDARMA

Pošlete SMS (běžný tarif) ve tvaru:

Jméno-Příjmení-Ulice-Číslo-Obec-PSC na **608 573 963**

Islandská alternativní cesta krizí

Gejzírový happening na ulici v Reykjavíku v roce 2007. Nikdo ještě nic netušil... Více na stranách 4 a 5.

Foto Pavla Dagsson Waldhauserová

KOMENTÁŘ JIŘÍHO PLOCKA

Náš Island

Před časem prolétl českými internetovými schránkami text o islandských událostech. Takže to jde! A co? No přece, občanská revoluce! Dva roky byla předmětem nezájmu médií, přestože roznítla občanské nepokoje v dalších zemích Evropy. V textu se psalo: „Cenzura revoluce na Islandu je nejlepším důkazem, jak se zachází s informacemi, které můžou být nebezpečné pro politickou a ekonomickou elitu. Toto je stručná historie islandské revoluce: odstoupení celé vlády, znárodnování bank,

obecné referendum, uvěznění odpovědných lidí za krizi a přepsání ústavy přímo občany.“ Přiznám se, že si nejsem jist důslednou cenzurou v našich médiích, protože to bychom hrubě přeceňovali jejich politicko-strategické myšlení. Ona vynikají ukázkovou prezíravostí k tématům, jež jsou prostě daleko a jejichž okamžitá potence se zdá být minimální. Čteme u nás i o jiných malých ostrovech či státech, v nichž se krom přírodních katastrof a násilností odehrávají občanský inspirativní věci? Nikoli. A přitom svět

je plný poučných situací! Jenže nenápadný Island nás dostihl. Docválal na hřbetu vzepjavšího se španělského ryzáka. Každá principiální věc nás jednou dostihne. A zplání, pokud nerozeznáme zavčas její podstatu. Island se nám stal díky své odlehlosti (fyzické i psychické) projekčním plátnem, na němž se odehrávají děje, jež ve skutečnosti mohou být i trochu jinak. Pokoušíme se prostřednictvím autorů, která tam žije, přiblížit bájný ostrov a vzít si poučení z jeho příběhu. Poučení pro náš Island.

ISSN 1804-8897

9 771804 889023

BEZ PARDONU

Televize v reklamě

Odpověď na otázku, zda má Česká televize vydělávat na vysílání reklamy, je jednoduchá. Určitě ne. Jenomže z úplně jiného důvodu, než je ten, kvůli kterému o peníze z reklamy přijde. Vlezlých reklam a stupidních teleshoppingů bude divák na dvou kanálech České televize péčí politiků ušetřen proto, aby soukromé televize Nova a Prima za jejich vysílání utržily více. Monopol jim umožní vyšroubovat ceny. K čemu došlo, je, že soukromé televize uspěly u politiků s tezí, že není důvod, aby jim pytláčila v reklamním zeli televize veřejné služby, jestliže tato inkasuje poplatky od koncesionářů.

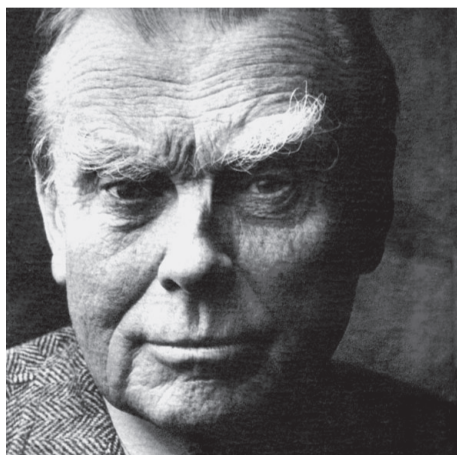
Když je řeč o reklamě v televizi, jedná se ve skutečnosti o televizi v reklamě. Z většiny médií už se stal pouhý obal na reklamní spot. Není to kvalita programu, nýbrž zisky z reklamy, co určuje, jestli televizní stanice přežije, anebo zanikne. Podobně tištěná média nežijí z prodeje výtisků, nýbrž z inzerce. A nebýt sponzorů, kteří svá loga vyvěšují na sportovních a kulturních akcích, nebylo by už sportu a kultury, protože vstupné pokryje pouze zlomek nákladů. Jako bychom reklamě vděčili za všechno a bez reklamy jako by něčeho nebylo! Což je naprosto špatně.

Reklama měla původně charakter informace. Pak se stala propagací. Další fází byla manipulace a od ní už byl jen krok k účelové lži a podvodu. V počátcích reklamy byli její tvůrci cenění coby kreativní lidé se zajímavými nápady. Čím více je ale v reklamě peněz, tím nižší požívají její tvůrci prestiž. Ve snaze vylákat z lidí peníze se reklama něčeho nestydí a snížila se k čemukoli.

To, že bude Česká televize bez reklam, nezaručuje automaticky, že to bude lepší televize. O to ale nejde. Podstatný je precedens, že svět bez reklamy je možný. To je první krok k úvahám, jak reklamu postavit mimo zákon. Důvody k tomu nejsou jenom estetické, etické či kulturní, ale také politické a ekonomické. Podstatou reklamy je ohlupování lidí, vymývání mozků, ale též křivení hospodářské soutěže či praní špinavých peněz. Čirá neřest!

IVAN HOFFMAN

VÝROČÍ

Czesław Miłosz (30. 6. 1911–14. 8. 2004)

Polský spisovatel, básník, esejista a překladatel. Po rozchodu s komunistickou ideologií v roce 1951 emigroval do Paříže, později přesídlil do USA, kde přednášel na Kalifornské univerzitě v Berkeley. V roce 1980 mu byla udělena Nobelova cena za literaturu. U nás je vedle překladů básní známý zejména knihou esejů *Ztročený duch* či románem *Údolí Issy*. Počátkem devadesátých let se vrátil do Polska, kde se stal symbolem intelektuálního boje za svobodu. „Stydím se psát básně / ... / Chtěl bych promlouvat / jinými slovy / tak aby si nikdo při plném vědomí / nepřál mě slyšet.“

Sociálně-tržní strana

Pavel Bělobrádek v posledních několika rozhovorech představuje KDU-ČSL jako hodnotově konzervativní stranu, jejímž programovým cílem je sociálně-tržní ekonomika. Přívrastek sociálně-tržní je třeba rozvést stejně jako sadu příkladů hodnotového konzervativismu.

PATRIK EICHLER

Předseda lidové strany Pavel Bělobrádek byl v polovině července na dovolené a svědčí v jeho prospěch, že nevíme kde. Ani v jednom z rozhovorů, které dal médiím po svém návratu, se o tom totiž nezmiňuje. Místo toho hovoří o straně, která šetří, splácí dluhy a propouští lidi z odborného zázemí. Organizovaný „intelektuální potenciál“ si KDU-ČSL nadále nemůže dovolit. Média už ale zachytila, že lidovci chystají vznik externího poradního týmu. Podle publikovaných zpráv by se jeho členem, případně vedoucím, měl stát bývalý ředitel Státního fondu životního prostředí Libor Michálek. Pro lidovce by jeho osobnost jistě byla vítanou posilou.

Bělobrádek formuluje i výtky směrem ke stávající koalici: Nečasovu vládu považuje za nejhorší za dvacet let. Chystaná důchodová reforma je pro něj loupež století. Odmítá, aby pacienty tříděně rozdělovala ministerská vyhláška. Postavil se za společné zdanění manželů coby důležitý bod politiky podpory rodiny i za právo na stávku. Politiku, kterou Miroslav Kalousek dnes koná coby místopředseda TOP 09, nazývá Bělobrádek neoliberalismem.

Kritiku vlády tedy můžeme od lidovců před krajskými volbami čekat. Na nejbližší předvolební kampaň si chtějí půjčit deset milionů korun. V některých krajích má dojít na společné koalici se Stranou zelených. Nepůjde ale o křížení „anakondy s kolibříkem“, jak v Lidových novinách před časem žertoval Martin Zvěřina. Třeba v jižních Čechách podle Bělobrádka společná koalice nevznikne – obě strany se totiž zásadně liší v postoji ke kácení v Národním parku Šumava a k rozšíření Jaderné elektrárny Temelín. Přes zmiňované šetření ale Bělobrádkova vystoupení nezbuzují pochyby, že jím vedená strana funguje jako struktura i proces. Aktivně navíc v médiích vystupují i někteří další členové nejužšího vedení strany.

Skrutá agenda

Bělobrádkova vystoupení umožňují polemizovat s konkrétní lidoveckou politikou i obecným programem. Za Cyrila Svobody i Miroslava Kalouska, říká Bělobrádek, „jsme měli ve

stanovách zakotvenou orientaci na sociálně-tržní hospodářství“. A přitom opakuje, že i „křesťanští demokraté v celé Evropě prosazují sociálně-tržní ekonomiku“ a že evropští křesťanští demokraté jsou stejní jako KDU-ČSL. To může být programově pravda. Je ale otázka, zda z návaznosti na evropské křesťanskodemokratické strany nevyvozují lidovci chybné závěry pro svou domácí politiku a pro své zařazení coby středo-pravé strany na domácí politické scéně. Varovat mohou KDU-ČSL třeba členové někdejší české Křesťanskodemokratické strany. Ti dodnes vzpomínají, jaké bylo jejich překvapení, když zjistili, že i program pravicových německých křesťanských demokratů (CDU/CSU) se nachází nalevo od nich.

Průzkumy hodnotové orientace

Když jeden takový průzkum před několika lety prováděli slovenští sociologové (výsledky viz bratislavský časopis OS 1/2008), vyšlo jim zejména, že místo člověka v politickém spektru je závislé více na příslušnosti k národnímu kontextu než na identifikaci s univerzálním hodnotovým proudem. Následovalo pak několik příkladů.

Třeba tezi, že interrupce je ospravedlnitelná za jakýchkoli okolností, podporovala podle zmíněného průzkumu asi čtvrtina voličů KDU-ČSL. Liberálnější byli voliči všech českých politických stran (u ČSSD šlo asi třetinu, u ODS a SZ o necelou polovinu). Podle průzkumu byli ale voliči KDU-ČSL v postoji k interrupcím zároveň liberálnější než voliči všech dalších stran v zemích Visegrádské skupiny s výjimkou polských postkomunistů.

Pokud jde o ekonomiku, tak zhruba polovina voličů lidovců, zelených, komunistů i sociálních demokratů souhlasila s tezí, že stát má za každých okolností zajistit každému svému občanovi životní minimum. U ODS měla tato teze v průzkumu podporu asi čtyřicet procent voličů. Stejnou podporu měla u slovenských křesťanských demokratů (SDKÚ-DS). Voliči všech ostatních politických stran ve Visegrádu podporovali tuto tezi ve větším procentu než ti lidovečtí.

Voliči KDU-ČSL tedy slovenští sociologové před několika lety popsali jako v českém kontextu konzervativní, ale v hospodářských

otázkách tíhnoucí spíše k dalším levicovým stranám. Celé české politické spektrum z průzkumu naopak vyšlo jako ve střední Evropě hodnotově nejliberálnější a nejméně hájící ochrannou úlohu státu.

Identifikovat se v českém kontextu jako strana středo-levá by pro lidovce zřejmě znamenalo věrněji popsat vlastní místo na české politické scéně. Proklamativní přihlášení se k této pozici by k podpoře strany mohlo zlákat ty voliče, kteří chtějí větší jistotu, že lidovci po úspěšných volbách nevstoupí do koalice s českou pravicí.

Přes kritiku stávající pravicové koalice totiž platí, že lidovci budou tíhnout k podpoře vlády bez (jakéhokoli) podílu KSČM. Pak ale musí zazní otázka, zda lze hodnotově konzervativní a sociálně-tržní politiku realizovat s neoliberaly z TOP 09 a národními liberály z ODS. Anebo zda lidovci budou z programu vlády po příštích volbách hlasovat jen pro ty body, které budou odpovídat jejich vlastnímu programu.

Pokud pak jde o hodnotový konzervativismus, lidovci ho dlouhodobě prezentují z nepříliš šťastné strany – na otázkách spojených s lidskou sexualitou. Hodnotový konzervativismus je ale rozmanitější. Může najít výraz v posilování místních samospráv a obcí coby soběstačných správních jednotek. Polská lidová strana měla před čtyřmi lety ve volebním programu třeba heslo „zajistíme práci co nejbližší místu bydliště“. Ale mohlo by jít třeba o obecní stipendia, která by nadané středoškoly podporovala ve studiu na kvalitních vysokých školách a zároveň posilovala jejich loajalitu k rodišti. Může jít o legislativní i veřejnou podporu těch společenských struktur, které si kladou za cíl výchovu mladých lidí (Junák a Sokol stejně jako Orel a církev).

Cestou k obnově KDU-ČSL jednoduše je promyslet vlastní ideově-politický profil a vyvodit z něj politické rozhodnutí. Strana obhajoby stabilních společenských struktur, živé občanské společnosti a uměřeného etického konzervativismu se na české politické mapě neztratí. Poslední vystoupení Pavla Bělobrádka nabízí možnost přemýšlet tímto směrem.

Patrik Eichler (1984) je novinář, komentátor Deníku Referendum, pracuje v Masarykově demokratické akademii.

Šumava: policie neumí

MOJMÍR VLAŠÍN

V právním státě stojí policie na straně toho, kdo je v právu. V policejním státě se pak vždy staví na stranu toho, kdo je zrovna u moci. V případě blokady na Šumavě se policie postavila na „stranu strany“, která je u moci a která obsadila křeslo ministra životního prostředí a seslala ředitele Národního parku Šumava, i když měla hodné důvody postavit se na stranu aktivistů. Nenásilná blokáda není namířena proti místním lidem ani proti dřevorubcům a je důsledkem totální ignorace ze strany vedení parku, ředitel nemá na kácení příslušné výjimky ze zákona o ochraně přírody, které musí mít, kácení je tedy nelegální. Osobně jsem dával policii podnět, aby kácení zastavila. Kácení v oblasti Ptačího potoka nevede k zastavení kůrovcové gradace, ale k poškození nádherné šumavské přírody.

Policie se však rozhodla zakročit proti blokujícím. Chápali jsme, že většina policistů tam není dobrovolně a že konají jen svou práci. Jenže brzy jsme poznali, že oni svoji práci

prostě neumí. Místní policie byla korektní, ale zásahová jednotka z Plzně je zřejmě cvičená na něco úplně jiného. Možná by uměli zastavit rabující dav, asi by uměli zakročit proti fotbalovým rowdies, ale pokojné občany, kteří svým vlastním tělem blokují kácení, prosit nezvládli. Při vynášení aktivistů několikrát zabloudili a nevěděli kudy z lesa ven. Neustále čekali, kdy je někdo napadne s klackem či výbušninou, a ono nic. Když však otec sedmnáctileté dívky, kterou odvlékali do policejního antonu, hlasitě upozorňoval, že chce jako její zákonný zástupce vědět, kam ji vezou, místo odpovědi ho „hrdiný“ policista srazil pěsti k zemi a klekl na něho. To našťvalo jeho manželku tak, že se na policistu vrhla a křičela, aby muže pustili. A už paní zadrželi za napadení veřejného činitele. Ukázka neprofesionality policie.

Ano – policii bylo přikázáno, aby prostor vymezený ke kácení hlídala. Občané, kteří tam vstupovali, se možná dopustili přestupku, a někteří i opakovaně, ale to je přestupek na úrovni nesprávného parkování či nezapnutých

pásů. Jenže dřevorubec nesmí kácat, pokud je v okruhu dvojnásobné výšky stromu přítomna cizí osoba (aktivista, policista, novinář). Pokud přesto kácí, dopouští se trestného činu obecného ohrožení. To je na úrovni řízení v opilosti nebo krádeže auta. Přesto policisté, když jsme je na to upozornili, nezasáhli se slovy: „Vy víte, že tam nemáte chodit.“ Takže příště se třeba dozvíte, že je úplně v pořádku, když vám ukradli auto, protože jste ho měli špatně zaparkované a věděli jste o tom. Ukázka toho, jak se policie neorientuje v základních situacích.

V demokratickém státě s rozvinutou občanskou společností, ke kterému klopotně směřujeme, by policie přeci měla být připravena na nenásilné občanské protesty a měla by umět rozlišit mezi přestupkem a trestným činem. Vedle excesů některých policejních svařovců bylo totální neuměteltví policejních jednotek pro mě největším zklamáním z těch, kteří mají „pomáhat a chránit“.

RNDr. Mojmir Vlašín (1954) je mluvčím blokád.

Podmínky fungování médií veřejné služby

Následující text je pokračováním úvah z minulého čísla o smyslu a postavení médií veřejné služby a jejich perspektivách v demokratickém státě.

JIŘÍ ZAJÍC

Svůj první článek (*Média pod vládou neviditelné ruky trhu*, Kulturní noviny 2-3/2011) jsem ukončil konstatováním, že k zodpovězení otázky, zda mohou u nás média veřejné služby naplňovat ono poslání, které je pro fungování demokracie i soudržnosti společnosti nezbytné, by bylo třeba napsat další článek. A jelikož jsem byl vzat za slovo, nezbyvá mi, než svůj příslib splnit.

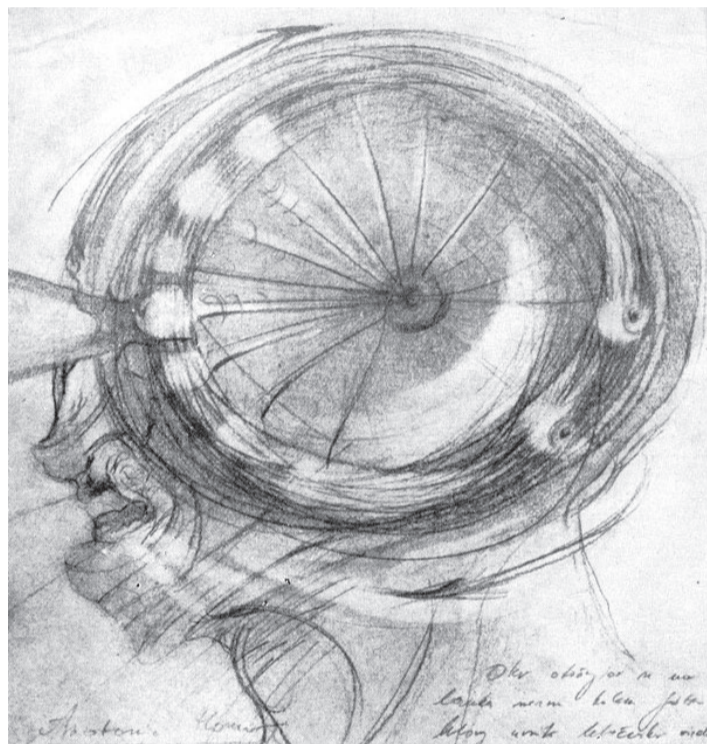
I ten, kdo můj první článek nečetl, už jenom z téhle jediné závěrečné věty může usoudit, že jsem v něm aktuální stav médií veřejné služby u nás popsal jako málo vyhovující. A bude mít pravdu. Pro jistotu ale hned dodávám: nejedná se v první řadě o to, že by naše média veřejné služby – tedy Česká televize a Český rozhlas – nebyla schopná produkovat i kvalitní pořady. Každý týden je jich určitě několik desítek (a na všech stanicích Českého rozhlasu to budou stovky). Jedná se hlavně o trojí manko:

- instituční prestiže – tedy toho, aby se média veřejné služby těšila obdobné pozici ve společnosti, jakou má například ve Velké Británii BBC;
- svobody pro veřejnou službu – neboť právní, politické i ekonomické podmínky, v nichž působí, jsou pro ně nepříznivé;
- vzdělávacího poslání – nemají být ve vleku „agendy“ diktované prostřednictvím komerčních médií „neviditelnou rukou trhu“, nýbrž mají být „agorou“, na níž jsou nastolovány a řešeny zásadní otázky života a smrti, prostorem výchovy k dospělosti a demokracii, službou krásy a skutečné kvality.

Zodpovědnost nás všech za média

Posun výše naznačeným směrem v první řadě vyžaduje odpovídající celospolečenské klima: pokud ve společnosti nebude silné přesvědčení, že média veřejné služby jsou opravdově nezbytná a že je na nás všech, jaká bude jejich kvalita, nic se k lepšímu nezmění. Mohla by teď zaznít námitka, že veřejné mínění se dnes v první řadě utváří médii, a pokud si dosud lidé u nás závažnost existence kvalitních médií veřejné služby neuvědomují, je to právě „zásluha“ médií samotných, včetně těch veřejné služby. Jsme pak v situaci podobné té, jakou „řešil“ Baron Prášil, když se zabořil pět sáhů pod zem, tím, že si domů doběhl pro krumpáč a lopatu a vykopal se. A jistě je na tom něco pravdy. Měnit společnost bez

součinnosti celoplošných televizí je velice těžké. Ale není to pravda celá, zvláště ne v době internetu. A potom: ke změnám postojů dochází nejčastěji na základě osobních svědectví „tváří v tvář“. Zkrátka, i kdyby nás, kterým leží na srdci kvalita médií veřejné služby, byly jen „ostrůvky“, neznamená

Josef Daněk, *Otdčeni oka*, 1985, tužka, papír, 42 x 30 cm (detail)

to, že se „nedá nic dělat“. Je třeba, aby každý, komu záleží na změně, všude, kde může, a způsoby, které má k dispozici, podporoval zájem i starost společnosti o média veřejné služby.

Konkrétně to má vyústit zejména do tří „činů“. Předně je třeba poskytovat médiím kvalitní a hojnou zpětnou vazbu. V Radě ČT jsem měl osm let na starosti divácké ohlasy, tak vím, jak jsou v tomto lidé hrozně pasivní. Ještě tak si napsat pro recept, malé děti píšou milované Dádě Patrasové, ale jinak si lidé mylně myslí, že na jejich hlasu nezáleží. Ale rozumná kritika, která vidí i klady, má ve skutečnosti pro tvůrce pořadů velkou důležitost. I v situacích, kdy vedení těchto médií, redaktorů nebo regulačních orgánů různé kritiky „odpínávají“ a vytvářejí tak v jejich autorech pocit marnosti a narážení na stěnu arogance a nezájmu, dochází ke korekcím žádoucím směrem. Sotvakdo totiž touží po tom, aby jeho tvorba byla předmětem negativní kritiky. Druhý konkrétní cíl „osvěty“ pak musí být zaměřen na to, aby lidé vzali vážně, že kvalitní média něco stojí – zkrátka si musíme dobrá média zaplatit (ať ta veřejné služby, tak ta menšinová). A tím třetím konkrétním cílem je, aby lidé při svém voličském jednání pokládali vztah politických subjektů k médiím veřejné služby za jedno z hlavních kritérií (podobně jako třeba vztah

k rodině, dětem či životnímu prostředí). Jaký má ta která strana postoj k jejich financování, k určování regulačních orgánů, k postavení ve společnosti? Lidé u nás si zatím příliš snadno nechají nakukat, že nekvalita médií je daň za demokracii a tržní hospodářství. Ve skutečnosti je to daň za pasivitu veřej-

nosti a mediální negramotnost její výrazně větší.

Nezbytnost mediální výchovy

Jde totiž o to, že jenom člověk dostatečně mediálně gramotný je schopný rozpoznat nabídku kvalitní od nabídek falešných – a tak je schopný i ocenit, když mu někdo poskytuje hodnověrný obraz skutečnosti. Lidé mediálně negramotní si vůči mediálním produktům počínají velmi podobně jako polynéští domorodci, když je bylo možno balamutit bezcennými barevnými sklíčky a podobnými cetskami.

Samozřejmě netriviální otázkou je, kdo má tuhle mediální gramotnost lidí naučit. Na školách se lopotně zavádí – ale hlavním limitujícím faktorem je absence schopných učitelů. V rámci neformálních (mimoškolní) výchovy jsou sice nadějně pilotní programy (například v rámci Junáka nebo projektu NIDM Klíče pro život), ale ty zasahují jen určité velmi omezené okruhy adresátů. A pak hlavně – kdo bude mediálně vzdělávat dospělé lidi? Myslím, že tady je velký prostor pro různé subjekty občanské společnosti. Jedním z protagonistů by tady mohly být církve mající už skoro 200 let díky biblické kritice náskok v tom, jak pracovat s mediálními zprostředkováními reality tak, aby se člověk dostal co nejbližší samotné skutečnosti.

Otázka autority ve společnosti

Pozice společenské autority je otázkou v celé naší západní společnosti naprosto zásadní – a přitom je to otázka, která je čím dál tím jasněji bez uspokojivé univerzální odpovědi. Formálně by se sice dalo říci, že tou autoritou je „přece“ právní řád. Jenomže pokud tohle snad mohlo fungovat v éře moderny s božstvem Rozumem a z něj odvozených univerzálních principů, v postmoderně, která je érou subjektivity, emocí a svádění, je nutné, aby autorita měla „tvář“. V situaci médií veřejné služby však otázka stojí takhle: kdo má takovou autoritu, aby mohl jmenovat regulační mediální orgány, aniž by byl hned podezřelý, že sleduje svůj osobní (mocenský či ekonomický) zájem? Ve Velké Británii je takovou autoritou královna – kdo u nás? Autorita médií veřejné služby se odvíjí jak od vlastní produkce, tak od osobností, které je reprezentují. Ale takové musí vybrat rovněž autoritu požívající orgán (Rada ČT, Rada ČRo) – což je v našich poměrech paralyzováno mechanismem zcela závislým na Poslanecké sněmovně.

My jsme jako první Rada ČT působící v letech 1992 až 1997 po zkušenostech ze svého pětiletého funkčního období navrhovali, aby Radu ČT a Radu ČRo jmenoval buď prezident (čímž jsme byli jistě poplatní tomu, že tím prezidentem byl Václav Havel a těšil se ještě značné autoritě), nebo aby třetinu rady volil Senát, třetinu jmenoval prezident a třetinu volila Poslanecká sněmovna. Dnes vidím, že ani tento model by v našich poměrech nesplňoval potřebnou legitimitu autority kvůli hypertrofii vlivu některých ekonomických subjektů prosazovaného skrze politické strany a některá média. Snad jenom jmenování Ústavním soudem by ještě nebylo tímto příliš korumpované. Anebo – při vědomí všech komplikací v našich poměrech – by řešením byl model dobře fungující třeba v Německu: regulační orgány jsou tvořeny zástupci významných subjektů občanské společnosti (církve, odbory, univerzity, mládežnické organizace apod.). Každopádně „odpolitizování“ regulačních mediálních orgánů (ostatně jeden z požadavků studentské Inventury demokracie) je nutnou podmínkou k tomu, aby média veřejné služby mohla získat takovou prestiž, kterou ke svému nezastupitelnému osvětovému poslání potřebují.

Jiří Zajíc (1951) byl v letech 1990–2001 redaktorem ČRo, 1992–2000 členem Rady ČT, 2005–2008 analytikem úřadu RRTV.

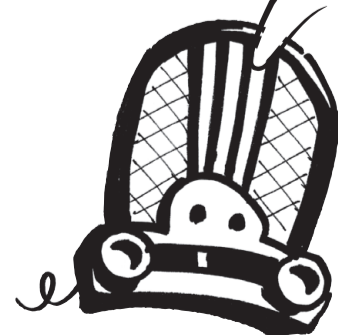
ODPOSLECH

Drábková kalkulačka

Na 20. schůzi Poslanecké sněmovny se 13. července projednával vládní návrh zákona, jímž se mění některé zákony v souvislosti s přijetím zákona o důchodovém spoření a zákona o doplňkovém penzijním spoření. V rámci několika hodinové debaty shrnovali premiér Nečas (ODS) a ministr práce a sociálních věcí Drábek (TOP 09) argumenty pro reformu a vznik druhého důchodového pilíře (dobrovolné soukromé spoření spojené s vyvedením 3% z povinného sociálního pojištění ze státního rozpočtu). Podle Nečase je problémem současného systému, že je „**příliš solidární**“ (pozn.: zvýraznění jsou redakční) a „je jednoznačně nastaven ve prospěch nízkopříjmových skupin, plní svůj základní účel, ochranu důchodců před pádem do chudoby, na druhé straně je **velmi nezásluhový**.“ Zásluhovost se tu dle všeho míní objemem vydělaných a odvedených peněz. Pečlivá uklízečka ani zdravotní sestra na zásluhy tedy nedosáhnou. Bohuslav Sobotka (ČSSD) namítl, že bohatí lidé, kteří mají zbytečné prostředky nad úhradu svých základních životních nákladů, mají již nyní celou řadu instrumentů, jak si spořit a nemusí se přitom vyvádět peníze ze státního rozpočtu. Dále řekl, že systém „je výhodný pro všechny, kdo vydělávají více než 40 tisíc korun hrubého měsíčně. To je zhruba 10, možná 12 % ekonomicky aktivních obyvatel naší země...“ Dle propočtů nejméně 20 miliardami korun ročně tak stát bude dotovat lukrativní finanční podnikání soukromých fondů na úkor všech ostatních. Reakce ministra Drábka na tvrzení, pro koho je systém výhodný: „To samozřejmě není pravda, je možné si to lehce ověřit na důchodové kalkulačce zveřejněné na webu Ministerstva práce a sociálních věcí.“ Sobotka: „Soukromé fondy, ve kterých se u nás realizuje spoření na důchod, za uplynulých deset let reálně zhodnotily vklady výnosem 0,3 %. (...) Pokud se podíváme na vaši kalkulačku (...), tak stupnice této kalkulačky začíná na **zhodnocení 1,5 %**. To je hodně optimistický pohled. To, že tvrdím, že to spoření nebude výhodné pro lidi s platem nižším než 40 tisíc hrubého měsíčně, vychází z odhadu průměrného zhodnocení 1 %. To si myslím, že je realistický odhad, pokud se podíváme na to, že stávající fondy za deset let měly výkon 0,3 %.“ Nečas opáčil, že pravidla důchodového připojištění přikazují fondu s prostředky nakládat bezpečným způsobem, kde je nízká míra zhodnocení: „Proto přicházíme s touto reformou, kdy důchodové společnosti budou moci investovat i do instrumentů s větší dynamikou. Ano, a také s větším rizikem a občan si vybere na základě toho, zda chce mít možnost většího výnosu, ale i většího rizika, nebo naopak. Ale je to nutný krok.“ Jak pro koho. Dělalji z nás hlupáky.

-jp-

Každému podle
zásluh!

Island – vzestup, pád a kříšení

Autorka následujícího textu měla možnost zažít vývoj země před krizí, při krizi i po ní, čímž získala jedinečnou příležitost porovnat, co se na Islandu opravdu dělo a co se doslova prohnalo zahraničním tiskem.

PAVLA DAGSSON
WALDHAUSEROVÁ

Je pozoruhodné, jakou mírou ovlivňuje světové dění a plní stránky médií státek populárně menší než samotné Brno. Každému se při vyslovení slova „Island“ vybaví ledovce, sopky či Vikingové. A možná je to právě toto prostředí, které Islandany nutí čelit krizím a nadvládám „svým“ způsobem. Ve dvacátém století byl Island jednou z nejhudších evropských zemí a sta tisíce obyvatel dosáhl až v padesátých letech. Lidé se vždy mohli spolehnout jeden na druhého a jistota přežití se skrývala v rybách, velrybách a ovčích. První investice do země přinesli američtí vojáci za druhé světové války, když na ostrově budovali strategickou vojenskou základnu. Průlomovým okamžikem bylo zavedení vzdálenosti islandských výsočných

Magnus Tomasson, Neznámý úředník. Foto Pavla Dagsson Waldhauserová

vod, čímž došlo k vystrnadění britských a španělských flotil. Ryby se konečně dostaly až ke břehu a mohly se v klidu rozmnožovat, a Islandané tak začali poprvé profitovat.

Ještě v devadesátých letech na Islandu chyběla pořádná asfaltová silnice, která by spojovala dvě největší města. Takže o znatelnějším rozvoji se dá skutečně hovořit až v posledních dvaceti letech. Využití geotermální energie, budování přehrad a továren na zpracování hliníku k tomu také přispělo. Bankovní systém sám o sobě se začal rozvíjet až kolem roku 2000 a skokový rozvoj byl neúprosně neúměrný k velikosti země, počtu obyvatel i času. Všechny státní banky byly privatizovány pouze během pěti let před krizí.

Samotní Islandané konečně mohli přijít na chuť luxusnímu životu a trendu si prostě na úplně všechno půjčit. I můj islandský bankovní účet v té době krásně nabýval díky 18% úroku, který byl ovšem jeden z nejnižších. Islandská koruna byla přemrštěně nadhodnocená, tudíž pro turisty se tato země stala téměř nedostupnou a Islandan si v zahraničí mohl dovolit všechno. Bohužel i tak byla většina půjček Islandanům poskytována pouze v cizích měnách, což jejím pádem na třetinovou hodnotu dostalo mnoho lidí do patové situace. Když například spláceli dům již deset let a předpokládali, že mají půlku splacenou, zjistili, že kdyby ve stejnou chvíli chtěli hypotéku zrušit, jenom za její doplacení by si mohli dovolit jeden a půl nového domu. Najednou měli splácet měsíčně třikrát více, a na to logicky neměli.

Krise po islandsku

Rok 2008 byl pro Islandany jak blesk z čistého nebe. Nikdo o ničem nevěděl. Za zhroutení státu nesla odpovědnost i vláda nedostatečnou

kontrolou. Stručně se dá celá situace nazvat nám tak známým tunelováním. Do vedení čerstvě privatizovaných bank se dostali mladí ekonomové s chutí zkoušet riskantní metody a investice. A hlavně byly praktikovány služby ze známosti, vždyť na Islandu si vlivní pomáhají. Například půjčka na dům o hodnotě dvacet milionů islandských korun dopadla tak, že banka usoudila, že dům musí mít podstatně vyšší hodnotu, než měl, a půjčovala vlastně na neexistující majetek. V čele celého neštěstí stojí několikaletých dvacet tunelářů.

První týdnů v říjnu 2008 tomu nikdo nemohl ani uvěřit, většina lidí nechápala, co se vlastně děje. Mnoho rodin opustilo zadlužené statky a úplně se vystěhovalo ze země. Hovoří se o dvou procentech národa, ale toto číslo zahrnuje též část přistěhovalých polských pracovníků na stavbách, které byly ze dne na den zastaveny. Reykjavík s rozestavěným okolím se stal městem duchů. Již brzy se ale lidé ozbrojili pánvičkami a hrnci a vycházeli každou sobotu po dva roky v jakémkoli počasí demonstrovat před Alþing, aby byli odhaleni viníci a země se vzpamatovala. Vláda byla vyměněna, ale nápravné procesy pokulhávaly, proto lidé v demonstracích pokračovali. Toto jsou ty momenty, kdy se všichni spojí a „islandsky soudří“ pro dobro věci. Během roku 2009 špičkoví zahraniční inspektoři ukončili vyšetřování krize a vydali přes devět tisíc stránek dlouhou zprávu, což nasvědčuje, o jak komplikovanou záležitost jde.

Malá rybka ve velkém oceánu

Banky se tedy na Islandu začaly rozmáhat až v posledních deseti letech. Největší potíže ale začaly s expandováním do zahraničí. Nesmyslně vysoké úroky nabízely speciální internetové účty s příhodným jménem Icesave v Anglii a Holandsku a místní vlády se za ně rozhodly ručit. Když bylo oznámeno zhroutení Islandu (úmyslně nepoužívám „bankrot“, ten by se měl vztahovat pouze na firmy, stát se jen tak z rejstříku nevymaže), místní vlády dlužitele okamžitě samy vyplatily a začaly drastickým způsobem částky vymáhat po zničeném Islandu. Většina zpráv z té doby přejímala pohled britských tiskových služeb a situaci výrazně zhoršovala. Britové uvedli Island na listinu „bankovních teroristů“ a propadlý miniaturní stát se zhruba sto šedesáti tisíci ekonomicky aktivními obyvateli žádali o vrácení multimiliardových částek. Toto byl jeden z případů uplatňování nátlaku velmocí na „ministát“ nejenom přímo, ale všemožnými postupy přes Evropskou unii či tisk. Za to, že se samotné místní vlády za Icesave zaručily, přece nemůže nést odpovědnost přes sto tisíc Islandanů, kteří to nemohli ovlivnit a sami do takových fondů ani neinvestovali. Ono si přeci jen stačí vzpomenout na podobnou situaci – velmoc versus malý stát – během tresčích válek.

Březnové referendum

Právě teď v srpnu by se celá záležitost ohledně Icesave měla dostat před arbitrážní soud EFTA. Lépe řečeno, je stupňován nátlak na Island, že když nezaplatí své závazky do měsíce, půjde před soud. Březnové referendum se ale netýkalo pouze splácení či nespácení dlužných částek za Icesave, jak se všude uvádělo. Otázka zněla, zda Islandané zaplatí dluhy za banky a k tomu ještě téměř čtyři procenta úroků vládám za to, že splatily za zkrachovalou Landsbanki vše hned v roce 2008. A právě s vymáháním těchto úroků navíc v již tak tíživé situaci přece místní nemohli souhlasit. Jak můžou velemocností žádat po pár lidech, kteří se octli úplně na dně, ještě další úroky?

Vypadá to, že v současné době nemá Landsbanki potíže splatit až 90% garanci za uložené vklady, jak se to stalo například u nás při krachu Union Banky. Letos předpokládá splatit až dvě třetiny těchto depositů. V bance je totiž nahromaděný kapitál za celé téměř tři roky, kdy ostré restrikce znemožňovaly vybírat si větší obnos v jiné měně než islandské koruně. A ta je mimo hranice Islandu nepoužitelná, anebo směnitelná s až 70% ztrátou. Během této doby inspektoři s novým vedením banky připravovali prioritní list dlužníků, komu bude co a kdy vyplaceno. Za tři roky tedy banka pouze vybírala splátky a stále je téměř nemožné získat půjčku na cokoli.

A co budoucnost?

Island se ze svého propadu ještě zdaleka nevzpamatoval, ale způsob, kterým se snaží vypořádat s bývalým vedením bank i státu, je jedinečný. Místo toho, aby se do zkrachovalých bank od roku 2008 „cpaly“ miliardy z kapes daňových poplatníků, tak je prostě Island zavřel. Ale během víkendu byly banky znárodněny a Islandany to přišlo na celých dvacet procent HDP.

Asi ani nebyla jiná šance, protože malá zemička na multimiliardové dluhy prostě nemohla nikdy mít. Když si vzpomenu na naše období transformace a zmizení miliard v pochybných fondech, ze kterých nikdo nikomu také nic nevrátil, ptám se: nesl za to odpovědnost stát, anebo nám za to ještě zvýšili daně? My jsme si, na rozdíl od Islandanů, nechali leccos líbit.

Metoda zvyšování daní v období krize je nešikovný počin, který nemůže pořádně nastartovat ekonomiku. A tak, i když Island musí

většinu zásob dovážet a platit ve své propadlé měně, nikdy by drasticky nenavýšil cenu například potravin či knih. Je sice pravda, že islandská daň z přidané hodnoty je největší na světě – činí 25,5 % – ale na potraviny je pouze sedmiprocentní. Obdivuhodná je na druhou stranu solidárnost Islandanů v tomto těžkém období. Poslední zprávy UNICEF ukázaly, že dotace od více než osmi tisíců Islandanů pomohly zachránit přes tisíc životů v Somálsku.

Evropská unie

Islandané mají ale obrovské úspory a potenciál v geotermální energii a rybách, které se čerstvě pyšní státní geografickou známkou. Sami mnoho let strávili pod nadvládou jiných mocností a měli mnohdy kuriózní metody, jak se s tím vypořádat. Velmi důležité je pro ně dodržování demokracie, tak je to i s otázkou vstupu do Evropské unie. Zhruba polovina vlády o vstup usiluje, ale když se zeptáte Islandanů, většina tomu nakloněna není. Poučili se příliš z chování velkých mocností k malým státům, zbožňují svoje ryby a velryby a nechtějí se o ně dělit. Přesto vám každý řekne, že musí být o vstupu referendum, protože i kdyby byl jediný Islandan, který se vstupem souhlasí, musí mít možnost vyjádřit svobodně svůj názor. Jak je znám, s dodržováním některých podivuhodných nařízení by to mohlo dopadnout jako s přijímáním křesťanství před tisíci lety. „Ano, ano, jsem teď věřící, ale nikdo mi nemůže zakázat občas si obětovat ovečku u oltáře!“

*Pavla Dagsson Waldhauserová (1980)
je výzkumná pracovnice v islandském
Ústavu ochrany půd a publicistka.*

Velikonoční výlet k fjordům

Autor strávil na jaře roku 2010 měsíc na Islandu a v závěru pobytu podnikl cestu z Reykjavíku do misie ve východoislandském Reydarfjörduru, kde působí slovenští kapucíni. Přinášíme redakčně zkrácenou verzi jeho cestovních zápisků.

PETR SLINTÁK

Od Grónska dorazily arktické větry a krásné skoro jarní týdny se šupem překlopily v třeskutou zimu. Zamrzl dokonce i rybníček Tjörninn, po kterém se předtím den co den proměňovaly desítky kachen a labutí. Pohled na ně z okna mého podnájmu byl víc než příjemný. Kousek opodál se vypínala věž zdejší katedrály Landakotskirkja – dle její velikosti bych spíše řekl: ústředního kostela islandských katolíků. Dva kilometry od centra města se nachází vnitrostátní letiště, a tak jsme se s kamarádem Tomem zachumlání do pevných bund chránících nás před dorážejícím grónským větrem vydali po osmé hodině ranní na cestu.

Pokud se lidé v českých zemích dopravují mezi městy převážně automobily, dálkovými autobusy, anebo využívají železnice, na Islandu se létá. Vlaky tu nemají vůbec, autobusy zastávají spíše funkci sezónních autokarů a pro auta platí velké pozor v okamžiku předpovědi špatného počasí. A to na Islandu můžete očekávat každou chvíli. Piloti jsou však zvyklí na ledacos, takže se létá i za situace, kdy by se u nás nejspíš muselo vyčkávat.

Východoislandský Egilsstadir byl pod sněhem a teplota klesla o řádku stupňů níž než v reykjavickém zálivu. My jsme si tedy nasadili kulichy a vyrazili z letiště do městečka po

svých. Zatímco v Reydarfjörduru působí slovenští řeholní bratři, v Egilsstaduru byla založena ženská katolická misie. Jak nám poradil jeden řeholník v Reykjavíku, sestry prý v tuto dobu pojedou na velkopáteční obřady, takže se máme pokusit s nimi svést až do Reydarfjörduru. Překonat takto elegantně třicetkilometrovou cestu linoucí se mezi zamrzlými horami by bylo v dané chvíli ideální. Bohužel, to bychom nesměli mít hodinové zpoždění letu. Nebylo zbylí než vyrazit na cestu a pokusit se stopovat. To se nakonec podařilo a s Tomem jsme ke kapucínům dorazili chvíli po začátku velikonočního obřadu.

Kapucíni islandskou misií budovali několik let a to, že přišli zrovna sem, bylo poměrně náhodné. Když začali uvažovat o misijní činnosti, ozval se jim islandský biskup, že potřebuje rozšířit duchovní správu na odlehlém východě ostrova. Následovalo několik návštěv slovenského provinciála v Reykjavíku, vytčení misijní strategie, přípravná činnost vybraných bratří a v závěru pak odkup a rekonstrukce nevyužívaného domku poblíž osady Reydarfjördur. V místní zátocě se zrovna stavěla velká továrna na výrobu hliníku a několik desítek kilometrů směrem do vnitrozemí stovky zahraničních dělníků budovaly velkou přehradu, která měla hliníkárně zásobovat energií. Mezi příchozími převažovali Poláci, Italové a muži z Dálného

Pokračování na 5. straně.

Inspirace sóloběžcem

Islandská krize vyústila v dění, v němž občané bezprecedentním způsobem narušili politické stereotypy světa západních demokracií. Otázkou zůstává, do jaké míry jsou tyto děje přenosné a jaká je jejich perspektiva.

DANIEL VESELÝ

Události na Islandu byly a stále jsou na rozdíl od demonstrací v Řecku, Španělsku nebo Velké Británii v českých sdělovacích prostředcích poněkud upozadčovány. Není ale těžké zdůvodnit proč. Zatímco dění v uvedených zemích je natolik významné, že nebylo nadále možné je ignorovat, Island představuje geograficky

počítat Portugalsko, Itálii, Irsko, Řecko, Španělsko, ale i Velkou Británii, vzhlíží k Islandu s nadějí, avšak mezi těmito zeměmi a Islandem existují propastné politické a ekonomické rozdíly, jejichž analýza by vyžadovala samostatný text. Je ale předčasné lámat hůl nad islandskou inspirací pro tyto a další země. Jak ukázalo arabské jaro, půjde s velkou pravděpodobností o dlouhodobý proces i v Evropě.

Národní muzeum v Reykjavíku, nové oddělení s předměty z demonstrací. Foto Pavla Dagsson Waldhauserová

i mentálně jakousi izolovanou entitu, která jako by už do Evropy nepatřila.

Přesto se zde v evropském a mezinárodním kontextu uskutečňují významné změny, jež mohou inspirovat řadu ekonomickou krizí stížených států Evropy, a třeba i Českou republiku. Stojí za to se ptát, zda by mohla „islandská cesta“ představovat jakýsi právě testovaný lék na neuduhy doby a zda má vůbec budoucnost.

Řada lidí žijících v takzvaně ekonomicky rizikových zemích Evropy, mezi něž můžeme

Výjimku představuje Španělsko, pro které byla takzvaná islandská revoluce skutečnou rovněžkou týkající se protivládních protestů. Španělský list *El País* na konci května uvedl, že protesty mladých Španělů jsou přímo inspirovány děním na Islandu. V listu se píše třeba o tom, jak islandský zpěvák a kytarista Hordur Torfason v říjnu roku 2008 na reykjavickém náměstí Austurvöllur dal veřejně najevo svou zlost v souvislosti s krachem bank, jeho příčinami a následky. Nejdříve se k němu připojily desítky

lidí, potom stovky a tisíce a nakonec desítky tisíc nespokojených občanů. Torfasonem zahájená revolva se řetězovou reakcí přelila právě do Španělska v podobě tisíců rozhořčených, převážně mladých lidí, kteří se od 15. května začali shromažďovat ve velkých městech. Postoj rebelujících davů jasně ukazoval, odkud vítr vane, když lidé zpívali: „Španělsko, povstaň a buď druhým Islandem!“ nebo „Island – náš příklad“.

Je také oprávněné se domnívat, že kupříkladu nedávné rozpuštění parlamentu na základě prezidentem vypsánoho referenda v Lotyšsku, v němž se drtivá část veřejnosti vyjádřila pro nové volby, bylo inspirováno právě děním na Islandu. Tam se konkrétně prokázalo, že ani příslušníci elit nejsou imunní vůči zodpovědnosti za své činy.

V Čechách Island nefunguje

Co se České republiky a islandské inspirace týká, tak u nás zatím neexistují konkrétní příklady. Možnost, že by se islandská zkušenost plošně uplatnila v našich podmínkách, není příliš reálná, jak tvrdí například výzkumník Hans Braun z Ústavu mezinárodních vztahů, který islandské realie poměrně zná a má na ostrově několik přátel.

Hans Braun k aktuálnímu dění na Islandu a jeho možným vyhlídkám konstatuje, že to, co se v této zemi odehrává v uplynulých několika letech, v české společnosti v podstatě není předmětem diskuse. Nesouhlas Islandanů s politickou a ekonomickou situací ve vlasti s sebou přinesl i vznik nové politické strany, ač se tou vládnoucí nakonec nestala. V současnosti v zemi vládou sociální demokraté, a jak se zdá, občané jsou s vývojem událostí relativně spokojeni. Není divu, když si v neklidných ulicích prošli tvrdými protesty, jež trvaly dlouhé měsíce. Islandané dokázali svoji vládu donutit k tomu, aby přijala odpovědnost za svou špatnou práci, a dokázali toho docílit bez zbytečného násilí či jakékoli formy širší destrukce. Braun dodává,

že obyvatelé této severské země nyní řeší, zda vstoupit do Evropské unie, či nikoliv. Přestože by většina populace oficiálně hlasovala pro vstup do EU, množí se řada nesouhlasných hlasů. Na rozuzlení této situace si musíme ještě chvíli počkat, abychom mohli hovořit o další budoucnosti Islandu – uzavírá Braun s tím, že se nedomnívá, že by obdobný „revoluční kvas“ nastal v České republice.

Za pravdu mu dává také ekonom Petr Zahradník, který tvrdí, že není možné, aby ekonomika Islandu, kde žije pouze tři sta tisíc lidí, fungovala stejně jako v České republice. Naše ekonomika na tom podle Zahradníka zatím není tak katastrofálně, abychom u nás provedli tak radikální reformy, a na rozdíl od islandské je příliš provázána s ekonomikou EU, a to hlavně s ekonomikou Německa.

Zahradník míní, že revoluční představy řady Čechů o Islandu jsou liché. Domnívá se rovněž, že současný politický kurs v zemi sopek, gejzírů a ledovců přes zjevné úspěchy a obdiv tisíců lidí nemá v kontextu Evropské unie přílišnou životaschopnost. „Nebyl to nejšťastnější krok, zabraňuje jim nyní v cestě do Evropské unie, staví je do pozice osamělých hráčů. Z dlouhodobého hlediska možná pro ně byla vhodnější cesta, která by sice nebyla tak příjemná, ale ve výsledku by třeba přinesla daleko lepší odezvu,“ sumarizuje Zahradník aktuální dění na Islandu pro Parlamentní listy.

Jak už bylo napsáno výše, je pošetilé se domnívat, že se výdobytky islandské revoluce omezí pouze na tento ostrov. Ačkoliv existují zásadní rozdíly mezi jednotlivými státy a jejich politickými a ekonomickými problémy, nelze snadno smést ze stolu skutečnost, že lidská vůle a snaha po změnách zezdola narušila posvátný status quo západního neoliberálního systému.

Daniel Veselý (1978) je překladatel a publicista.

Pokračování ze 4. strany.

Především kvůli prvním dvěma skupinám byla katolická misie v dané oblasti velmi potřebná. Než slovenští bratři zprovoznili zázemí misijního domu, provozovali duchovní správu v různých pronajatých prostorech či v interiérech rodinných stavení. Častokrát jim byla umožněna činnost i v modlitebnách islandské evangelické církve za velmi vstřícných podmínek. Prostě ekumena v praxi. Kapucíni pravidelně zajížděli i k rostoucí přehradě. A i když ne každý ze zahraničních dělníků byl praktickým katolíkem, společná modlitba byla povzbuzením pro všechny. Kapucíni například s úsměvem vzpomínali na chvíle, kdy pozdravné podání rukou během mše asijsí dělníci chápali jako přátelské rozloučení a v prostředí obřadů houfně začali opouštět modlitebnu. Dostat kněze do zapadlejších oblastí přitom nebylo jednoduché. Největším soupeřem duchovních na Islandu je počasí. Během dne se může jasná obloha rychle zatáhnout a překvapí vás bouře nebo víchr. Nejhorší jsou takzvané blizardy, kdy silný vítr doprovází husté sněžení. Před vámi se vytváří bílé stěny a vy tak můžete dlouhou vzdálenost zdolávat rychlostí pár kilometrů za hodinu; pokud tedy přímo nezapadnete a nebudete nuceni čekat na vysvobození. Toto se nám v den, kdy jsme do východoislandského fjordu směřovali, naštěstí nestalo.

Prožít si Velikonoce s obřady vedenými ve slovenštině, polštině a islandštině bylo nezvyklé. A protože je všeobecně známo, že slovenští kapucíni jsou dobrými hudebníky, nebyla

nouze ani o muzikální požitky. Řeholník Finů během sobotní mše zkušně zahrál na kytaru, kterýsi z farníků zapreludoval s místním harmoniem, a naplno se to rozjelo po vzplanutí velikonočního ohně. Noční posezení u stolů, které se prohýbaly pod všelikými dobrotami, doprovodila mandolína a nefalšované slovenské zpěvy. Bratři se nebránili ani češtině, takže slágrý jako *Severní vítr je krutý* evokovaly zajímavou kulturní atmosféru, při níž se mířila středoevropská kolektivita s islandskou odlehlostí.

Na zpáteční cestě vzaly za své naše představy o snadnosti stopování na Islandu. V pondělí se výrazně zhoršilo počasí, a tak jsme se nakonec rozhodli pro ústup na sever do Egilsstaduru disponujícího letištěm. Náladu jsme měli pod psa. Snad náhoda tomu chtěla, snad náš anděl strážný, že jen ze zvyku a bez naděje na úspěch jsem ve chvíli, když jsme vykročili na zpáteční cestu, zvednul paži a, světe div se, zastavilo auto. Když jsme se do menšího chevroletu nasoukali, zjistili jsme, že ochotný pár mladých Finů cestuje přímo do Egilsstaduru. Tomu se prostě říká štěstěna! Naše cesta se však měla proměnit v malé drama.

Znejistěl jsem už ve chvíli, když mladý Fin na křižovatce místo doprava k pobřeží zabočil na druhou stranu a auto směřoval po trase paralelní horské silnice. Věděl jsem sice, že v létě se tudy jezdí běžně, ale v tomto období? Jakmile jsme začali stoupat po stále zavátější asfaltce výš a výš a nikterak zdatný chevrolet se potýkal se sněhovými jazyky se stále větší námahou,

moje skepse narůstala. Po pár desítkách kilometrů jsme se sice dostali do pěkných pár set metrů nad mořem, ale v jednu chvíli už nebylo kam postupovat. Sněhové jazyky se proměnily v bílé závěje a auto definitivně zapadlo. Na klidu nám nepřidala ani informace, že mladá Finka je těhotná a krizová situace není rozhodně tím, po čem by toužila. Mobilní telefony nám v ledové pustině už byly k ničemu a pomoc v nedohlednu. Po celou cestu od pobřeží jsme potkali jen pár aut a tady nejezdil už nikdo – bohužel ani typická islandská automonstera s obrovskými koly. Vyskákali jsme tedy z auta a začali s vyprošťováním. Nakonec se nám podařilo chevyho rozkývat a ze závěje dostat. Ještě jsme však vyhráno neměli. Silnice byla o poznání zapadlejší a auto s předním náhonem v daných podmínkách nepříliš zdatné. Za půl hodiny jsme naštěstí opět spatřili moře a kolem poledne znovu stanuli tam, odkud jsme ráno vycházeli, v Reydarfjörduru. Když jsem u benzínky pojídal hranolky s kusem ryby, přemítal jsem v duchu o tom, co nás v posledních dvou hodinách potkalo. Případlo mi to jako řízení vyšší moci. Finové nám pomohli na pobřeží a my jim v horách. Vždyť kdyby nám na cestě u Breidlsvíku nezastavili, v horách by dozajista zapadli a bez pomoci nás dvou by se ze sněhového sevření určitě nedostali. Raději jsem tu situaci ani nedomýšlel. Nabádal jsem ostatní, abychom se nezdržovali a vyrazili do blízkého průmysku zavčasu, dokud nebude cesta úplně zavátá. Dvacetkilometrový průjezd skalnatým údolím do Egilsstaduru nebyl jednoduchý. Na rozdíl od

horské silnice však závěje byly ještě prostupné, a byť koleje vyjeté ve sněhu házely chevyho sem a tam, dalo se to ještě zvládnout. Stačilo možná půlhodinové zpoždění a průsmyk by se stal zcela neprůjezdný. Vše ale nakonec dobře dopadlo. K naší radosti se v jednom z přeplněných velikonočních letů uvolnila dvě místa a my jsme díky tomu v podvečer stanuli na letišti v Reykjavíku. Čtyřdenní výlet k východoislandským fjordům byl za námi.

Petr Slinták (1978) je publicista a rozhlasový dokumentarista.

Stopem po Islandu? Foto Petr Slinták

Slovanská epopej jako symbol a zrcadlo

Příběh Slovanské epopeje nastavuje zrcadlo nejen minulosti, ale i naší současné společnosti. Malé moravské město i v případě konečného vítězství pražského goliáše zůstane jeho černým svědomím.

JIRÍ PLOCEK

Historička Eva Hahnová píše v úvodu svého článku Češi vytěšňují, že jsou Slované (LN 14. srpna 2010): „Z perspektivy historika nabízejí současné spory o Slovanskou epopej Alfonse Muchy pozoruhodný pohled do dnešního stavu kolektivní identity českého národa. Dílu se zatím dostalo většího zájmu na Moravě či v daleké cizině než v pražském intelektuálním prostředí; tam je vnímáno např. Petrem Fischerm jako *anachronická freska z dějin Slovanstva, čítající dvacet pláten, která dnes už nedokáže oslovit jinak, než velikostí a počtem obrazů* (LN 24. července 2010)“. Slovo „vnímáno“ Petrem Fischerm je nespravedlivé. On pouze suše konstatuje reálný stav věcí, v pražském kontextu neběžně, a hned navazuje: „Není to hodnocení úplně spravedlivé. Z Muchova pohledu se totiž obě části jeho díla (pozn. J. P.: světově uznávaná část z pařížského pobytu, součást stylu art nouveau, a pak pozdější, vlastenecky orientovaná Slovanská epopej) v základní motivaci neliší. Jsou vedeny stejnou myšlenkou, která ho provázela od počátku jeho uměleckého hledání (...) Mucha byl bytostný idealista, člověk žijící duchovně a jeho nekonečným prolétáním s fyzickým světem. Právě duchovní, pro Muchu (ale i pro mnoho jeho uměleckých vrstevníků) až ezoterická a okultní rovina skutečnosti umožňuje, aby se svět nerozpadl na kousky a my s ním. Jestliže technická civilizace, která v Muchově době už naplno pracuje na svém odlidšťujícím díle, parceluje svět do mechanických mikrosvětů, duchovní síla, cíleně projikovaná do umělecké krásy, může tyto světy pro sebe opět propojit do jediného celku. Není to ale nějaké slepování kusů, nýbrž bežešvé „celení“. Nový celek, propojený duchovní vrstvou, získá novou krásu a náboj, který skrze připravenou mysl může pozitivně ovlivnit každého z nás.“ Jak správně Fischer poznamenává, i užité umění, v němž se Mucha realizoval nejvíce, bylo mu prostorem polidšťování, či dokonce pobožšťování od cizizujícího se člověka, prostředkem zkrášlování vřelodenního života. A v této souvislosti se Hahnová svým způsobem blíží Fischerovu pojetí, když píše: „Cyklus Muchových obrazů se vymyká běžné historické malbě 19. století, a to zdaleka ne pouze svojí velikostí. Zde totiž nejde o zachycení té či oné dějinné události, nýbrž o ojedinělý pokus ztvárnit myšlenkovou komplexitu dějin (pozn. J. P.: A co je to jiného než duchovno?) obrazovými prostředky. Muchu zajímala duchovní různorodost lidských bytostí v průběhu staletí, takže jeho cyklus je jakousi učebnicí dějin lidského vědomí... Apotheózou Slovanstva mu není jakýsi historický triumf slovanských národů nad jinými, nýbrž víze jejich rovnoprávnosti vedle národů ostatních – myšlenka, která zdaleka nebyla ve 20. století samozřejmá.“ K tomu Hahnová dodává: „Odmítavé reakce jeho současníků by si proto zasloužily neméně pozornosti než jeho dílo samotné. A kdo je dnes nekriticky cituje, vytěšňuje skutečnost, že Mucha nadhazoval historické postřehy a otázky, o nichž se mnohým českým intelektuálům nechtělo a očividně dodnes nechce uvažovat.“

Duch doby a jeho limity

Odmítavé reakce současníků, stejně jako obdobné poznámky dnešních intelektuálů svědčí o tom, že Mucha šel a stále jde ve své vizi proti duchu doby. Nikoli však proti duchovním skutečnostem, to jsou dvě rozdílné roviny – duch doby žije selektivně vybranými duchovními skutečnostmi, zatímco jiné vytěšňuje

či upozaduje. Mucha byl jedním z posledních velkých syntetiků, jimž výtvarný svéráz a objevnost osobního vidění nebyly účelem. Jeho virtuózně zvládnuté malířské řemeslo sloužilo ještě dalším cílům, především pak neobyčejně sofistikované práci se symboly. Nikoli s pouhými historickými fakty, ale se symboly, jež v sobě nesou i emoční náboj a etický rozměr. Mucha prožíval svůj mýtus (příběh) národa, který byl ovlivněn jeho dlouholetým pobytem v cizině, a zakonzervoval v sobě dynamiku symbolů z období nejintenzivnější národní emancipace.

Co by tomu asi říkal dnes? Alfons Mucha vlastní rukou v roce 1907. Repro artmight.com

Petr Fischer v závěru svého textu skepticky konstatuje: „I pro ty, kteří se umějí dívat, jsou tato plátina víceméně mrtvá. Úctyhodné, historické monumenty, které jen obtížně dokážeme proměnit v živý dokument, protože nám chybí cesta k prameni, z něhož Mucha čerpal. A nepomáhají ani ezoterické výklady, ani fotografie z Ruska, jež Muchovi sloužily jako inspirace a předloha. To jen napětí mezi realistickými fotografiemi a výsledným idealistickým dílem dál vypráví příběh o zkrášlování. Příběh, v němž se hodnota jména Mucha mění s posunem v chápání pojmu krásy a také s mírou empatie, kterou jsme pro přijetí jeho duchovní snahy právě teď schopni vydat. Ke spravedlivému soudu je i tady potřeba riziko osobní investice, nikoli odborný, nezaujatý výklad. Ale kdo dnes ještě chce skutečně investovat do Muchy?“

Tato skeptická, ale nanejvýš realistická slova odrážejí stav českého prostředí a nutno říci – především intelektuálního. Klíčovým slovem je tu investice. Do čeho je vůbec český intelektuál, ale i politik či umělec, ochoten investovat, krom do vlastního zviditelnění a sebe prezentace? A může to být zabaleno do jakýchkoli frází o veřejném zájmu atd. Pravá podstata konání se pozná podle oběti, kterou člověk dané věci přinese, a také podle toho, jakou svobodu oné věci nakonec dá.

Záchrana v hodině dvanácté

Vrátíme se zpět do historie Epopeje. Mucha prostřednictvím svého mecenáše Charlese Cranea daroval Slovanskou epopej Praze. Slovo dar je tu poněkud zatemněno podmínkou vybudování důstojného stánku. Opravdový dar se dává bez podmínek. Jakákoli jiná forma zavání manipulací. Ona podmínka prozrazuje druhou stranu velkého umělce a idealisty – jeho touhu po uznání v českém prostředí a poněkud velkášské ambice. Mírně pochopitelné v tom

nejlepším slova smyslu! Odpovídají též nezměrné energii a času, které malíř během osmnácti let svému dílu věnoval. Jenže energetice a principům psychické reality nelze uniknout. Skutečné duchovní přijetí nelze spojit s tlakem či podmínkami. V intelektuálním a uměleckém prostředí, jemuž byl Mucha poněkud odcizen a jež ho spontánně nepřijímalo a bylo mezi válkami ve vleku moderny, individualismu, rozkladu vlasteneckého patosu, tedy v kontrastu k jeho životnímu snažení, byl takový akt odsouzen dříve či později k neúspěchu. A to i přes kladné ohlasy laické veřejnosti při dílčích výstavách. Jenže veřejnost o investicích nerozhoduje. Stálá expozice se nevybudovala, poslední dílčí výstava byla uskutečněna v roce 1933. Do války ležela Epopej ladem. Uchování srolovaných obřích pláten v tajných skrýších před zničením nacistickými okupanty je za dané situace malým zázrakem.

Obrovskému vzdušnému národnímu citění po osvobození nebyla dána dostatečná doba, aby se mohlo vypořádat s tak obrovským kulturním a finančním úkolem, jako byl důstojný stánek pro velké dílo. Záhy po převzetí moci komunisty byl Mucha označen za buržoazního umělce s dílem pokleslé hodnoty. Jeho syn Jiří, účastník bojů na západní frontě, byl internován, a rodina malíře se octla v nesnázích. Plátina hnula dál v zatuchlých prostorách Strahovského kláštera, téměř všechny obrazy byly poškozeny prosakující vodou. Slovanská epopej byla odsouzena k zániku. Muchovu rodinu to velmi trápilo a přítel Jiřího Muchy (znali se z Anglie), major letectva ve výslužbě a oblastní inspektor Národní kulturní komise Jiljí Svoboda z Brna, začal přemýšlet, jak dílo zachránit. V Brně se setkal s osvětovým inspektorem Okresního národního výboru (ONV) v Moravském Krumlově, učitelem Rostislavem Tálským, který posléze nadchl pro plán záchrany a přemístění do Muchova rodného kraje předsedu ONV Jaroslava Jandíka. Ten pověřil tajemníka ONV JUDr. Lubomíra Slezáčka, aby se vypravil do Prahy a začal jednat s vdovou po malíři. Jednání mělo úspěch, Marie Muchová s převozem souhlasila a v březnu roku 1950 napsala městu děkovný dopis, z něhož cituji: „Právě se dovídám, že v nejbližších dnech bude Slovanská epopej převezena k Vám do Moravského Krumlova, a ráda bych Vám řekla, jak jsem šťastna, že právě Morava to bude, která bude hostit dílo svého velkého syna...“ To už bylo po jednání o zapůjčení Epopeje Národním výborem hlavního města Prahy, která trvala rok a byla úspěšná především díky úsilí R. Tálského. Epopej byla dopravena do Krumlova 11. dubna 1950. Nemá cenu zde dopodrobna vypisovat peripetie, jež provázely přemístování obrazů, hledání vhodného místa pro expozici (uvažovalo se i o rodišti A. Muchy, Ivančicích, tam se však pro ně nenašlo vhodné místo). Prostory v krumlovském zámku (ve státním vlastnictví) byly v nedobrém stavu, bylo potřeba je urychleně opravit, jenže v době eskalace bojovného stalinismu zámek převzala v listopadu 1950 armáda. Situace byla složitá a nebylo jasné, jak ji vyřešit. Plátina byla dočasně umístěna v prostorách bývalého krumlovského kláštera. V době chruščovského uvolňování však došlo ke spásnému rozhodnutí – do přímé správy města se dostaly některé části zámku, takže mohly začít postupné práce na jejich úpravě, na restaurování obrazů a přípravě jejich definitivního umístění. Obrazy byly restaurovány na náklady majitelky Epopeje Galerie hlavního města Prahy. Velmi důležitou se zde ukázala účast Jarmily Muchové, malířovy dcery, která pomáhala oči

malováním obrazů a pamatovala si původní složení barev. O dvojakém přístupu pražských orgánů svědčí vedle vzpomínek pamětníků (zde především snad posledního přímého svědka oné doby, bývalé zaměstnankyně okresního úřadu, osmaosmdesátileté Ludmily Sloukové) i fakt, že na pozvánce na vernisáž prvních devíti zrestaurovaných obrazů (4. srpna 1963) byl na vlastní žádost Galerie hlavního města Prahy její název přeškrtán. Pozvání zástupci pražských institucí se nedostavili. Alfons Mucha byl v Praze persona non grata.

Epopej našla svého adresáta

Naopak pro moravskokrumlovské občany se Epopej stala symbolem vlastní prožívané identity v souznění s osudem slavného krajana a spojila je ve společném díle. Protože město nemělo dostatek peněz na stavební úpravy, podíleli se na nich nadšení občané jako dobrovolníci – zednické práce, rámařské práce, kovové konstrukce, to vše bylo dílem místních řemeslníků. Prvními průvodci (zdarma) byli po několik let i předseda národního výboru, ředitel muzea a další osobnosti veřejného a kulturního života ve městě. Pak se do průvodcovské služby zapojilo místní gymnázium skrze své profesory a později studenty. Proto také studenti gymnázia v roce 2010 zorganizovali nejviditelnější petiční akci za uchování Epopeje v Krumlově (Studenti pro epopej, <http://blisty.cz/art/54965.html>). Prostory Epopeje se staly místem řady kulturních akcí, což trvá dodnes. Bližší historii expozice Slovanské Epopeje lze krom ve vzpomínkách paní Sloukové nalézt například v bakalářské práci studentky muzeologie na FF MU Ireny Pokorné z roku 2007/2008. V paměti mnoha Jihomoravanů (včetně autora tohoto článku) zůstává Epopej spjata se školním výletem, při němž jsme užasli nad světem Muchových obrazů. Od roku 1990 nastaly změny, jež s sebou nesou poplatnost době a nepředvídatelnost. Město si netroufalo převzít celý zámek do svého majetku po roce 1990, což se ukázalo jako osudová chyba. Děni posledních let, kdy Krumlov je víceméně právně i ekonomicky bezmocný, nahrává do karet Praze, která se začala o Epopej hlásit, a její snažení nabývá na značné bezohlednosti (nejen ze strany představitelů magistrátu, ale i ze strany některých kunsthistoriků, kteří se v médiích prosazují lépe než zástupci malého moravského městečka). Klimax nastává v předvolebních obdobích. Situace se komplikuje i jednáním malířova vnuka Johna Muchy, který se domáhá vlastnického práva a vymezuje se vůči Praze, aby přes dočasnou podporu setrvání Epopeje v Krumlově nakonec dosáhl vybudování výstavních prostor v Praze. Ovšem pod kuratelou své nadace. Ve spletité situaci se vyjevují jako v křišťálovém zrcadle motivace a povahy jednotlivých aktérů. K těm se vrátíme ještě v příštím čísle našich novin.

Ve světle řečeného však zůstává jasný jeden fakt: Moravský Krumlov má morální právo dožadovat se setrvání jím zachráněné Epopeje v zámku. Má i totéž právo nebát se zatáhnout do věci vyšší správní a politické orgány, které by mu mohly pomoci vytvořit z města důstojnou součást sítě významných kulturních památek České republiky. Praha se zachovala doslova jako rodič, který odloží nechtěné, skomírající dítě bezdětným pěstounům, a ve chvíli, kdy dítě dospěje a mohlo by začít vydělávat, jim ho zas odebere. Bez ohledu na citové vztahy a další souvislosti, které se tu vytvořily. Nezachová se ani jako „matička měst“, ale jako zjištná a sebestředná macecha.

Slavíme s lupiči

Poněkud kuriózní fenomén pirátství se stává relevantním společenským jevem. Co mají společného skuteční piráti ze Somálska s těmi filmovými z Karibiku či „piráty“ v podobě politických stran? Mezinárodní den pirátů?

JAKUB GROMBÍŘ

Dne 19. srpna slaví podle občanského kalendáře svátek Ludvík – a kromě toho je Mezinárodní den pirátů. Je docela zábavné, jak se každý dominantní diskurs (ačkoli jinak se snaží proti tomu předchozímu co nejostřeji vyhranit) vyznačuje potřebou zasvětit každý den nějakému patronovi; tuto obsedantní zálibu v rituálním slavení výročí převzali od katolické církve komunisté a od nich zas současná mediokracie. Pirátství je však fenomén, který vyvolává emoce po celý rok.

Samotný název pochází z řeckého výrazu *peirá* (zkušenost) a naznačuje, že nápad obohatit se přepadáním lodí je starý jako mořeplavba sama. Pirátství stálo u zrodu starověkých civilizací, které bývají dosud poněkud záhadně označovány jako „mořské národy“. Do zajetí námořních lupičů upadl v mládí i Julius Caesar, a jak už měl v povaze, po propuštění si nedal pokoj, dokud je všechny nedopadl a neukřižoval. Ostatně zdatnými piráty byli i naši slovanští předkové, kteří ve středověku komplikovali námořní dopravu na Baltu a Jadranu. V šestnáctém a sedmáctém století korzáři pod patronací svých vlád okrádali a potápěli nepřátelské lodě – a jakmile poptávka po jejich službách klesla, byli hbitě postaveni mimo zákon. Nejslavnějším představitelem této éry byl William Kidd, o kterém nedávno dokonce uspořádali v londýnských docích celou výstavu. Ostatně i Josef Věromír Pleva ve svém soc-realisticky angažovaném převyprávění Robinsona udělal ze vzbuřených námořníků piráty, aby nějak zdůvodnil horlivost, s níž je kladný hrdina pobíjí.

Zdá se, že i dnešní doba si ráda projektuje svoje frustrace do romantiky bambitek a zkřížených hnátů. Piráti bezpečně vzdálení v čase a prostoru se v hollywoodské továrně na sny stali po patřičném zkýčování stejně módní rekvizitou jako třeba upíři nebo čarodějové, kteří si už dávno měli užívat zaslouženého odpočinku po boku podobných fantómů jako klekániče, perpetuum mobile nebo autorita knížete

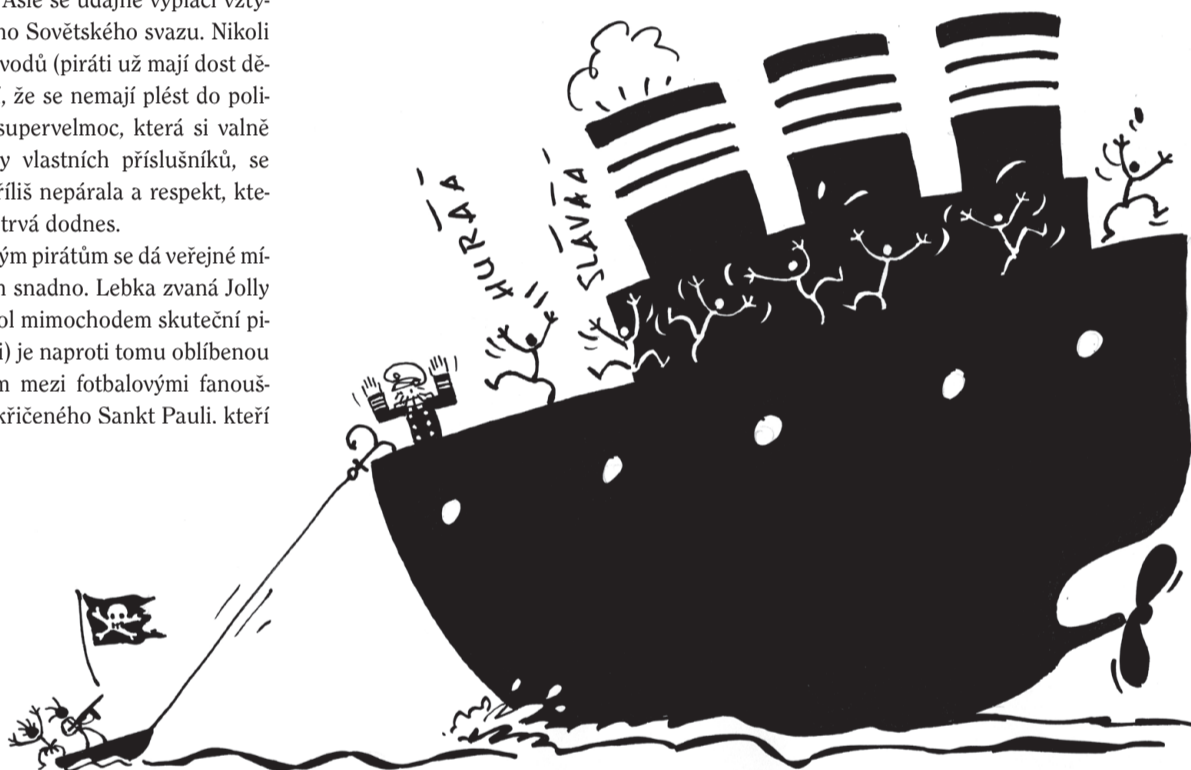
Schwarzenberga. Samozřejmě, každý mýtus potřebuje ke svému fungování určitou náladu publika a být pirátem je pro mladého člověka jistě lákavější vyhlídka než profese typu project engineer nebo product support coordinator. Zároveň se rádo zapomíná, že i v našem osvětleném věku najdeme na Zemi místa, kde je pirátství jediným způsobem obživy. Somálské únosy lodí už prý dokonce investují na burze. Zajímavější je ovšem jejich geneze; původně to byly pobřežní hlídky, které měly za úkol zasahovat proti různým podnikavcům, využívajících chaosu v zemi k tomu, aby v jejich vodách ukládali toxický odpad. Ovšem jak už tomu u represivních složek bývá, časem přišly na to, že výhodnější než dělit se se státem je udělat se pro sebe a vybírat výpalné od viníků i neviných. Jejich činnost vítají i hoteliéři v somálských přístavech: nebýt k dispozici rukojmí, jen těžko by do válkou zmiřené země přilákali západní turisty. Ve vodách okolo Afriky či jihovýchodní Asie se údajně vyplácí vztyčit vlajku někdejšího Sovětského svazu. Nikoli z ideologických důvodů (piráti už mají dost dějinných zkušeností, že se nemají plést do politiky), ale protože supervelmoc, která si valně necení ani životy vlastních příslušníků, se s lupiči tradičně přilíš nepárala a respekt, který si tak vydobyla, trvá dodnes.

Proti nefilmovým pirátům se dá veřejně mínění obrátit celkem snadno. Lebka zvaná Jolly Roger (tento symbol mimochodem skuteční piráti nikdy neuzívali) je naproti tomu oblíbenou dekorací především mezi fotbalovými fanoušky. třeba těmi z vzkříšeného Sankt Pauli, kteří

demonstrují za svobodný Tibet a přemlouvají vedení klubu, aby neutrácelo za drahé posily. Pro někoho jsou právě piráti ztělesněním demokracie, neboť u nich mohla posádka do věci mluvit podstatně více než na lodích Jejich Veličenstev. Z jiného těsta jsou tzv. silniční piráti, vyznačující se přesvědčením, že silnějším vozům musí jít každý z cesty. Ti nemívají pásku přes oko ani hák místo ruky; zbavení automobilu dokonce zpravidla vypadají jako obyčejní smrtelníci. A jsou i tací, kteří považují krvavou řež s hořícími stožáry za patřičný ekvivalent ke svým dobrodružstvím, která podstupují domácím vypalováním cédéček. Už se z toho podařilo udělat dokonce politický program. Revizi autorských práv si zřejmě vynutí sám život a je těžko sympatizovat s obskurními organizacemi jako OSA nebo Dilia. Faktem je, že při současné míře kreativity v zábavním průmyslu už samotné použití poimu „duševní vlastnictví“

poněkud zavání drzostí. Dá se ovšem předpokládat, že není dobrá strategie chtít dostat zaplacenou za každý nápad – ani spoléhat, že druzí budou pro mě pořád tvořit zadarmo. Doba má ráda adrenalin, ale nerada riskuje. V reálném životě však pirátské řemeslo končí prakticky vždy prodělkem. Příkladem může být antilský útes zvaný Černá rakev, o kterém se zpívá ve Stevensonově *Ostrovu pokladů*. Text písně není žánrovým obrázkem, ale odrazem tvrdé reality. Na toto holé skalisko bývali vysazováni piráti a zanecháni svému osudu (zpravidla vybaveni soudkem rumu, aby se rychleji pobili navzájem).

Hrozby dávné minulosti se stávají karnevalovými rekvizitami. Co ale s těmi současnými? Exekutoři nemívají zpravidla malebné hábity ani papouška na rameni...

Piráti v Česku

JIRÍ PLOCEK

Existují zásadní témata a pojmy, které se podařilo zabetonovat ve stereotypech běžného myšlení a především do společensko-politických mechanismů tak, že už si ani neuvědomujeme jejich omezenost a v jádru věci kolikrát i nesmyslnost. Proč? Protože vyhovují těm, kteří mají moc a peníze a kontrolují mechanismy jejich distribuce. Jedním z takových klíčových pojmů je „duševní vlastnictví“ a především pak jeho aplikace (autorský zákon). Už sám fakt, že nic jako absolutní duševní vlastnictví u jednotlivce nemůže existovat, se promítá do paradoxu: Žijeme v duchovním kontinuu dějin – „krademe“ stavební materiál (informace, myšlenky...) spontánně odmalíčka, odkud se jen dá, stavíme z něj „svou stavbu“, u níž si ale pak nárokuje vstupné – skrze zavedené mechanismy ochranných organizací velmi důsledně a nevybíravě. Tito výběřci zjednodušili vidění světa na primitivní princip „má dáti – dal“. Jejich trend kontroly využívání „duševního vlastnictví“ by mohl – dovedeno ad absurdum – skončit tím, že maminky budou jednou odvádět ochranné peníze za užití ukolébavek (z živé produkce

i z cédéček, třeba) a naopak si budou nárokovat tantiémy (založené na zaregistrovaných „radách do života“) z příjmů dětí během jejich ekonomicky aktivního života. I ochrannou lhlutou...

Proč se vynořují piráti

K tomuto spletitému tématu se jistě ještě v našich novinách vrátíme. Jeho vnitřní rozporuplnost se ovšem promítá do reálných společenských jevů a nemá vůbec marginální charakter, jak by se mohlo zdát. Informační svoboda je základem tvorivosti a pokroku ducha. Ve věku internetu obzvlášť. Proti ujařmujícím mechanismům, které chtějí spoutat lidského ducha do úzce ekonomizující kazajky, se spontánně vynořuje celá řada aktivit. K nim se připojuje potřeba informační transparentnosti, protože mechanismy mocenského establishmentu z celé řady důvodů zatemňují své ledví. A to je pro občanskou společnost smrtící.

Vznik „pirátských stran“ v zahraničí je jedním z podobně rozporuplných fenoménů, jako je existence institucí hospodařících s „duševním vlastnictvím“. Má své jisté oprávnění, ale také úskalí. I u nás v roce 2009 vznikla, inspirována švédskou, Česká pirátská strana,

a dokonce se angažovala ve volbách a systematicky pokračuje ve své činnosti dále.

V podivné symbióze s obskurním názvem se nesou základní teze jejího politického programu, které se snaží vyrovnat s posunem v chápání informační filosofie v 21. století a nemohou občana nechat netečným. Je dokonce velká šance, že mu budou sympatické. Jsou jimi (<http://www.ceskapiratskastrana.cz/piratsky-program>):

1. Občanská práva a svobody – zajištění základních občanských práv a svobod v době internetu.
2. Otevřený stát – maximální transparence státu, občan má právo vidět, za co stát utrácí jeho peníze.
3. Kontrola občanů nad politiky – oddělení mocí, přímá volba a odvolání zástupců občanů, přímá demokracie podle švýcarského modelu.
4. Místo monopolu tvořit spolu – revize zákonů, které omezují tvořivost umělými monopoly.

Název Pirátská strana je odrazem doby, kdy se ke zviditelnění používají různé nápadné nezvyklosti, protože ve své symbolické (tedy pro člověka plně sdělné) rovině selhávají obsahy

standardních názvů a pojmů – u politických stran je tato vyprázdňenost hrozivým symptomem. Ukazuje na absenci skutečně živých a potřebných politických programů.

„Piráti“ jsou neúnavní. Jací budou, dostanou-li se k podílu na správě věcí veřejných, to lze těžko odhadnout. Pracují však důsledně a s právní i odbornou erudicí na tématech, jež jsou pro občana klíčová – komentují průběžně zákonodárné aktivity, zorganizovali výzvu na obranu kopírování, zprovoznili stránky Pirateleaks, kde chtějí publikovat utajované a cenzurované materiály, zastávají se lidí stíhaných za umístování odkazů ke sdílení na internetu, jsou kritičtí k pochybnému a těžkopádnému systému datových stránek. Ministr Kalousek je označil za „kokoty“, což si lze vyložit i jako ocenění dobré práce.

Demonstraci organizovanou „piráty“ 8. srpna před Ministerstvem vnitra proti náhlému rušení bezplatného internetu v knihovnách by mohl český skeptik označit za další pouhý pokus o zviditelnění, kdyby to nebylo skutečně závažné téma. Proč se na něm před občany nezviditelnují lidovci či sociální demokraté?

Od Bulgakova k Liessmannovi

V minulém čísle (KN 2–3/2011, s. 6) jsme se věnovali kritice vzdělávacího systému podle Konrada Paula Liessmanna. Přes veškerou snahu reagovat na potřeby současného světa nacházíme ve školství spoustu frází, o jejichž demaskování Liessmann mimo jiné usiluje. Jeho konzervativní postoj vychází z nevíry, že by schopnost vyhledávat informace (která je sama o sobě užitečná) měla nahradit lidskou paměť. Lidé

se až přespříliš upnuli na metaforu paměti coby pevného disku počítače, který při přemíře dat prostě přestává pracovat. Jenže člověk není elektronka a v prázdné nádobě ještě nikdy nic dobrého nevykvasilo.

V červencové Literární polici jsme upozornili na česky nově vydané povídky Michaila Bulgakova. Liessmann dnes mluví jinými slovy a v jiném kontextu o podobných věcech jako

geniální ruský spisovatel před desetiletími. Ten tehdy obnažil rétoriku totalitní moci tím, že v groteskní podobě vyzdvihl schematicnost oktrojovaného myšlení. Ustrašené figurky čekatelů učitelského povolání odpovídají úředníkům nikoli dle vlastní vůle, ale dle představ, které zosnovala diktatura. Cílem je poslušný polovědomý ovčín slepě sloužících. Komu tehdy a komu dnes?

MICHAIL BULGAKOV

Úvé a úenvé

Veliká místnost. Kolem stolu sedí komise a tajemník s hromadou žádostí. V chodbě za dveřmi už čeká zástup uchazečů o práci ve školství. Vyolávají první příjmení. Otevřenými dveřmi lze na okamžik zahlédnout pár nervózních obličejů. Nato vejde učitelka. Poslední roky pracovala na venkovské škole a nyní přijela do Moskvy. Její šaty prozrazují, že dorazila odněkud z provincie, a na nohou má vysoké pánské boty. Hned u dveří si zhluboka povzdychne.

„Posaďte se, prosím.“

„Mer-ci,“ řekne učitelka přerývaným hlasem a posadí se na okraj židle. Mezitím si komise prohlíží její žádost a dotazník.

„Jak tam u vás pracujete s dětmi?“

„Výlety,“ tiše odpovídá dotázaná.

„A co jste na těch výletech dělali?“

Ticho. Učitelka si nervózně mne prsty a poté promluví. Hned je bledá a hned zase rudne: „No... probírali jsme květinu.“

„A jak jste je probírali?“

Ticho.

„No to je hezké, že jste probírali květinu, ale proč? Za jakým účelem?“

Učitelka si opět zhluboka povzdychne: „Ta krá-sa!“

„Jaká krásná?“

„Květinu... krásné... vyprávěla jsem dětem o tom, jak jsou květinu krásné.“

„Vy se domníváte, že děti z vašeho vyprávění získají nějakou představu o kráse květin?“

Ticho a předsmrtný pohled uchazečky. Nad horním rtem jí vyrazí drobné kapičky potu.

„Co jste četla o problematice výletů?“

Ticho.

„To nám stačí,“ povzdychne si předseda komise.

Uchazečka si také nahlas zhluboka vzdychne a odchází.

„Úenvé,“ řekne předseda. (UNV znamená „uchazeč nevyhovuje“.)

Další žena by chtěla získat místo v dětském domově.

„O co nám jde v dětských domovech?“

„Já bych se snažila děti rozvíjet, věnovala bych se jim...“

„Počkejte. O co nám jde v dětských domovech?“

„Já bych se snažila...“

„Ale o co nám jde v dětských domovech?“

„Já bych...“

„Tak jinak. Co byste s dětmi dělala?“

„Já bych... ehm... seznámila bych je s novými trendy... já bych...“

„Proč tak složitě? Řekněte to svými slovy. Jaképak nové trendy... Co byste s dětmi dělala? Jednoduše. Třeba

to bude stokrát lepší než všechny ty trendy a inovace.“

„O svátcích bych pro ně uspořádala besídku... já bych...“

„Hm... A jaký význam přikládáte besídkám v životě dětí?“

„Oni se na to těší... První máj... Exkurze...“

„Jaký význam přikládáte svátkům?“

„Já bych...“

„To stačí.“

Němka. Mluví se silným přízvukem.

„Mluvíte na hodinách rusky?“

„Snáším se... nemluřím... tětské ucho si sfiká...“

„Povězte nám tedy německy, jak učíte.“

„Ja... das ist sehr schön,“ začne uchazečka směle vyprávět o svých metodách.

„To stačí.“

Němka se uctivě rozloučí.

„Danke schön. Auf Wiedersehen. Úvé. Výborné.“ (UV znamená „uchazeč vyhovuje“.)

Postarší učitelka ze Samary. S dlouhou praxí.

„Jaké bylo složení žáků u vás ve škole?“

„Rusové, Němci a... kozáci.“

„No prosím vás,“ promluví předseda vycitavým hlasem. „Jak jim to říkáte? To je, jako kdyby oni nám říkali Rusáci. Jsou to přece Ukrajinci.“

„Jakýpak Ukrajinci?“ lhotejně zaprotěstuje učitelka.

„Ukrajinci žijí hlavně na Ukrajině. A ty od nás z Povolží... to jsou prostě... kozáci. Vždyť oni už ani neumí ukrajinsky...“

„Hm... Takže... Vy jste učila ruštinu, že? Jaké jste používala učebnice?“

„Učebnice? V Samaře? Na začátku revoluce u nás byla spousta vojáků. Ze všech učebnic si ubalili cigarety.“

„Hm... a co jste tedy dělala?“

„Exkurze.“

„Exkurze podle osnov?“

„Samozřejmě.“

„A kam jste děti vodila?“

„Na jatka. Na vykopávky.“

Padlo ještě několik otázek. Odpovědi jsou souvislé. Problematice evidentně rozumí. Cosi i četla. To stačí. Následují další. Společnost je to vskutku pestrá. Jeden z uchazečů se hlásí o práci v zájmových kroužcích.

Specializuje se na rytmiku, cvičení s hudbou a zpěv. Dále tu je učitelka němčiny. Další učitel. Kandidátka na ředitelku psychologicko-neurologické kliniky. Vychovatel v internátu.

Přichází uchazečka s sátkem na hlavě. Na sobě má černý kabát. Chtěla by být ředitelkou v dětském domově.

„Co jste četla z odborné literatury?“

„Čítanku pro přemýšlivé učitele“ od Baltalona a ‚Pracovní výchovu‘ od Sinického.“

„A dál?“

Ticho.

„Jak si představujete práci ředitelky

dětského domova?“

„Sympatizuji s novými proudy.“

„V čem?“

Ticho.

„Co budete s dětmi dělat?“

„Besídky... První máj...“

„Jak dětem vysvětlíte První máj?“

„Komu? Dětem?“

„No samozřejmě že dětem.“

Ticho.

„Co se slaví osmého března?“

Ticho.

Pieter Codde, *Student ve své pracovně: Melancholie*, kol. 1630, Musée des Beaux-Arts, Lille. Zdroj <http://www.wga.hu>

„Už jste někdy slyšela o Mezinárodním dni žen?“

Ticho.

„Čtete noviny?“

„Ehm... ne... noviny moc nečtu.“

„To stačí. Úenvé.“

Další uchazečka. Také by chtěla do dětského domova.

„Co budete s dětmi dělat?“

„Besídky... První máj...“

„Hm... no... a kromě besídek? Co když se, například, s dětmi dostanete k otázkám náboženství...“

„Jsem proti jakémukoliv náboženství,“ vyhrkne uchazečka.

„Hm... to je v pořádku. Ale co když se s dětmi dostanete...“

„Náboženství, to je opium lidstva!“

„No dobrá, ale co když se s dětmi...“

„A... církev je oddělena od státu!“

„No ano, ale co když se s dětmi dostanete k otázce náboženství. Představte si, že děti uslyší kostelní zvon. Bude je to zajímat. Jak s nimi o tom budete diskutovat?“

Ticho.

„Co nám můžete povědět o komplexní metodě výuky?“

„Ted' si nevzpomínám...“

„Hm. To stačí.“

Mladý učitel ze Surože, úplného zapadákov. Přijel, aby tu mohl navštěvovat lékařskou fakultu. Zcela bez peněz. Proto chce pracovat jako kantor.

„Jak chcete spojit studium na vysoké škole s výukou? Budete šidit jedno i druhé.“

„Co se dá dělat,“ vzdychá, „dělá to tak kdekdo. Budu muset oželet ně-

pici s omšlým sametovým lemem. Na vesnici ve škole v Moršansku učil děti na druhém stupni francouzštinu a ruštinu. Přispíval do různých novin. Komisi přednese svou báseň „Studující mládeži“. Hymnus.

„Přeložte nám svoji báseň do francouzštiny.“

„A la jeunesse étudiante,“ začne učitel, „...nous espérons...“

Trochu se zadržává.

„Výslovnost nemáte nejlepší. Tak nám řekněte, co jste dělal v hodinách ruštiny?“

„Popravdě řečeno...“ učitel si odkašle a pokračuje, „na hodinách se silně podepsal nedostatek topiva... Nebylo dřevo. Zato zima byla. Ale přesto jsme kus práce udělali.“

Učitel začne vyprávět, jak s dětmi rozebírali díla Gorkého, Čechova, jak probírali téma „služba společnosti“.

Komise se poradí a nakonec uzná učitele vhodným na pozici učitele ruského jazyka.

Přicházejí další. Stále méně kvalifikovaní. Málo četli. Málo vědí. Jsou mdlí, bez jakékoli iniciativy.

Například tahle. Chtěla by do dětského domova. Odpovídá směle. Je poměrně bystrá. Zarazí se pouze u jediné otázky.

„Jaké básně budete s dětmi číst jako první?“

„Asi Tutčeva...“

Rus nepostihne rozumem, běžná míra je necitlivá k zvláštnosti platné pro tu zem – jen věřit v Rus, jen to ti zbývá.“

„Tohle byste s nimi četla?“

Učitelka se ošívá: „Tohle! Ehm... no...“

„Jak byste jim vysvětlila verš ‚jen věřit v Rus, jen to ti zbývá‘?“

Uchazečka vzdychá, je celá nesvá.

„Jak byste ho vysvětlila svými slovy?“

MLČÍ.

„No tak, jak ho vysvětlíte?“

„N... n... nevím,“ přiznává se nakonec učitelka.

Za dveřmi je čím dál méně lidí. Zmenšuje se i stoh žádostí. Přicházejí poslední.

Mladý muž naprosto propadne. Nic nečetl. Funí. MLČÍ. Úenvé.

Mladíčka učitelka z vesnice. Nic nečetla. Znalosti minimální. Rudne v obličejí. Vlnité vlasy se jí lepí na čelo.

Špatně. Úenvé.

„Hotovo,“ řekne tajemník. Komise vstane a pomalu se rozchází. Po chodbě si vykračují uchazeči, kteří odpovídali úspěšně. Za nimi nešťastníci, kteří tuší záporný verdikt.

Místnost pustne. Pustne i chodba.

15. března 1923, *Golos rabotnika prosvěščenija*

Michail Bulgakov: *O prospěšnosti alkoholismu. Příbram: Pistorius & Olsanská 2011.*

Studenti proti předsudkům: Ukázky z vítězné soutěžní práce

Občanské sdružení NESEHNUTÍ, k jehož hlavním aktivitám patří především ochrana přírody a oblast lidských práv, stojí za projektem Multikulti Challenge: Accepted! Projekt je zaměřen na žáky druhého stupně základních škol a na středoškoláky. Studenti se pomocí zážitkových workshopů a soutěží seznamují na vlastní kůži s problematikou soužití rozdílných kultur na území mateřského státu. Cílem těchto aktivit není slepé kopírování frází o módní multikulturní výchově, které nacházíme v každé mutaci školních výukových plánů, nýbrž konkrétní výsledky vedené snahou minimalizovat vznik předsudků vůči jiným kulturám a národnostem u mladých lidí. V době eskalace pravicového extremismu (viz norská tragédie v Oslu a na ostrově Utøya) nabývá taková činnost na významu, pokud nezůstane pouze na papíře v podobě aktualizovaných osnov škol coby potěmkinovská kulisa pro spokojenost školských inspektorů.

V rámci zmíněného projektu byla na konci března vyhlášena soutěž o nejlepší týmový výstup věnující se multikulturní problematice. Na mnoha školách bylo realizováno hned několik workshopů za sebou (dohromady od podzimu přes sto dvacet akcí), poté pro vybrané zájemce následoval vzdělávací víkend, kde se studenti seznámili se základy žurnalistické práce a odhalovali stereotypy, které panují při vytváření mediálního obrazu migrantů. Lektori z NESEHNUTÍ tak studenty na vlastní práci v týmech dobře připravili. Výsledky soutěže byly vyhlášeny v červnu a celkovým vítězem se stala skupinka studentek ze Střední školy sociální péče a služeb Zábřeh: Gabriela Švecová, Lucie Vymětalová, Lenka Korytáková, Petra Vašíčková, Veronika Fišerová a Tereza Macháčková. Dívky během dvou měsíců vytvořily časopis Multikulti Zábřeh, z něhož publikujeme několik ukázek, které jsou nástinem toho, jak teenageri danou tematiku vnímají. Autorky pracovaly společně a své výtvary nepodepsaly, považujeme tedy jejich texty za kolektivní redakční dílo.

-ms-

Co je vlastně multikulturalismus?

Multikulturalismus je myšlenkový a politický směr, který zastává stanovisko, že v jednom demokratickém státě mohou společně žít nejen jednotlivci, ale i skupiny s různou kulturou a zdůrazňuje prospěšnost kulturní rozmanitosti pro společnost a stát. Je živý v zemích, jejichž obyvatelé pocházejí z rozdílného kulturního prostředí a v některých z nich se uplatňuje jako konkrétní politika státu. Cílem je politicky sjednotit všechny občany bez ohledu na jejich původ, rasu či přesvědčení, a to tak, že si pokud možno zachovávají své kulturní odlišnosti.

Vznik a vývoj

Soužití lidí, kteří pocházejí z různých kultur a prostředí, případně i hovoří různými jazyky, se objevilo už v pozdní antice ve velkých městech s množstvím přistěhovalců. Řešil se spontánně vznikem zjednodušené řečtiny a později latiny jako společného komunikačního jazyka (lingua franca) a rozdělením měst na různé čtvrti, často podle kultury nebo náboženství jejich obyvatel. Například v historickém jádru Jeruzaléma se toto rozdělení dodnes zachovalo aspoň v názvech čtvrtí. Ve středověkých převážně zemědělských společnostech nedělala jazyková a kulturní pluralita velké problémy, leda právě ve městech. To se radikálně změnilo v průběhu novověku, a to zejména z těchto důvodů: postupující centralizace států a růst centrální moci; vznik státní byrokracie, která musí jednat s každým občanem přímo; vznik průmyslu a masová migrace obyvatel do měst; snaha o řešení politických problémů zejména parlamentní diskusí, která vyžaduje jazykovou komunikaci; vznik veřejného mínění, masových médií a volebních kampaní, které se ovšem odehrávají v určitém jazyce; masový pohyb obyvatel z chudých do bohatších zemí.

Jednou nohou doma

Tento příběh vypráví naše spolužačka Zorka, která se pomocí tohoto článku rozhodla přispět k pochopení cizinců v naší zemi.

Jmenuji se Zoryana Prymak, mám devatenáct let a pocházím z Ukrajiny z Lvinské oblasti. Do České republiky jsem se přistěhovala před osmi lety společně s mámou a bratrem Volodymyrem. Mamince se tady podařilo najít dobře placenou práci, kterou na Ukrajině získat nemohla. V počátečních dnech a týdnech po příjezdu do našeho nového domova jsem byla zvědavá a těšila se na to, až tuto zemi opravdu

poznám. Při prvním seznámení s naší novou obcí mě zaujala nevsedná příroda, která ji obklopuje. Takovouto hornatou krajinu jsem u nás ve Lvinské oblasti neznala. Bohužel byla tato země také místem nových problémů.

Jedním z nich byla diskriminace ze strany některých spolužáků na základní škole, kterou

Tři z vítězných studentek. V popředí Tereza Macháčková, za ní Lenka Korytáková a Petra Vašíčková.
Foto Milan Štefanec

mi maminka našla v místě našeho bydliště. Někteří mi dávali nepokrytě najevo, že jim vadí můj ukrajinský původ. S navazováním kontaktů jsem přesto problémy neměla. Troufám si říct, že jsem přátelské povahy, a tak jsem zkrátka hledala kamarády mezi těmi, kdo se dokázali nad předsudky povznést. Věděla jsem, že klíčem k úspěchu v nové zemi je řeč. Proto jsem se snažila rychle se naučit česky, a to mi pak usnadnilo sžívání s novým prostředím i lidmi. Dokonce jsem celkem bez problémů zvládla nové písmo, snad byste už ani nepoznali, že nejsem rodilá Češka. Na České republice se mi líbí způsob, jakým stát pomáhá svým občanům, například zdravotní a sociální péče, státní školy či široké uplatnění na trhu práce. Možná to zní zvláště těm, kdo tu žijí od narození, ale když porovnáme přístup státu ke svým občanům s tím, co si sama pamatuji, či s tím, co mi vypráví máma o Ukrajině, pak si cením služeb, kterých tu

mohu využívat nejen já, ale všichni, kdo usilují o co nejlepší životní podmínky. Náš život v České republice je pro mě a moji rodinu splněním mnoha přání. Bratr si zde našel dobrou práci a maminka se zde znovu provdala. Já studuji střední školu se sociálním zaměřením, kterému bych se v budoucnu chtěla věnovat. Mám tu nejlepší kamarády a skvělého českého přítele, který mě miluje a zároveň mu imponuje, že jsem Ukrajinka. Věřím, že když lidé, kteří trpí netolerancí k cizincům, poznají, že tady chceme žít a podílet se na dalším rozvoji této společnosti, pochopí, že nezáleží na tom, jaké jsme národnosti, ale na tom, co nosíme v srdci. Vždyť domov je tam, kde chováme své štěstí a kde sníme naše sny, pro mne je to místo tady v České republice.

NIGU

Příběh o tom, že někdy stačí málo, aby si člověk utvořil názor, který ho povede životem, tím spíš, když je bez hloupých předsudků.

Školka pro mě hned od začátku znamenala stres, jehož příčinou bylo odloučení od mámy. Každé ráno jsem úzkostlivě brečela a za celý rok jsem si v ní nedokázala zvyknout. Když mi byly čtyři roky, odstěhovali jsme se na vesnici. Tady jsem byla daleko spokojenější. Přestože byly pro všechny letní prázdniny, já už se začala těšit do nové školky. Překvapením pro mě rodiče byl paradoxně první den, kdy mě do no-

jsem nebyla sama. Když uběhl první půlrok, do školky přišlo opět nové dítě, malý chlapec, jmenoval se Nigu. Byl to milý, asi čtyřletý chlapec, původem z afrického kontinentu. Česky moc neuměl a vypadal, že se trošku bojí nové společnosti. Pro mě i mé kamarády to byla úplně nová zkušenost, nikdy ve svém životě jsem nikoho takto tmavé pleti neviděla. Přesto jsme se nebáli chlapce oslovit. Ve školce sice dlouho nebyl, protože se jeho rodiče brzy znovu přestěhovali, ale v nás zanechal hezké vzpomínky a jistotu, že at' jsme černí nebo bílí, ve skutečnosti jsme zcela stejní. Od těch dob se mnohé změnilo, už si nehrajeme s kočárkem nebo s autíčky, nepláceme, když jsme daleko od maminky; občas jsme tomu i rádi. Snažíme se vést smysluplný život, do kterého patří všichni lidé kolem nás. Pro mě je však vždy příjemné, když jsou kolem lidí různé národnosti. Znamená to mimo jiné, že je naše země ještě stále atraktivní i pro jiné lidi, než jsme my Češi, na tváři mi to většinou vykouzlí úsměv, protože si častokrát vzpomenu na našeho malého přítele, jak teď asi vypadá a jaký je. Možná, že kdyby všichni lidé měli podobnou zkušenost, nemuseli by si s sebou nést předsudky a jistě by pak mnozí neměli důvod k umělé nenávisti, která je šířá, přestože ještě nikdy žádného cizince opravdu nepoznali. Vždyť chceme-li poznat lidi kolem sebe, klíč najdeme v sobě samých. A tak pátrejme ve vlastních odlišnostech, abychom mohli porozumět těm druhým. To stojí za zamyšlení, nemám pravdu?

Moderní situace

Slovo multikulturalismus se poprvé objevilo ve Švýcarsku v roce 1957 jako vyjádření charakteristiky národa, který je politicky jednotný, ačkoliv je kulturně velmi rozdílný. Podobná myšlenka vznikla v 60. letech v Kanadě, kde šlo o politické sjednocení frankofonního a anglofonního obyvatelstva. Od 70. let 20. století se rozvoj rozmanitých kultur přenesl i do Evropy, jednak migrací obyvatel bývalých kolonií do „mateřských zemí“ (Anglie, Francie, Nizozemsko), jednak organizovanou migrací dělníků (německy Gastarbeiter) do bohatých evropských zemí. Když se ukázalo, že tito lidé se většinou do své vlasti nevrátí, mohly se tyto země pokusit přichodící pracovníky asimilovat, tj. přimět k přijetí většinového jazyka a kultury podle vzoru amerického „melting pot“ (česky „tavicí hrnec“), kde se různé složky slévají do jediného amerického národa.

Tato plná integrace a asimilace se v USA dařila, dokud tam vystěhovalci přicházeli jednotlivě a zcela z vlastního rozhodnutí. S masovou imigrací z Latinské Ameriky však v posledních letech také naráží na své meze: přistěhovalci si zachovávají svůj jazyk a vytvářejí oddělené subkultury, mají vlastní televizní stanice apod. V Evropě konce 20. století už tato cesta nebyla možná, a tak jednotlivé země hledaly řešení v multikulturní politice a výchově (lidově „multikulti“).

Tento fenomén je relativně nový, dříve se například ve Francii, v Nizozemsku (od roku 1980) nebo ve Skandinávii uplatňoval model asimilační, zatímco v zemích jako Německo, Rakousko nebo Švýcarsko model diskriminační.

Tato stránka vznikla ve spolupráci Kulturních novin a občanského sdružení NESEHNUTÍ.

Věda, ženy a politika na sklonku 19. století

V druhé části článku (1. díl, KN 02-03/2011, s. 14) se autor zaměřil na křesťanská sdružení a spolky na ochranu mravnosti. Popisuje poměrně komplikovaný stav, kdy se tyto spolky na jedné straně snažily chránit ženy před potenciálním nebezpečím fyzického násilí, ale zároveň proti nim útočily jako proti nemravným a zkaženým bytostem. Celkový obrázek doplňují názory dobové některých psychologů a psychiatrů.

RADEK HYLMAR

2. Chraňme své ženy – a před nimi i sebe samé

Je zvláštní, jak celým západním světem v roce 1888 zahýbal případ Jacka Rozparovače. Mýtus přesáhl hranice nejen Londýna, ale i Anglie a Evropy. Stal se legendou, která žije dodnes, přestože počet jeho vražd nebyl tak extrémně vysoký (snad jich údajně nebyly ani desítky). Elaine Showalter píše ve své knize *Sexual Anarchy*: „Podivný případ Jacka Rozparovače byl mýtem o varování žen, o nebezpečí, které číhá venku, mimo jejich dům. (...) Protože Jack vyřezával z těl prostitutek dělohu a vnitřnosti, soudilo se, že by mohl být lékařem. Někdy se spekulovalo, že to může být i žena, moderní studentka medicíny, ale obecně byl Jack Rozparovač mýtem mužského násilí proti ženám. Detaily byly vágní a zobecňující, ale morální poselství bylo jasné: město je nebezpečným místem pro ženu, pokud překročí hranice domova a vrhne se do veřejného prostoru.“¹

Varování žen před nebezpečím zároveň produkovalo názor, že žena je obětí moderní doby a povinností muže je chránit ji. To dokazuje situace v Německu, kde zvláště k tomu účelu vznikalo značné množství mužských spolků. Jedním z nich byl *Spolek bílého kříže* (*Der Bund vom Weißen Kreuz*) založený roku 1890. Sdružoval pouze muže do věku devatenácti let a jeho členové museli dodržovat tato pravidla:

1. Chovat se ke všem ženám a dívkám s respektem a chránit je vší silou proti nespravedlnosti a potupě.
2. Vzdát se užívání necudného jazyka jakož i horších vtípů a gest.
3. Uznat, že zákon zdrženlivosti se týká jak muže, tak ženy.
4. Vštěpovat tyto principy kamarádům stejného věku, pečovat o mladší bratry a pomáhat jim.
5. Vášnivě udržovat boží slovo a svátost k naplnění přikázání: bud' cudný!²

Nezištný a milý, doslova bohulibý záměr tohoto spolku byl součástí složitějšího mechanismu. Pro jeho pochopení stačí věc jinak formulovat: ženy byly vnímány jako oběti, které je třeba hlídat, neboli – mít je pod kontrolou. Některé motivy celkové strategie jsou vidět i zde, na pravidlech zmíněného sdružení. Co se dá kromě gentlemanké péče o ženy vyčíst ze stanov *Spolku bílého kříže*? Především náboženské souvislosti: v Německu na konci 19. století

vznikaly (bez přehánění) stovky podobných spolků, přičemž většina byla v úzkém vztahu s církví. Nejdůležitější je však na oněch stanovách starost o dodržování mravnosti: mravnost, zdrženlivost, cudnost, to byly základní kameny většiny mužských křesťanských sdružení. „Chránit mravnost!“ Někdy skrze zaklínadlo „chránit ženy“.

Nicméně, jak ochrana mravnosti ve skutečnosti vypadala? Hlavním objektem zájmu

sexuologů a psychiatrů přelomu století Richard von Krafft-Ebing píše o manželské nevěře: „Po mravní stránce je nekonečně horším problémem ženská nevěra a zákon by měl mnohem přísněji vážit cizoložství ženy oproti té spáchané mužem. Cizoložnice zneuctí nejen sebe, nýbrž také muže a rodinu; kromě toho její nevěra znamená: Pater incertus.“⁵ I nejlivnější sexuologický časopis v Německu té doby, *Zeitschrift für Sexualwissenschaft*, otiskl ro-

subjektu s právy a povinnostmi. Proto dokazoval, že žena je ztělesněná sexualita a ontologicky není vůbec žádným individuem. Jeho teorie hysterie potvrzuje, že žena nemá svou vlastní mysl. (...) funkce, kvůli níž ženu muži i feministky uctívají – mateřství –, je jednoduše funkcí sexuální. (...) i fyzicky je žena formována a tvarována mužským vlivem. Mentálně a tělesně není žena „nic“.⁶

Tolik doboví vědci k tématu sexuální podstaty žen. Proč ale křesťanská sdružení útočila především na pracující ženy, když nemravné a zkažené byly podle odborných autorit od přírody úplně všechny ženy? Jejich cílem byl především návrat ke starým genderovým pořádkům, k zavedeným rolím mužů a žen, kdy práce mimo domov příslušela výhradně mužům, kdy muž byl Mužem a žena byla pod jeho ochranou. Proto také časté útoky na homosexuály ze strany všech uvedených skupin. Homosexuálové – stejně jako ženy pracující mimo domov – stáli v protikladu k tradičním rolím mužů a žen. „Byla tu jasná touha udržet společnost tam, kde pravidla určoval patriarchát, zprávy o morální čistotě byly směřovány především mužům a to, co vidíme, je pokus ‚redefinovat‘ vhodné mužské chování v době, kdy ženské aktivity a ženské organizace podněcovaly muže k přehodnocení jejich mužské role.“⁷

Čili prostý konzervatismus. Co je na něm však zajímavé – některé angažované ženy zkusily tento princip využít ve svůj prospěch. V závěrech z první valné hromady *Sdružení za ochranu matek* v roce 1907 Helene Stöcker píše, že na shromáždění bylo velmi správně častěji zdůrazněno, že si nepřejeme ničit a bourat, nýbrž být v nejhlubším smyslu slova konzervativní, to znamená udržující.

Radek Hylmar (1980) studuje jako doktorand FF UK v Praze obor česká literatura.

1 Elaine Showalter: *Sexual Anarchy. Gender and Culture at the Fin de Siècle*. VIRAGO PRESS, London 1992, s. 127.

2 John C. Fout: *Forbidden History. The State, Society, and the Regulation of Sexuality in Modern Europe*. The University of Chicago 1992, s. 282.

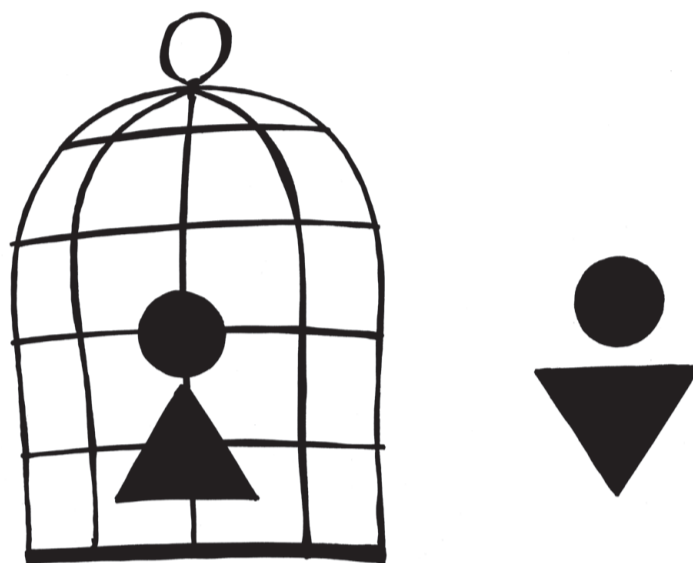
3 Tamtéž, s. 283.

4 Tamtéž, s. 283.

5 Richard von Krafft-Ebing: *Psychopathia sexualis*. Matthes & Seitz Verlag, München 1997, s. 14.

6 Chandak Sengoopta: *Otto Weininger. Sexualita a věda v císařské Vídni*. Academia, Praha 2009, s. 197–198.

7 John C. Fout: *Forbidden History. The State, Society, and the Regulation of Sexuality in Modern Europe*. The University of Chicago 1992, s. 284.

mravnostních sdružení se stali pracující. Členové spolků poměrně tvrdě útočili na proletariát jako na zdroj neřesti a radikálních politických ideologií. Největším trnem v oku se jim paradoxně staly právě ženy z této nejnižší třídy. Soustředili se samozřejmě především na prostitutky, nicméně problém umísťovali do samotného „ženského povolání“: servírky, domácí služby, pracovnice v továrně a jiné. Tato povolání jsou sama o sobě v pořádku, ale vykonává-li je žena, stávají se pramenem nebezpečí pro mladé muže, epicentrem nemravnosti a ztělesněné sexuality. „(...) servírky se mohou stát a často se stávají prostitutkami, je to nebezpečné povolání. Mnoho mladých mužů přišlo do kontaktu s těmito ženami a byli zruinováni.“³ Představitelé oněch mravnostních spolků navrhovali jako řešení zpřísnění legislativy, protože „pokud žena neumí ovládat sama sebe, měl by to dělat stát“.⁴

Návrhy na rozlišení právních norem pro muže a pro ženy možná vypadají jako iniciativa několika pomatených mizogynů. Vůbec ne – šlo o všeobecně přijímaný názor, který dokonce podporovala dobová psychologie a sexuální věda. Jeden z nejuznávanějších

ku 1908 článek Dr. med. Wilhelma Sternberga, v němž se probírá manželská nevěra se stejným výsledkem: právní pohled na nevěru žen a nevěru mužů by se měl odlišit.

Vědci kolem časopisu *Zeitschrift für Sexualwissenschaft* se zabývali různými sexuálními záležitostmi jako badatelé – pozorovali pacienty, prováděli pokusy, zaznamenávali výsledky atd. Změny legislativy navrhovali na základě svých zjištění. Docela jiným případem byl mladý vídeňský vědec Otto Weininger, který sice sám neexperimentoval, zato prováděl velkolepou syntézu závěrů práce jiných. Otto Weininger – poněkud šílený, ale zároveň velice obdivovaný, za génia prohlašovaný myslitel s pohnutým osudem triadvacetiletého sebevraha. Jeho rozsáhlé dílo *Geschlecht und Charakter (Pohlaví a charakter)* z roku 1903, slučující výsledky mnoha vědních oborů od biologie přes psychologii a sexuologii až k filosofii, je dodnes přitažlivé nejen obrovským rozsahem všech využitých informací z tolika vědních disciplín, ale i tím, jak extrémně se v něm odrážejí dobové předsudky a stereotypy. „Weininger usiloval o vyřešení ‚ženské otázky‘ vyvrácením samotné koncepce ženy jakožto autonomního

F E J E T O N J A K U B A G R O M B Í Ř E

Nesnesitelná lehkost nesmrtelnosti

Léto bývá už tradičně v televizi mrtvou sezónou, kdy se uplatní i nejzoufalejší propadávky. Existují našťastí i výjimky, jako je nový slovenský seriál *Nesmrtelní*, který svým formálním zpracováním sympaticky vyčnívá z notorického opatrnictví původní dramatické tvorby. Je dobrá zpráva, že veřejnoprávní televize sousedních zemí dokážou občas spolupracovat, ještě lepší zpráva je, že se na Slovensku najdou talentovaní herci, kteří dosud nehrají v českých seriálech. Divák ocení i to, že se tentokrát režie vyhnula zlovyklu dabovat dialogy do češtiny. Čertovo kopytko se ale skrývá v projektu samotném.

Lidé pracující v médiích často trpívají iluzí, že všemu rozumějí nejlíp. Odtud pramení

i představa, že takové Austenové nebo Flaubertovi chybí k dokonalosti jedině: aby jejich dílo někdo převyprávěl do jazyka současných yuppies a zkrátal na hodinu vysílacího času. Vznikly tak křečovitě aktualizace klasiky, od kterých se očekává, že jim dokáže porozumět i průměrný televizní divák. Bohužel však tento pořad hlavně potvrzuje známou estetickou poučku, že velké umělecké dílo nelze redukovat na jedinou složku, například na děj. Dialogy stvořené upravovateli jsou telenovelově toporné a placatě napsané postavy spíše než svoje literární vzory připomínají čtenářky svěřující se ženským časopisům. Dobové rekvizity se mechanicky nahrazují současnými, ale odvaha jít za tím, proč text vlastně vznikl

a co sděluje, se opět nedostavila. Ale adaptace, která nepřináší vlastní výklad, je celkem zbytečná.

Velké příběhy pojednávají o velkých citech a ty si jen zřídka mohou dovolit lidé, kteří musejí většinu času věnovat obživě. Už Tocqueville si ve své *Democii v Americe* povšiml, že rovnostářská společnost nebývá umělecky příliš plodná. Protože aristokraty dědicí velké majetky u nás prakticky nemáme, nahradili je tudíž scenáristé figurkami z galerie polistopadových zbohatlíků. Tomu odpovídají i kulisy, v nichž se vše odehrává – herny, striptýzové bary, závody rychlých automobilů. Všechno co nejvíc blýskavé, hlučné, okopírované z hollywoodských vzorů. Zkrátka svět, do

kterého jen zřídka zavítají lidé, kteří se v osm večer dívají na televizi, takže jim lze vytříť zrak čímkoli.

Dvacet let mohlo být dost času na to, aby se místní gründeři někam posunuli a začali se snažit o kultivovanost. Zatím je na nich vidět, že by rádi tvořili elitu, ale nevědí, jak na to. Mnohdy myšlenkově ustrnuli v přehledném světě dětství; chtějí si hrát na rytíře s kordy či souborovými pistolemi jako tehdy, ale cestou k moci odstranili všechny, kdo by si mohli hrát s nimi. Výsledkem je osamělost a neuróza, která si musí vypůjčovat noblesu od jiných, ber kde ber. Umění dokážou současní Arbeninové strávit jen tehdy, když je patřičně předžvýkáno – jenomže pak se jim nedá příliš zdobit.

Nějak se špatně toulá tmami

Pod názvem Prokletí na básníky letos vyšel útlý výbor polských prokletých básníků druhé poloviny dvacátého století. Knižně u nás tito autoři vycházejí poprvé.

PETR KOVÁŘ

Na první pohled zaujme krutý jednotící rys antologie; kromě jediného jsou básníci ve výboru obsaženi svázání tragikou předčasného úmrtí. Andrzej Bursa umírá v pětadvaceti letech, Rafał Wojaczek taktéž, Ryszard Milczewski-Bruno v devětatřiceti. Básníci, kteří přes velmi krátký čas k tvorbě vytvořili dílo, ke kterému se vraceli další generace. Českému čtenáři se vybaví Jiří Orten nebo v tomto případě generačně spřízněný Václav Hrabě, jehož bluesová tesknost je však poněkud vzdálena poetice polských prokletých básníků. Ve švihácké ironii Andrzeje Bursy jako by spíše občas zazněl Gellnerův smích:

*Smrt jsem si představoval jinak:
naivně jsem věřil
že vrcholný orgasmus hrůzy
mě konečně vytrhne z území bolesti*

*Zatím cítím všechno
všechno vidím
ponechán s právy mrtvol
bez možnosti zastánání
zachvění
pohybu*

*účasten celou zásobou strachu a utrpení
v obehnaném kousku dr. Tulpa
Nesmělý snaživý student
mi dělá díru do mozku nějakým divným
nástrojem
Divám se na ošklivou tvář chlapce
na ubohý nemoderní oblek chmýří na rtu
Říkám si*

*možná že je ještě nevinný
a škodolibá satisfakce mi přináší jistou úlevu
(nakolik je možné pociťovat úlevu
když se vám vrtají v mozku)
Znám všechny zlozvyky profesora
starého a lysého jako kůň
znám ponuré vtipy studentů
dokázal jsem si zapamatovat absurdní medi-
cínské fráze
jejichž předmětem je údajně
mé utýrané tělo
odsouzené k objevování
pořád nelitostněji překvapujících
kytic mučení*

Téma smrti prostupuje celou tvorbu prokletých. U Rafała Wojaczka se opakuje motiv spánku, snu, úlevného odchodu. „... / Hvězdy rozkvétají na louce mé krve / ...“ nebo „Vím, že usneš... Sníh Tě pošlape rudými chodidly / – smrt usedá na rty všech tak strašně bezbranných / ve snu.“ A jinde:

*Vlasy snu šaty snu Lesbie snová
Vřes snu sladce sype arzenik
Sluch usíná hlas utichá Bůh umírá
Tiše šumí mušle oceánu*

Bílá ryba těla svobodná pluje

Její verše vyvěrají ze vzdoru a současně z vědomí bezvýhodnosti věcí. Proto si také získávaly přízeň mladých lidí zvláště v dusnu minulého režimu. Napíná je touha projít až za slova, až do životů, a tragika skonu básníků ještě umocňuje tento nekompromisní přístup. Básně, vlastně rozhovory se smrtí, jsou ukončeny nemožností najít shodu se světem. „... / já je někdo jiný / kterému tu zbylo žít / at' zhyne / ...“ (Wincenty Rózański)

Ryszard Milczewski-Bruno
Přišel jsem strašit

*přišel jsem strašit mamí
nějak se špatně toulá tmami
a v nových botách nohy dřevění
měli jste rěvou ověncit dům
a vy mi koupíte nový oblek a kravatu
a tu divnou truhlu s okýnkem
ve víku a s květy za hlavou –
bylo přece třeba dodělat podlahu v kuchyni
prkna už pár let propíjí táta v hospodě – –
a tady je tak morově vznešeně
hodinky se nenosí a nikdo nespěchá
jen pan Leśmian a tak s ním zas nejsem
je to pro zlost šel plašit noční můry – –
nějak se špatně toulá tmami
a tak jsem přišel strašit mamí*

Jinou spojnicí vybraných autorů je aktivní poezie, neboli život jako poezie, jak formuloval ve svém díle Edward Stachura. Podobně jako se malíř Paul Cézanne snažil o pohled na krajinu očima právě narozeného dítěte, protože měl zato, že „už nevidíme přírodu, díváme se pořád jenom na obrazy“, že náš pohled utváří únavou z množství spatřeného a tento balast únavy z obrazů je třeba setřást, tak se i Stachura noří do poezie a zápasí se slovy, která mají pro čtenáře povahu právě takových obrazů, zápasí s tím, jak říct slovy, že slova nejsou potřeba. Že samotná poezie je přítomna v běžném žití, ve „strašlivém a nádherném napětí vždycky a všude v každou vteřinu“. Je proto škoda, že Edward Stachura se do výboru nedostal, ačkoliv byl původně editorem zařazen jako jeden z nejpodstatnějších a básníci z jeho nejbližšího okruhu zde logicky zastoupeni jsou. Stachurovým únikem před beznadějí není alkohol nebo vzývání delete smrti. Zpívá o krásném žití a hledá cestu

až na pokraj šílenství. Končí sebevraždou: „... protože už nejsem z tohoto světa a možná jsem z něho nikdy nebyl / protože se zdá, že tu pro mě není záchrany / protože už nedovedu milovat pozemskou láskou / (...) / protože jsem chtěl zbavit všeho zlého všechny lidi a celý svět a pokud se tak nestalo, nedovedu v tom najít svou vinu / ...“ (*Dopis pozůstalým*)¹

Termín prokletí básníci poprvé použil Paul Verlaine v roce 1883. Jiří Kudrnáč, iniciátor antologie *Čeští prokletí básníci* (ed. Ivan Slavík, Host 1999), říká, že „jde o poezii, která má určité parametry – expresivní, apelativní a ambivalentní. Ale prokletost zároveň znamená vyvolenost, proto je záhodno takovou tvorbu charakterizovat pozitivně“. Patří k ní chudoba, melancholie, vzdor konvencím – chtělo by se říci, že taková charakteristika provází každého, kdo se rozhodne cele věnovat poezii. Je každý básník prokletý? Titul knihy *Prokletí na básníky* zní jako výzva. Podobně jako „válku na vás!“, když se mrhá čímkoliv, nebo „mor na ně!“, když půjdeme ještě houšť. To, že se poezií nelze uživit, jistě neznamená, že by společnost básníky nechtěla. Společnost totiž básníkům prokletí přeje. Někde mezi tou bídou a smrtí tvoří výsostnou poezii. Výbor by si zasloužil širší záběr. Také informace o básnících sestávají pouze z data narození a data a příčiny smrti. Tak jasný, byť i vtipný koncept, vytváří příliš plochou optiku pro ono „prokletí“. Kniha je graficky pěkně vyvedená, nakladatel jistě mohl být velkorysejší a zařadit ještě doslov. Nějak špatně se holt toulá tmami.

¹ Edward Stachura: Smířit se se světem. Torst 1996, s. 437.

Prokletí na básníky, vybral a přeložil Petr Motýl, Barrister & Principal 2011.

Georg Baselitz (1938) během prokletého mládí neumřel, jen ve třiceti obrátil svět svých obrazů hlavou dolů. Čtoucí muž, 1982, dřevorez na papíře. Repro www.baeditions.com

POEZIE

JUHANI AHVENJÄRVI

~ ~ ~
Projížd'ka po venkově budí bolestné
vzpomínky
Jak spadlo jablko na zadní sedadlo
našeho kabrioletu
a bylo snědno. Ohryzek nedošel
odpočinku.
Shnil, vypařil se, zmizel nám před očima,
když jsme na něj upřeně hleděli... Jak
může projížd'ka po venkově
působit takovou bolest?
Jak to, že stromy, jak to, že oblaka,
jak to, že žebřík
nejsou tak, jak jsou?

~ ~ ~
Mezi brněnami stojí tichý průvodce:
nechce urazit své hosty, kteří věří,
že brnění jsou prázdná. Průvodce říká,
že prostor,
který maso opustí, se nikdy nevyprázdní.
Hosté se urazí a odcházejí.
Mezi brněnami stojí tichý průvodce:
jeho baterka vysává
světlo, které hosté zanechali.

~ ~ ~
Pomaloučku vločky.
Tak veliké, že mají uši.
Řidič jeřábu vypne rádio
na dobu předpovědi počasí.

STILL LIFE

Nůž na ovoce. Kytara a muž hladící
její krk.
Otevřenými dveřmi se přes místnost
natahuje ruka
a nabízí šálek čaje. Ruka se pomalu
stahuje:
zdá se, jako by čekala na poděkování.
Na druhý den ráno.
Do pokoje přináší vycpaného geparda.
Stěhováci halekají na obyvatele domu,
ale odpověď nepřichází.
Na podlaze je krvavá louže.
Bude-li si Divák přát,
je možno ji vydrhnout.
Dovol však napřed ruce, aby si v ní
omočila pero
a potvrdila převzetí
geparda

Juhani Ahvenjärvi (1965), finský básník narozený v Tampere. Debutoval v antologii *Skupina 92 (Ryhmä 92)* a ve stejném roce vydal básnickou sbírku *Klus (Hölkä)*. Patřil k okruhu autorů, kteří se podíleli na obnově literárního časopisu *Mladá síla*, založeného v roce 1908. Svou tvorbou zkoumá koncepci básnického obrazu a jeho prostřednictvím cestu z vězení jazyka. Dále vydal sbírky *Nalínkovaný sen (Viivoitettu uni, 1996)*, *Káva dobroty (Kahvin hyvydestä, 1997)*, *Stále zrychlující pauza (Yhä kiihtyvää tauko, 2005)* a v roce 2010 sbírku *Liituvarjo*. Pracuje jako učitel tvůrčího psaní. Básně v překladu Violy Parente-Čapkové pocházejí z antologie finské poezie *Má tvář v jazyce* (Host/Weles, 1998).

Pavučina literárních cen

Finští spisovatelé, překladatelé či editoři pravidelně získávají pozornost i uznání. Cen není pomálu a to, kdo se jimi bude pyšnit, každoročně zajímá jak média, tak občany.

ALŽBĚTA ŠTOLLOVÁ

„Cena Finlandia může být udělena přínosnému finskému románu.“ Tak zní loni v listopadu upravené první pravidlo nejvýznamnější finské literární soutěže, která existuje od roku 1984. Finská knižní nadace (Suomen Kirjasäätiö) musela před vyhlášením laureáta pro rok 2010 jednat rychle. Mezi šesti kandidáty se objevila také Alexandra Salmela, spisovatelka bez finského občanství, která za svůj románový debut *27 eli kuolema tekee taitelijan (27 aneb smrt dělá umělce)* obdržela Cenu deníku Helsingin sanomat a cenu nadace Kalleho Kaihariho za kulturní počín roku uskutečněný obyvatelům města Tampere či jeho blízkého okolí. Otázku, v čem spočívá „finskost“ literárního nebo kteréhokoli jiného uměleckého díla, nechme pro tentokrát stranou a soustředíme se na odměny.

Některá knižní ocenění jsou ve Finsku tradiční, jiná prestižní či kuriózní. Jejich množství a pestrost ohromuje. K samozřejmostem patří, že pravidla, historie a periodicitu udělení jednotlivých cen i jejich finanční výše jsou lehce k dohledání, stejně jako jména všech nominovaných i porotců. Jejich zdůvodnění, proč z navržených vybrali právě toho jediného, vychází jako veřejná tisková zpráva, jedná-li se o cenu významnou, bývá publikován i děkovaný projev odměněného.

Cena Finlandia, která měla v prvních šesti letech své existence jednu kategorii, v níž se mísila krásná literatura s odbornou, se postupně diferencovala a rozbujela. Na literaturu faktu myslí Finové cenou Tieto-Finlandia, Finlandia Junior upozorňuje na nejlepší knihu pro děti a mládež. Počínaje rokem 1993 zůstává hlavní kategorie určena výhradně románům. Přibližně měsíc před slavnostním vyhlášením výsledků oznámí finská média jména tří až šesti adeptů. Sdělovací prostředky s velkým zájmem a v nebyvalé míře referují o nominovaných a jejich práci. Vítěze každoročně vybírá osobnost, která nepatří k profesionálním literátům ani znalcům oboru. Laureáta pro rok 2011 určí 1. province herec a režisér Pekka Milonoff, umělecký vedoucí helsinského divadla KOM. Vloni se téže úlohy zhostila kulturní redaktorka a moderátorka Minna Joenniemi, která z šesti nominovaných vybrala Mikka Rimminena za román *Den nosů (Nenäpäivä, 2010)*.

Finská knižní nadace financuje i další ceny, o nichž rozhodují jiné poroty. Například Společnost Eina Leina již od roku 1956 uděluje stejnojmennou cenu. V popředí zájmu společnosti nesoucí jméno jednoho z největších finských básníků stojí především poezie. Mezi naposledy oceněnými najdeme jazykového experimentátora Kariho Aronpura (*1940), který debutoval již roku 1964 básnickou sbírkou

Plechovi andělé (Peltiset enkelit), nonkonformistu, solitéra a knižního všemohla Jyrkiho K. Ihalainena (*1957) nebo rozhlasovou redaktorku proslulou žánrově velmi pestrou tvorbou pro děti a mládež Hannele Huoviovou (*1949). Nezapomíná se ani na editory. Od roku 1998 vyplácí nadace každoročně ze speciálního fondu odměnu tomu nejlepšímu. Vloni poctila Cenou Alvara Renquista Markka Aalta (*1970). Vyzdvihla jeho desetiletou péči, s níž se věnuje vydávání odborné literatury, především životopisných, historických a filosofických publikací. Spolu se Svazem finských překladatelů a tlumočnicků (Suomen kääntäjien ja tulkkien liitto) udílí nadace od roku 1957 Cenu Mikaela Agricoly překladatelům krásné literatury. Nejčerstvěji se jí pyšní Jukka-Pekka Pajunen za překlad německy psaného románu *Atemschaudel* do finštiny. Kniha nositelky Nobelovy ceny za literaturu Herty Müllerové existuje i v českém překladu, jenž je dílem Radky Denemarkové (*Rozhoupaný dech*, Mladá fronta, Praha 2010).

Významem ani sledovaností už nemůže ceně Finlandia žádné jiné domácí literární ocenění konkurovat. Nicméně velké jsou i další tři pocty. Cena deníku Helsingin sanomat, od druhé světové války největšího a bezkonkurenčního periodika v zemi, a Cena Runeberg. V posledních dvou letech se z této ceny těší Kari Hotakainen za román *Role člověka (Ihmisen osa, 2009)*, v českém

překladu Vladimíra Piskoře, dybbuk, Praha 2011) a Tiina Raevaarová za sbírku povídek *Neznám tě vedle mě (En tunne sinua vierelläni, 2010)*. Třetím zmiňovaným oceněním je Státní literární cena (Valtion kirjallisuuspalkinto) udělená v letech 1865–1992. Na její tradici navazuje od roku 1999 Státní cena za literaturu (Kirjallisuuden valtionpalkinto), která má kategorii původního díla a překladu. K loňským oceněným patří Kristina Carlsonová s románem *Zahradník pana Darwina (Herra Darwinin puutarhuri, 2009)*, v českém překladu Vladimíra Piskoře vyjde v Mladé frontě letos) a překladatelka Tarja Roinilová, letos si pak ceny zasloužily švédsky píšící Märta Tikkanenová s dílem *Emma a Uno – ovšemže láska (Emma ja Uno – rakkautta totta kai, 2010)* a překladatelka Kaijamari Sivillová.

Vlastní literární cenu mají také Společnost švédské literatury ve Finsku (Svenska litteratursällskapet i Finland) a některá nakladatelství (WSOY, Otava). Vavříny v podobě specializovaných literárních cen si ve Finsku odnášejí mnozí. Najdeme mezi nimi například mladé debutanty, autory detektivek, specialisty na sci-fi, dramatiky či aforisty.

Alžběta Štollová (1981) pracovala v letech 2007–2008 jako redaktorka v Literárních novinách, nyní studuje finštinu na Helsinské univerzitě.

Literární ukázka

Strašpytel

Chodí do posilovny pětkrát do týdne, jí osmkrát denně, procento tuku má nižší než šest. Po protažení přední strany stehů pokračuje deset minut bez přestávky sérií dřepů. Jakmile procvičí bicepsy, spěchá ke kladce nebo k tyči, aby vzpíral. Sed-lehů se zátěží udělá až šedesát po sobě a ani nehekně. Pravidelně užívá kreatin, aminokyseliny a steroidy, podle potřeby stimulanty. Jeho svalová hmota budí dojem.

– Býval jsem zamlada rváč, začal. – Pořád na plněj plyn, říkávalo se o mně. Už tehdy se mě báli a teď se bojí ještě víc. Kretění pod parou a flákači si na mě nedovolí.

Vzbuzuje strach, ale mnozí by se smáli, kdyby znali jeho tajemství. Já jsem ho slyšel, prozradil mi ho hned na začátku, a to bylo odvážené. I tak mu v duchu říkám Strašpytel, protože se bojí tmy jako malý kluk. Strašpytel byl mým prvním zákazníkem. Přečetl si na internetu můj malý inzerát.

– Přišel jste za mnou právě kvůli strachu ze tmy? zeptal jsem se.

Strašpytel přikývl, ale podíval se na mě podezíravě a to, co spatřil, se mu jistě nezamlouvalo. Uvědomil jsem si, že mi je odporný a není ani divu, protože moje procento tuku se přibližuje třiceti. Myslím, že už ve dveřích svého příchodu lítal, nicméně se ale nezmohl na to, aby se hned otočil a odešel.

– Zkoušel jste se tohoto problému zbavit?

– Léta, odpověděl. – Byl jsem na aromaterapeutické masáži a strávil jsem týdnů na psychodramatických sezeních. Mé akupunkturální body a čakry byly nasvěcovány svíčkami. Pět dnů v týdnu jsem lehával u psychoanalytika a docházel na krátkodobou dynamickou terapii. Mám magnetickou matraci a magnetické vložky do bot. Na artete-

rapii jsem prstovými barvami namaloval pět autotypů.

– A nic nepomohlo? zeptal jsem se.

– Ne. Vždy, když se zešeří, můj strach vzroste.

– Co v tu chvíli děláte?

– Zapnu všechny žárovky a spím při rozsvíceném světle. Jsem-li kdy nucen vycestovat na venkov, dávám si pozor, abych to zpátky do města stihl před setměním. Tady jsou přece jen pouliční lampy a výlohy.

– Proč věříte, že by vám návštěva u mě mohla pomoci? Mnozí by si řekli, že strach je psychologický problém, ne filosofický.

– Já tomu tak úplně nevěřím. Na internetu jsem si všiml Vašeho inzerátu a přišel jsem ze zvědavosti, protože jsem nikdy předtím plovoucího filozofa neviděl. Nebo filosofa vůbec, dodal po chvíli rozmyšlení.

– Zdá se mi, že jste velmi rozumný člověk. Tmy je skutečně důvod se bát, prohodil jsem a zkoumavě si u toho prohlížel svoje prsty na nohou, které čouhaly z roztočného svařené a pokryté solí. – Pod ochranou temnoty se dějí zvláštní a nevsvětelné věci. Máte naprostou pravdu, bojíte-li se tmy. Takový strach je moudrý a potřebný.

– Proč to říkáte? Všichni ostatní mě přesvědčovali o opaku.

Působil opravdu zmateně.

– Ostatní se mýlí, neposlouchejte je! Sami se také bojí, pokoušejí se svůj strach racionalizovat a tím se ho zbavit. Tak to ale nefunguje. Noc stojí stranou veškerého zdravého rozumu, její podstatou je děs, její mírou nekonečno. To, že byste se nebál, nedělá noc méně nebezpečnou, naopak. Když má člověk strach, zbystří smysly. Do široka rozevře oči a lépe rozezná i změny na okrajích zorného pole. Je připraven k obraně, útěku a podle potřeby také k útoku. Prvotní strach je v nejtemnějších okamžicích noci komukoli k užítku.

Bojte se tedy, může vám to zachránit život!

– No, nepřeháníte teď... poznamenal tlumeně.

– V noci kontrola selhává, pokračoval jsem. – V těch nejtemnějších hodinách nevládneme sami sebou a nemáme kontrolu ani nad svým okolím. Noc je plná ponuré energie a nebezpečí smrti. Člověku se nahnou v noci do hlavy obzvlášť černé myšlenky a s příchodem hodiny vlkú obsese a paranoia sílí. Ve tmě – jak známo – dochází k nejvyššímu počtu loupeží, znásilnění a vražd, i přirozenou smrtí lidé umírají většinou právě v noci. Krysy ohlédávají potrubí pod ochranou tmy. Prapodivný hmyz s lidskou tváří vylézá z kanálů. Noční můry získávají tělesnou podobu a duchové a démoni, inkubové a sukuby se bez překážky vkrádají do ložnic mezi půlnocí a úsvitem.

– Dejte pokoj! Strašpytel se napůl nadzdvihl z křesla. – Vy ale říkáte divné věci! A máte na to kvalifikaci, smím-li se ptát?

– Na druhou stranu, pokračoval jsem, aniž bych se nechal vyrušit, – nemáte vůbec pravdu, když se tmy bojíte. Proč mít strach z toho, co

je základem veškerého bytí, z čeho se vše rodí a kam se vše navrácí a ztrácí? Kdo se bojí tmy, bojí se vlastní duše. Vidíme noc jako hrob, ale noc je lůno, původ veškeré existence, tam se hrůza změní v klid, žádost v naplnění, noční můra v snění.

Moje řeč byla tak krásná a příjemná, že se mi začínalo chtít spát a mluvil jsem stále pomaleji a pomaleji.

– Ten – kdo – okusí – nirvánu noci – už víc – nechce – břemeno slunce...

Když jsem se probudil, Strašpytel byl pryč.

Ukázka z románu

Leena Krohnová: Valeikkuna. (Slepé okno) Teos, Helsinki 2009. Přeložila Alžběta Štollová.

Překlad vznikl za finančního příspěví Informačního centra finské literatury (FILI) v Helsinkách. Leenu Krohnovou zastupuje Stilton Literary Agency, literární agentka Tiina Kristofferssonová, www.stilton.fi.

MEDIAILON

Leena Krohnová

(1947) je finská prozaička, která ve svých románech, novelách, esejích a knihách pro děti a mládež neklade hranice mezi viditelné, skryté, existující, smyšlené, vysněné, dokázané, fiktivní, dobré a špatné, ani mezi život a smrt. Často si vybírá abstraktní témata s filosofickými, etickými a ekologickými podtóny a píše o nich s odbornou jasností a básnickou hloubkou i lehkostí. Sama o sobě říká, že je internetový freak. Obdržela mnoho literárních cen, za román *Matematické bytosti nebo sdílené sny (Matemaattisia olioita tai jaettuja unia, 1992)* získala cenu Finlandia. Podle jejího románu *V šatech člověka (Ihmisen vaatteissa, 1976)* vznikl film *Pan Pelikán (Pelikaanimies, rež. Liisa Helminenová)*. Díla Leeny Krohnové jsou přeložena do patnácti jazyků, v češtině vyšel knižně román *Durman (Havran, Praha 2004, přel. Vladimír Piskoř)* a časopisecky vybrané kapitoly z románu *Tainaron – Dopisy z jiného města (Světová literatura 4/1992, přel. Pavla Kmochová)*. *Slepé okno (Valeikkuna, 2009)* zůstává prozatím autorčíným posledním románem. Hlavním hrdinou je v něm filosof přijímající návštěvy ve flotační nádrži. Lidé ho navštěvují z mnoha různých důvodů, od zvědavosti po touhu zbavit se strachu. Ovšem zákazníků přichází čím dál méně, voda se odpařuje, až si nakonec filosof už nemůže ani plout.

V očekávání a blízkosti knihy

S německým spisovatelem a překladatelem Stefanem Mosterem jsme si povídali o výsadách spisovatelů i čtenářů ve Finsku.

Pocházíte z Mohuče, Gutenbergova města, ale již dlouhou dobu žijete ve finském Espoo. Co je podle vás specifické na finské literatuře jako instituci?

Nejdůležitější a ve srovnání s jinými zeměmi i nejodlišnější je postavení literatury ve finské společnosti. Tištěné slovo zde má váhu, spisovatelů si lidé cení a knihy stojí za řeč. O spisovatele se zajímá denní tisk, lidé je znají z titulních stránek časopisů, mám pocit, že se zájem ze všech stran protíná.

Čím je pro Finy kniha?

Finové vnímají literaturu tak, že od knihy mohou něco očekávat, že bude zajímavá. Toto je velmi inspirativní, ale stopovat se to dá těžko. Jedná se o komplexní jev, který sahá hluboko do historie a souvisí mimo jiné s luteránstvím, s tou částí lidské identity, která je spjata s jazykem a vývojem literatury.

Finština je jako psaná a kodifikovaný jazyk velmi mladá. V jakých historických souvislostech se tu vyvíjela gramotnost?

Finsko jako součást Švédska mělo samozřejmě švédsky psanou literaturu, ovšem jen pro elitu, ne pro lid, který mluvil finsky. Na začátku devatenáctého století, poté, co země přešla pod ruskou nadvládu a získala mnohá práva, se začalo masově psát i finsky. Čtenáři se stali obyčejní lidé, kteří také věděli, že finská literatura tu existuje pro ně. To je naučilo od knih něco očekávat, a tato očekávání se navíc často naplnila. Proto tu vznikl velmi úzký vztah mezi čtenářem a knihou.

Finů je zhruba pět milionů. Podle Petera Ekholma, vedoucího projektu Evropa 2020 z Finského národního fondu pro výzkum a rozvoj, je Finsko spíš jakýmsi klubem než zemí. Všichni se tu znají, a pokud se rozhodnou věřit například ve vzdělání nebo inovace, je jednoduché pro tuto myšlenku sjednotit všechny strany, podniky, společenské sektory. Můžeme jistou analogii nalézt i v literatuře?

Vyjde-li původní finský román, je určen jen omezenému okruhu čtenářů, těm, kteří čtou finsky. Možná proto je již od počátku určen všem. Můžeme si toho všimnout na příkladu současných

děl Kariho Hotakainena nebo Sofí Oksanenové, která nejsou napsána mainstreamovým stylem, ale jsou pro všechny.

Máte na mysli i všechny věkové kategorie?

Přesně tak. Nedávno jsem přednášel na univerzitě třetího věku v Hyvinkää a posluchačů jsem se ptal, kdo zná román Sofí Oksanenové *Očista* (pozn. redakce: česky vyd. Odeon 2010 v překladu Jana Petra Velkoborského). Přečetli ho skoro všichni! Dokážete si představit, že by tito lidé programově četli gotický román odehrávající se kdesi v Estonsku? Když to zobecním, ve Finsku existuje předpoklad, že si tu jedna kniha najde velmi různorodé čtenáře.

To se asi v Německu nestává. V jaké pozici je spisovatel tam?

V Německu je mnohem citelnější propast mezi čtenářem a spisovatelem. Nedokážu si představit, že by byl v jednom týdnu na dvou obálkách časopisu pro ženy spisovatel. Ve Finsku to je možné, dokonce i běžné. Jistěže v Německu máme velké spisovatele, kteří jsou známí, ale je to známost zcela jiného druhu.

Je-li spisovatel celebritou, vypovídá to mnohé o společnosti a hodnotách, které sdílí. Do jaké míry se v tom zrcadlí politika?

K dnešní popularitě spisovatelů ve Finsku přispělo mimo jiné také dávno učiněné rozhodnutí vlády zřídit i do těch nejzapadlejších koutů země knihovnu, která bude stát v centru obce. Dodnes jsou knihovny volně přístupné a představují skutečně veřejný prostor, kam se lidé vrací. Zajdou se tam třeba jen tak podívat, něco si přečíst nebo se připravit na zkoušku.

Finové mají dlouhodobě výborné výsledky v mezinárodním výzkumu PISA (Programme for International Student Assessment), který se zaměřuje na srovnávání znalostí a dovedností patnáctiletých žáků v matematice, přírodovědě a čtenářské gramotnosti. Či to může být zásluha?

Podle statistik si každý Fin ročně půjčí z knihovny devatenáct titulů. Existuje jen jedna jediná země na světě, kde vychází ještě více knih na počet obyvatel, Island. Ve Finsku se velmi

podporuje čtenářská gramotnost, žáci ve školách s knihami pracují, vychází jeden časopis věnovaný literatuře pro děti, další literatuře pro mládež. Jistěže je nekoupíte u všech novinových stánků, ale kdo opravdu chce, má možnost si je přečíst. Stát si uvědomuje, že i knižní trh je malý, proto pro literaturu něco dělá, mimo jiné uděluje stipendia spisovatelům.

Finsko je známé nízkou mírou zkorumpovanosti. Je i podpora literatury průhledná?

O stipendiích se ví, snad i proto lidé s větším zájmem sledují, na čem spisovatelé pracují. Spisovatelé jsou motivováni k práci, mladí lidé mají odvahu a chuť se na tuto dráhu dát.

Velkorysá podpora má také své stinné stránky...

Jistěže, stipendia leckdy pokrývají také lenost, ale i o ní se veřejnost dříve nebo později dozví. Nedávno jsem procházel ranním tržištěm a viděl snít dva muže. Dost možná, že byli bez práce. Nadávali na spisovatele, kteří prý mají vysoké příjmy. To je v Německu nepředstavitelné, nikoho by ani nenapadlo se o takovém tématu bavit. Nehledě na to, že nejsou stipendia.

Na pomyslné cestě mezi čtenářem a knihou stojí také knihkupectví. Jak byste jejich služby ve Finsku ohodnotil?

Existují tu dva řetězce, Suomalainen kirjakauppa (Finské knihkupectví) a Akateeminen kirjakauppa (Akademické knihkupectví), které opanovaly trh a chovají se velmi nesympaticky. Suomalainen kirjakauppa má přes šedesát poboček po celé zemi, navíc v mnoha krajích je knihkupectvím jediným. Jako výhradní nákupčí knih v něm pracuje jedna jediná žena, kterou literatura nezajímá. K mnoha lidem se proto knihy vybraných malých nakladatelů vůbec

nedostanou. Pomalu sice vznikají malá soukromá knihkupectví, například v Turku, ale člověk musí hledat. To je smutné.

Svět nakladatelů se mi zdá být pestřejší. Jistěže existují WSOY, Otava a Tammi, velké nakladatelské domy, ale drobných a specializovaných podniků v oboru není málo. Jak se na jejich práci a existenci díváte?

Právě na malých nakladatelstvích je patrné, jak dobře umějí jejich zaměstnanci spočítat, kolik bude který projekt stát. Rozpočet bývá velmi střídavý, jednoduchý a průhledný. Náklady i odměny zůstávají často minimální.

Konkrétní postupy vydávání a propagace knih mohou být odlišné. Zvláštní místo mezi nimi zaujímají knižní veletrhy. Ve Finsku se těší velké oblibě. Jak si to vysvětlujete?

Knižní veletrhy jsou ve Finsku poměrně mladé, nepočítáme-li veletrh v Turku. Jedná se o úspěšné podniky a zdá se být až neuvěřitelné, že na Helsinský knižní veletrh přichází rok od roku více a více lidí. Konceptně bych ho přirovnal k veletrhu v Lipsku. Kromě stánků plných knih jsou na něm důležitá setkání. V Helsinkách, stejně jako v Lipsku, si jsou spisovatelé a čtenáři blízko.

Schůze a kongresy jsou ve Finsku také velmi populární. Knižní veletrh je událostí podobného druhu. Co podle vás přiměje člověka k tomu, že na veletrh vyrazí?

Řekl bych, že se tady lidé přijdou setkat se svým oblíbeným spisovatelem. Veletrh je totiž vždy společenská událost s velmi pevnou strukturou: předem vytyčené téma, přesně daný začátek, konec, vymezený prostor pro dotazy, jasně určený čas, kdy je vhodné odejít... To mnohým Finům vyhovuje.

MEDAILON

Stefan Moster

(1964) je překladatel a spisovatel. Z finštiny do němčiny převedl mj. díla Ilkky Remese, Kariho Hotakainena, Petriho Tamminena a Daniela Katze. V roce 2001 obdržel finskou Státní cenu za překlad. Napsal dva romány: *Die Unmöglichkeit des vierhändigen Spiels* (2009) a *Lieben sich zwei* (2011). Vyučoval finskou literaturu na univerzitě v Mnichově a německou literaturu na Helsinské univerzitě. Žije se svojí rodinou v Espoo.

anketa

„Jakým způsobem mohou být svět knih ve Finsku a místní literární tradice inspirativní za hranicemi Finska?“

Tuto otázku jsme položili lidem, kteří se pohybují v literárním světě a mají osobní zkušenost s finskou literaturou.

MARKÉTA HEJKALOVÁ, 51 let, spisovatelka, překladatelka, pořadatelka knižních veletrhů

Určitě může být inspirativní přístup Finů ke knihám – číst a kupovat je považují za otázku prestiže, za něco, co je „in“. Lidé si spisovatelů váží, většina Finů naprosto samozřejmě chodí do knihoven. Za pozornost stojí i podpora vydávání finské literatury v zahraničí – zahraniční nakladatelé a překladatelé nemusejí vyplňovat složité formuláře, velmi brzy se dozvědí, zda grant získají, nebo ne, ale peníze dostanou až poté, co kniha vyjde. V literatuře cizí země je vždy zajímavé jednak to specifické (tuto tradici pro mě představuje Arto Paasilinna), jednak to, co je všelidské (zde je pro mě zase Mika Waltari).

ROMANA MÁZEROVÁ, 40 let, novinářka žijící ve Finsku

Podle mě je obdivuhodný a inspirativní systém a fungování finských knihoven. Služby

městských knihoven jsou bezplatné, pobočky jsou snadno dostupné a výběr knih velký (alespoň ve větších městech). Dostupná jsou nejen klasická díla finské literatury, ale také knihy současných autorů. Knižních novinek vychází ročně, s ohledem na velikost jazykové oblasti, poměrně mnoho. Sympatické (a pro prodej knih zřejmě nezbytné) je, že mnozí autoři po vydání knihy vyrážejí na turné po knihkupectvích, kavárnách, knihovnách. Autorské čtení je ve Finsku populární. Oblíbení spisovatelé a básníci získávají v médiích téměř stejný prostor jako zpěváci a herci. V mnoha knihovnách fungují čtenářské kroužky pro děti i dospělé. Udržuje se zde tradice čtení nahlas, o knihách se diskutuje. Knihovny drží krok s dobou, kromě tištěných knih nabízejí audioknihy, e-knihy, hudbu na CD nosičích, filmy, počítačové hry, noviny a časopisy v tištěné i elektronické podobě, komiksy atd. Knihovny mají své internetové stránky (většinou interaktivní), čtenáři mohou knihám přidělovat hvězdičky, psát hodnocení a vést diskuse.

SASA SALMELA, 30 let, divadelní dramaturgyně, překladatelka, spisovatelka, držitelka Ceny deníku Helsingin sanomat za románový debut 27 eli kuolema tekee taiteilijan (27 aneb smrt dělá umělce)

Finové všech věkových a vzdělanostních kategorií velmi mnoho čtou. Podporou je mimo jiné skvělý systém knihoven s hustou sítí poboček. V současné době se bohužel dost malých knihoven na odlehklých místech z úsporných důvodů ruší. Finové si ale knihy také kupují, i navzdory vysokým cenám. Všeobecně jsou Finové poměrně patriotičtí, což má pozitivní vliv na prodejnost domácí literatury. Na prvních příčkách figurují finští autoři, v první desítku se často vyskytuje jen jeden či dva autoři zahraniční. Finové se navíc velmi rádi sdružují do čtenářských kroužků, debatují o přečtených dílech, případně si na besedu pozvou samotného autora. Takové kroužky fungují ve velkých městech i v řídké obytných oblastech, jejich členy jsou amatérští spisovatelé, lidé pracující v knižním průmyslu, důchodci, učitelé, nadšení čtenáři, členové různých komunit, například městské části. Lidé literaturu čtou a diskutují o ní napříč celým spektrem finské společnosti, již je živou součástí.

JUUSO PAASO, 31 let, knihovník, student estetiky a literární vědy na Helsinské univerzitě Finská literární tradice je poměrně agrární. Tvrzení, že máme silný vztah k přírodě, může

někomu připadat jako klišé. Je to ovšem hluboce přítomná zkušenost, která má co dát post-urbánní společnosti i post-industrializovanému západnímu světu. Za stejně obohacující považují také příznaky neukončené modernizace finské literatury.

Zajímavou se mi také zdá být pozice Finska na (zeměpisném a jazykovém) okraji evropské kultury. Kvůli vzdálenosti sem literární koncepty a módní proudy dorazily se zpožděním, navíc cestou obměněné, a našly tu svoji specifickou tvář (příkladem může být surrealismus, modernismus, žánr detektivky atd.). K podobným proměnám nepřestává docházet ani ve věku internetu.

Pro mě byla vždy finská poezie zajímavější než próza. Že by vliv Kalevaly? V básních nacházím něco nového a potěšujícího, rád se vracím k dílu Penttiho Saarikoskiho nebo Eevy-Liisy Mannerové. Ale i v současné próze je mnoho následovníhodného: nezávislost, solidarita, odvaha experimentovat, duch pokroku a dobrodružství. Fandím také malým nakladatelstvím (např. ntamo, poEasia), které se zaměřují právě na poezii a pouštějí se do bláznivých projektů.

Strany 12, 13 připravila Alžběta Štolllová.

Role kávy a čaje v turecké kultuře

O tradici pití kávy panuje v českých zemích řada mýtů, které se pokusíme uvést na pravou míru. Turecké kavárnictví a jeho kulturní historii není vhodné brát jako totožné s arabskými zeměmi, i když jsou velice úzce provázané. Kavárnictví v Turecku není zdaleka odvislé od pití kávy, jež zde v novodobé historii nehraje takovou roli, jak si lidé z Evropy myslí.

DANA NALEZENCOVÁ

Do Turecka káva přicházela z Egypta, který byl součástí Osmanské říše. V roce 1453 se dostala do tehdejší Konstantinopole (dnešní Istanbul). První obchod s kávou, který se jmenoval Kiva Han, zde byl založen v roce 1475. V roce 1511 byla káva pro své povzbuzující účinky odsouzena ortodoxním muslimským koncilem imámů (muslimských duchovních) a byla zakázána. Avšak pro svou popularitu byl v roce 1524 tento zákaz zrušen sultánem Selimem I. První kavárna v Konstantinopoli byla založena v roce 1554.

Kavárny byly spojeny s tradičním tureckým divadlem. Jednalo se o loutkové stínové divadlo Hacivat (Hadživat) a Karagoz, což jsou tradiční postavičky s určitým charakterem vyrobené z velbloudí kůže. Většinou se jednalo o komedie. Pro kavárny byl však typický takzvaný Meddah, který byl vypravěčem, hercem, tanečníkem a muzikantem. Kombinoval vše dohromady a vyprávěl jak příběhy poučné, tak komické. Znal mnoho dialektů z různých částí země a dokázal upou-

tříkrát za sebou a poté je připravená. Jako první se odebere lžičkou pěna a vloží se do hrníčku. Až nakonec se dolije zbytek kávy. Pokud se nápoj podává s cukrem, přidává se ještě před zahřátím. Turci rozlišují tři stupně sladkosti kávy: *şekerli* (sladká), *orta şekerli* (středně sladká), *şekersiz* (bez cukru).

Důležité je, aby nápoj měl na sobě hustou pěnu. Hrniček s největším množstvím pěny se podává návštěvě. Je nevhodné podat kávu bez pěny, svědčí to o její špatné přípravě a jedná se o velice trapnou záležitost. Právě podle těchto kritérií se poznalo, zda je nastávající nevěsta dobrou hospodyní. Snoubenec dostával kávu jako poslední, aby si ho dívka alespoň měla čas prohlédnout. Někdy se stávalo, že nevěsta snoubenci dala do kávy sůl místo cukru. Sňatky byly dříve domluvené, chlapec s dívkou se do té doby třeba ani neznali. Osolenou kávou dívka projevila svůj nesouhlas s výběrem partnera. To vše v naději, že dojde k urážce a svatba bude zrušena. V některých případech si tak nevěsta ověřila, zda nastávající ženich je trpělivý a tolerantní: když na sobě nedal znát žádné známky znechucení při pití osolené kávy.

starých dob změnil. Jen málokdy narazíte na tradiční, z mědi tepané nádoby. Nastoupila doba nerezových džezev a plastových samovarů.

V Turecku je největší spotřeba čaje na hlavu – dva a půl kilogramu na rok, což je dokonce více než v Anglii, kde se počítá s 2,1 kilogramu na osobu. Turci většinu své produkce zkonzumují sami, jen malá část se vyváží do světa, a to pod jménem Rize čaj. Turecký čaj se pije z malých sklenek ve tvaru otevřeného tulipánu, ve kterých vynikne zlatá barva nápoje. Tulipány pocházejí původně právě z území Anatólie, byly kultivovány na sultánově dvoře a staly se jedním z důležitých symbolů zdejší kultury. Tento tvar také dovoluje sklenici držet v horní části tak, aby si člověk nespálil prsty.

Příprava tureckého čaje se také liší od jiných čajů a zemí. Přípravuje se ve dvou konvičkách, které jsou postaveny jedna na druhé. Do spodní konvičky se dá vařit voda a do vrchní se nasype čaj. Když se začne voda ve spodní konvici vařit, působí teplo na dno vrchní konvičky, kde je nasypáný čaj. Teplem se z něj uvolňují aromatické látky a začne se lehce pražit. Poté se čaj zalije vařící vodou ze spodní konvičky, do níž se doplní voda. Necháme vše opět přijít k varu a vaříme ještě několik minut. Konvičky se poté servírují na stůl a pokládají na stojánek, pod kterým je zapálený plamínek pro průběžné přehřívání. Obvykle se sklenky nejprve vypláchnou horkou vodou, až poté se nalévá čaj asi do třetiny výšky sklenky, a to z vrchní konvičky, kde vznikl silný čajový odvar. Zbytek sklenky se dolije vodou z druhé konvičky.

Mnoho lidí se domnívá, že turecký čaj se pije velice silný a slazený, což je ale omyl. Každý si může dosladit čaj až později, podle chuti, a síla čaje záleží na konzumentovi, jak moc si naředí silný odvar vodou. Slaběmu čaji se říká *acıık çay* a silnému *demli çay*. Turecký čaj je nutno pít čerstvý.

V dobrých kavárnách vám dlouho stojící čaj nikdy nepodají. Čaj také nevěsta připravuje pro ženicha a jeho rodinu, podobně jako tomu bylo u kávy.

Afrodiziakum z orchidejí a český „turek“

Nesmím však opomenout ještě jeden nápoj, kterým je Turecko proslulé – *Sahlep*. Ten je připravován z kořene divokých orchidejí. Moučka z kořenů se zalévá horkou vodou či mlékem. I tento nápoj se rozšířil do Evropy, a to dokonce před velkou epochou kávy a čaje. Věřilo se, že má afrodiziakální účinky, což však moderní vědci vyloučili. Toto označení bych spíše přisoudila Turkům, kteří rádi připisují afrodiziakální účinky spoustě potravin. Pravý Sahlep je zakázáno z Turecka vyvážet, jelikož popularita nápoje způsobila úbytek těchto vzácných orchidejí. Existují speciální kavárničky, kde se podává pouze Sahlep a můžete si být jisti, že je to opravdu ten pravý. Moučka z kořenů se používá také k výrobě speciální turecké zmrzliny, která má původ v městě Kahramanmaraş. I pro tuto zmrzlinu vznikají speciální kavárny. Zmrzlina je pružná a tvrná, že se z ní dá udělat provaz, několik metrů dlouhý, a skákat přes něj. Můžete ji pověsit a osekávat sekáčkem. V souvislosti s touto zmrzlinou se dělají velké slavnosti.

Proč se u nás říká turecká káva, i když má náš „turek“ k turecké kávě daleko? Zřejmě se jedná o podobnost, kdy kávu zalijeme přímo vodou a tato usedlina zůstává v hrnku. Velkým rozdílem je však, že turecká káva je jinak pražená a namletá na velice jemný prášek. K turecké kávě se podává sklenka vody, která se pije před požitím kávy. Vypláchnou se jí ústa a chuť kávy lépe vynikne. V dnešní době najdeme v Turecku nejen tradiční obyčejné kavárny, kde se schází hlavně muži na čaj, debatují o politice a penězích a hrají při tom hry, jako je Okay a Tavla, ale také kavárny moderní, kde vám nejrůznější druhy kávy a jiných nápojů. V restauracích vám po konzumaci jídla vždy nabídnou čaj, který se nezapočítává k vaší útratě.

V našich podmínkách není tolik dostupných informací o turecké kultuře kaváren. Určitě bych ale doporučila k přečtení knihu spisovatele Orhana Pamuka Istanbul: Vzpomínky na město, kde se zmiňuje o kavárnách, kolem nichž jako malý chodíval, jako o místech setkávání velkých spisovatelů a umělců.

Dana Nalezencová (1984) je překladatelka z turečtiny a studentka FF MU. Věnuje se vlivu západních zemí na výtvarné umění a kulturu v Istanbulu.

Tureckou kávu si dnes dává spíše v tradičnějších restauracích nebo domácnostech...

tat pozornost publika natolik, že se naprosto sžilo s příběhem a nebylo schopno vnímat nic kolem sebe. Toto prolnutí v divácích vyvolávalo vlny smíchu a pláče, jako by byli zhyponotizováni. Představení se konala na všech možných oslavách, trzích, svatbách, oslavách obřizky – sunnet – a také právě v kavárnách. Měla funkci jak vzdělávací, tak se zde odehrávala v nenápadné míře politická satira a lidé se dozvěděli novinky z jiných částí země.

Káva jako test

Káva velice ovlivnila tureckou kulturu. Například se usídlila ve výrazu pro snídání – *kahvaltı*, což v překladu znamená před/pod kávou. Hnědá barva se řekne *kahverengi*, doslova „kávová barva“. Podávání kávy se v historii stalo obřadní záležitostí, například při zasnubách mladých lidí. Rodina nevěsty pozvala rodinu ženicha na posezení u kávy do svého domova. Nevěsta měla za úkol připravit kávu pro všechny členy. Příprava se může zdát jednoduchá, avšak ve skutečnosti vyžaduje mnoho šikovnosti a zkušeností. Káva se připravuje v džezvě (speciální plechové nádobce), do které se dá přesný poměr jemně namleté suroviny a studené vody, naměřený na velikost hrníčků, které jsou velice malé. Džezva se přiloží na oheň a zahřeje. Za malý okamžik káva vypění, takže ji sundáme na chvíli z ohně, aby nám nepřekypěla. V průběhu zahřívání je dobré kávu míchat. Takto se zpění káva

Dalším zvykem je věštění budoucnosti a štěstí z kávové usedliny. Po dopití se hrneček překlopí na podšálek dnem vzhůru, několikrát se s ním zakrouží a položí se na stůl. Za několik minut, když kávová usedlina vychladne, se hrneček zvedne a z jeho stěn se věští. V závěru se ještě vezme podšálek, na který vytekla část usedliny, nakloní se a vylije se z něj tento zbytek. Nakonec se ještě věští z toho, co zůstalo na talířku. Turecká káva se nikdy nepije s mlékem!

Nástup čaje

Po zániku Osmanské říše a vzniku Turecké republiky v roce 1923 se stala káva finančně méně dostupnou, jelikož došlo k odpojení kolonií arabských zemí, ve kterých se pěstovala. Její pití bylo nahrazeno čajem, který se stal nedílnou součástí běžného života každého Turka. V roce 1938 nechal Mustafa Kemal Atatürk založit první čajové plantáže na severovýchodě země, na pobřeží Černého moře. Z hlediska ekonomického se ukázalo vše jako dobrý tah a také omezením kávy došlo k jakémusi odklonu od arabské tradice. Káva zůstala oblíbeným nápojem, avšak pravou tureckou kávu nahradil nápoj typu Nescafé. Tureckou kávu si v současnosti dává spíše v některých tradičnějších restauracích nebo v domácnostech, a to obvykle u příležitosti návštěvy nebo po slavnostním jídle. Nejedná se již o součást běžného života. Také džezvy se od

... moderní Turecko pije čaj (a CocaColu). Foto Bořivoj Hájek

Ján Mančuška – ne-lidská trvání člověka

Abychom mohli cokoliv uvidět, musíme zároveň vědomě přehlížet. Přinášíme pohled do nepřehlédnutelné tvorby konceptuálního umělce, laureáta Ceny Jindřicha Chalupického za rok 2004, jehož samostatné výstavy bylo v posledních letech možno spatřit častěji v zahraničí než u nás.

DUŠAN ZAHORANSKÝ

Tvorba mého – nedávno zesnulého – vrstevníka Jána Mančušky (1972–2011) mě zneklidňovala a byla mi zároveň velmi blízká. Provozovala mě přesnost, s jakou formuloval svoje komentáře k proměnlivé roli diváka (čtenáře) a obrazu (textu). Závíděl jsem mu velkorysost, se kterou svoje vize realizoval. Respektoval jsem jeho zdravý úsudek, se kterým prorazil mezi světovou výtvarnou špičku, kam díky své pracovitosti po právu patřil.

Ján Mančuška. Repro www.artalk.cz

Víc než vidět

Prakticky každé veřejné gesto má svou vizuální podobu. Ať je to dočasná performance, site-specific intervence, nebo rukou napsané prohlášení. Jedna z mála sjednocujících vlastností všech soudobých výtvarných žánrů a tendencí je jejich „vizualita“. Způsob vnímání se děje „viděním“. Výtvarné žánry samozřejmě pracují i se zvukem, time-based média vtaňují do hry čas a dramatické žánry stojí na příbězích. Zrak zůstává dominantním kanálem, kterým se vzkazy z okolního světa vizuálně dostávají do těla a zaměstnávají náš mozek. Zrak je i jedním z prvních aktivních – hodnotících prostředků. Už tím, že své vidění směřujeme pouze určitým směrem, informaci o světě před námi spoluvytváříme. Zrak je fenomén, díky kterému si uvědomujeme, že se vůbec někdo jako my nachází v cestě fotonovým paprskům. Ty se ze slunce šíří a odrážejí všemi směry a naše těla se rozhodla, že ze všech těch druhů záření budou citlivá na určitou úzkou frekvenci, díky čemuž jsme schopni vidět nebe a moře a neupadnout ze schodů. Vidění – bez vědomí vlastního dívání se – je mechanickým aparát. My jsme si však na rozdíl od nich vědomi i toho, co nevidíme (průměrný horizontální zorný úhel člověka je 140 °). V instalaci TEN DRUHÝ (2007) Ján Mančuška symbolicky zviditelnil „slepou“ zónu svého těla. Partner performance byl požádán, aby tomu druhému začernil místa, která si nevidí. Společným gestem poukázali na důležitý rozpor vidění. Abychom mohli cokoliv uvidět, musíme zároveň vědomě přehlížet. Aktivními pozorovateli se stáváme teprve tehdy, když si vědomí vlastních omezení volíme své pozitivní dispozice. *Paradoxně, z pozice svého těla, vidíme lépe slepé úhly jiných lidí. Nevíme přesně to, co a jak vidí oni, ale rozhodně přesněji než oni vidíme to, co jiní nevidí.*¹

Vyprávění židle

Narace je jednou z prvních forem „zobrazení“. Je to – vedle pohybu – jeden z prvních způsobů vystoupení z vlastní kůže. Lidský hlas / řeč a následně slovní popis jsou základní prostředky reflexe reality. Po příchodu z práce popisujeme či lépe řečeno „zahrajeme“ partnerovi to, co jsme dnes zažili. Zpětně pak s blízkými přehodnocujeme prožití. Dělíme se o zážitky a řadíme je do fragmentovaných obrazů. Zpětně jim připisujeme významy, nebo naopak klamné obsahy demaskujeme. Ján Mančuška s vyprávěním cíleně a opakovaně pracoval. Například ve videu DVOJNÍK (2009, 3:28) duplikuje autentického vyprávěče němý dublér stojící na

scéně. Sdělení se tím pádem rafinovaně rozostřuje. Vyprávěný příběh je možná vzdálenou fikcí, ale figura vyprávěče – překvapivě živá a přítomná – vrací opisu ze slov jejich původní autenticitu.

Metody, kterými příběhy vytváříme a sdílíme, důležitě vypovídají o naší představivosti. Narativní žánry reflektují základní vědomí, že „já“ je fyzicky nepřenositelné. Zážitky každého jiného tvora jsou a zůstávají pro nás příběhem (na hranici fikce). Pokud bychom vědomí vlastní konzistence ztratili, klidně by se mohlo stát, že bychom, myslíce si, že jsme židle, na které sedíme, přestali časem přijímat potravu. Pokud by naše vědomí bylo situováno i jen o půl metru mimo našeho těla, mohli bychom lehce na přechodu pro chodce přijít o život. Bariéra/nepropustnost naší tělesné schránky má tedy svou existenční hodnotu. Svou tvůrčí protiváhu má v schopnosti napodobovat a napodobování prožívat. Zručnost, která nás zpochybnuje a potvrzuje zároveň, nám dává zakusit slast z dvoudomosti vlastního bytí. Zabydlování fiktivních světů nám stvrzuje i ten „náš“ skutečný. Jsme to až „my“, kdo aktivně přecházíme z faktického světa do světa představ a zpět. Až tím, že si vědomě uvědomujeme, kdy fantazírujeme a kdy náš zážitek diktují fakta, se vlastně ustanovujeme v myslící bytosti. Zážitek z napodobení, kdy buď jako aktér, nebo jako divák rozpouštíme své tělesné hranice a zakoušíme bytí kohosi druhého, je základní lidská schopnost.

„(...) od jedné k druhé cosi přechází, je mezi nimi cosi nerozhodnutelného: je to oblast ab, jež patří právě tak k jako k b, v níž se a a b stávají nerozlišitelnými. Vnitřní konzistenci pojmu definují právě tyto oblasti, prahy či tato nastávání, tato neodlučitelost.“²

Dvě Mančuškovy práce z roku 2008 OD A K B A ZASE ZPĚT (1:10) a VELKÉ ZRCADLO I poukazují na ambivalenci reality – na její schopnost stát se obrazem. Pro mě osobně je lapidární krátké video přesnějším komentářem k tématu ustanovování rámců. Autor v něm s minimem prostředků – zrcadlo, stativ, videokamera – nejprve spolu s divákem definuje ohnisko pozorování, aby ho následně hravě zpochybnil a zmátl. Posléze nechá Mančuška diváka vydechnout a dá mu čas, aby si uvědomil jednotlivé plány obrazu, všiml si pozice tvůrce scény a tím pádem i své role v kompozici. U velkoprostorové instalace VELKÉ ZRCADLO podle mne nevzniká „meta-rámec“, který by divákovo vědomí provokoval uzřením nového významového kontextu. Instalace PROSTOR ZA ZDÍ z roku 2004 tak podle mě činí líp například už i tím, že do role zrcadlicí plochy jsou zde stavěni samotní diváci. Situace, která se promítá do jejich očí, má zároveň hodnotu znaku (textový opis na zdi) a zároveň je autentická (fyzický prostor a objekty za zdí). Jsou to oni – to v nich se rozhoduje, jestli je skutečnost před nimi příběhem, nebo banální skutečností.

Poloprůhledný znak

Jemnější povědomí o propustné hranici mezi fantazií a fakty je podle mě jednou z hlavních témat Mančuškovy tvorby. Ve svých videofilmech a divadelních performancích Ján důmyslně dekonstruoval médium příběhu. Při vyprávění se můžeme opírat o prožití (minulý čas), můžeme komentovat probíhající děje, nebo fantazírovat o budoucnosti. Literatura a dramatické umění vtaňují do hry, kromě autentických postav a jejich zážitků i ty vymyšlené. Kromě reálného času se ve fiktivních světech může objevit nekonečné množství paralelních

časoprostorů. Lineární čas byl Mančuškou – důmyslným scenáristou – přehněten do času cyklického, reverzního, skokového... do času v plochách (HRA PO ZPÁTKU, 2004; ŽENA STŘEDNÍHO VĚKU, video, 2009). Díky fikci můžeme na realitu nahlížet přes nekonečné množství rastrů, mřížek a gridů, které to, na co se díváme, smysluplně a půvabně organizují.

„(...) znaky se snaží o jistou transparentnost, zejména pokud jde o tvary a zvuky: mají menší důležitost než to, co ukazují. Může se však stát, že znak odkazuje sám na sebe, provádí jakousi sebereflexi, a přitom odkazuje také na určitý předmět. Tato, neprůhledná transparentnost, jak říkají jazykovědci, je určena faktem, že znak, není ani transparentní, ani neprůhledný, ale je současně obojí, odráží sám sebe a současně zastupuje něco jiného než sebe“ (Récanati 1979, s. 21).³

Je mi blízká teze intuicionistů, že umění je nepojmovým uvědomováním si individuality věci⁴. Obdobně Gilles Deleuze a Félix Guattari popsali jako jedno z poslání umění právě nepojmové uchopování bytí. Díky němu zažíváme „ne-lidské krajiny přírody a ne-lidská stávání se člověka“⁵. Přesto, že je tvorba Jána Mančušky, ale i dalších spřízněných autorů například Tomáše Svobody, Zbyňka Baladrána, Jana

Šerých, z velké míry postavena na znacích (slova, texty, grafy), to, čím jejich aktivity překračují rovinu pouhé spekulace, je důsledně tázání se po prapůvodní potřebě samotné existence pojmů. Znaky, písmo, záběry a sekvence nikdy nebyly a nesmí zůstat uvězněny. Tvůrce i divák jsou zde od toho, aby se kriticky a bez předpoklů účastnili celé hry o INTENCI AUTORA/AUTORKY – AKCI – PERCEPCI A ZAPOMNĚNÍ. Postavy a úkoly v této hře totiž nejsou dopředu napsané a i díky Jánovým objevům víme, že nás čas může kdykoliv a kdekoliv – i zpětně – obsadit do nečekané hlavní role.

Doc. Dušan Zahoranský (1971) je výtvarný umělec, kurátor Galerie MeetFactory a vysokoškolský pedagog.

¹ Použito v textu k výstavě „Za zády se rozprostírá tušená krajina“, Jan Pfeiffer v Galerii Kostka MeetFactory 2011.

² Gilles Deleuze, Félix Guattari: Co je filosofie? Přeložil Miroslav Petříček, OIKOYMENH, Praha 2001, s. 22–23.

³ François Jost: Realita / Fikce – říše klamu. Akademie múzických umění v Praze 2006, s. 36.

⁴ Co je umění. Editoři Tomáš Kulka, Denis Ciporanov, nakladatelství Pavel Mervart, 2010, s. 53.

⁵ Gilles Deleuze, Félix Guattari: Co je filosofie? Přeložil Miroslav Petříček, OIKOYMENH, Praha 2001, s. 142.

Ján Mančuška, Ten druhý (Poprosil jsem svoji ženu, aby mi začernila místa na těle, která si nevidím.), 2007, detail z instalace. Repro www.janmancuska.com

Divadelní léto

Letní divadelní dění má zvláštní atmosféru, odehrává se na neobvyklých místech, často je spojeno s putováním, dobrodružstvím a přináší divákům neopakovatelný zážitek.

Už na přelomu května a června se v Brně a jeho ulicích odehrál (doslova) festival Divadelní svět Brno, který začíná Nocí kejklřů a vrcholí velkolepou Slavností masek.

V Ostravě připravili od 8. do 11. června tovární sny, už třetí ročník Dream Factory v industriálním prostoru Dolu Hlubina. A na různých místech Prahy překvapovalo diváky Pražské Quadriennale scénografie a divadelního prostoru.

Divadelní sezóna končí a divadelní léto začíná v Hradci Králové. Divadlo evropských regionů je velkým (co do rozsahu i obsahu) projektem, který probíhal od 21. do 30. června, stejně jako každý rok. Na dvaceti scénách bylo možné vidět práci divadelníků z devatenácti zemí, pro které je festival zároveň skvělou příležitostí k setkání. Hlavním kritériem pro výběr souborů je kvalita představení, proto vypravit se právě sem je vynikajícím začátkem léta.

Každoroční tradicí jsou samozřejmě Shakespearovské slavnosti, probíhající po celé léto v Praze, Brně a Ostravě.

Léto je obdobím prázdnin ve školách i v divadlech. Podobnost profesí můžeme hledat. Zatímco hlediště kamenných divadel zůstávají prázdná, ožívají prostory plenérové.

Nepřehlédnutelným svátkem divadla je pražský festival Za dveřmi je Nultý bod. Poutičním divadlem, klaunerií i site-specific představeními ožila Praha ve dnech 17. až 24. července. V prvních čtrnácti srpnových dnech se rozběhl projekt Loučky 2011 na statku nedaleko Jihlavy.

Výčet všech divadelních událostí by byl dlouhý, léto však nekončí. Na srpen se chystá Jezero GRUS-GRUS divadla Continuo, opět na hladině a v okolí rybníka Otrhanec v Malovicích v Jižních Čechách (www.continuo.cz), ve dnech 5.-13. 8. proběhne přehlídka amatérských divadel Jiráskův Hronov, ze všech jmenovaných ten s nejdelsí tradicí, po celý srpen lze navštívit vodní divadlo pod Karlovým mostem Lávka River Stage (www.lavkariverstage.cz) a na přelomu srpna a září se samozřejmě uskuteční Letní Letná (www.letniletna.cz).

Některé zajímavé události už bohužel zanikly, většinou pro nedostatek financí, nikoliv diváků (příkladem je českobudějovický festival Na prahu), naštěstí divadelníci pracují hlavně z lásky, že. Nu, prázdniny se vždycky zdají krátké.

Nori Sawa (JAP), 24. července 2011 na náměstí Míru, Praha, více na <http://freshflesh.cz/kategorie/blog/zadvermijennybod>. Foto Pavel Matoušek

Zahráli jsme si ve slovenské l'avě

MICHAELA ROKOSOVÁ

Ve dnech 1. až 5. července se v l'avě uskutečnil projekt přeshraniční spolupráce s názvem „Zahrajme si společně – projekt československých tvořivých dílen“. Amatérské divadelní soubory vytvořily v pěti skupinách během tří dnů intenzivní práce pět miniinscenací na téma české a slovenské klasiky v postmoderní době. Vzájemná setkání, sdílení zkušeností a rady profesionálních lektorů byly přínosem pro účastníky.

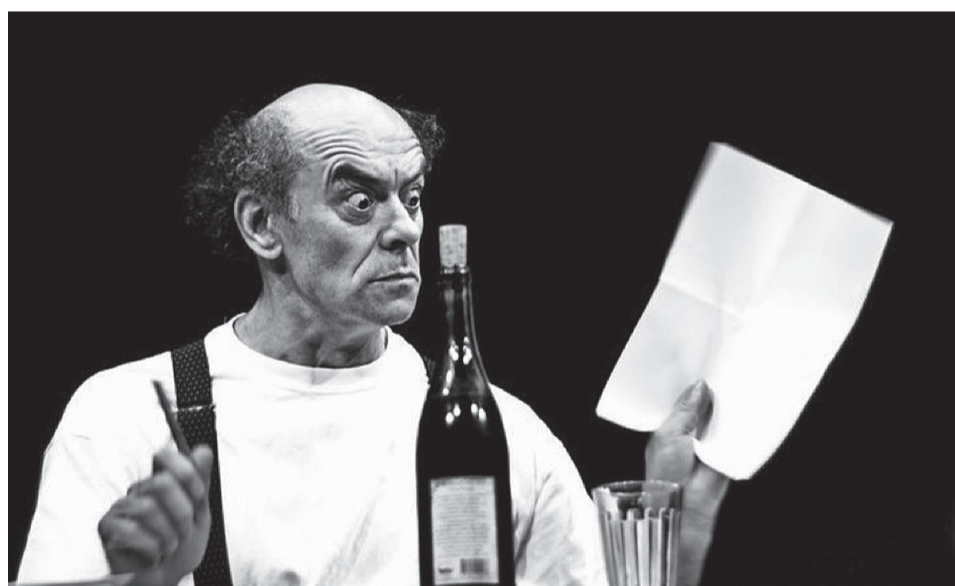
Podtitul projektu „Zahrajme si společně“ zněl „psychologický realismus dnes“, a v tvořivých dílnách jsme tak měli možnost popřemýšlet o tom, jakým způsobem se v dnešní době dají inscenovat klasická díla tak, aby zaujala současné diváky. Každý z lektorů k nastolenému problému přistupoval dle svého naturelu a ve výsledné prezentaci výsledků dílen tak skutečně divák našel širokou paletu variant, jaké současné divadlo nabízí.

Michal Babiak se zaměřil na analýzu výrazových prostředků symbolistického a expresionistického dramatu, Adriana Totíková se soustředila na herce samotného, na analýzu a tvorbu postavy a na variaci vzájemných vztahů. Třetí slovenský lektor Peter Palík využil princip loutkového divadla a pojal téma z hlediska hry s předmětem a přírodním

materiálem. Jakub Cír koncipoval dílnu dle svého zaměření jako nacházení vztahů, emocí a situací a jejich vyjádření pomocí scénických obrazů beze slov. Poslední zúčastněný lektor Martin Mišík se pokusil nalézt v klasickém díle prvky komiky a hravý pohled na starý dramatický text, a vytvořil vtipný až lehce absurdní komediální skeč.

V dnešní době můžeme velmi často zhlédnout dokonale moderní kusy, nad kterými občas zůstává rozum stát. Autoři se za každou cenu snaží hledat „něco nového, co tu ještě nebylo“, přivést diváka do středu moderní společnosti, v jejich hrách se to jen hemží informačními technologiemi, sprostými slovy, velmi naturalisticky ztvárněnými intimními scénami apod. Oč hezčí jsou známá klasická díla, která zestárla hlavně užitým jazykem a dobovými reáliemi, určitě však ne tématy, charaktery postav a jejich vzájemnými vztahy. K jejich aktualizaci tedy zcela jistě postačí jemná nadsázka a určitá stylizace „vnějších“ prvků a vypuštění zbytečných vedlejších dějových linií. To, co zbude, je krystalicky čistý život promlouvající k našim duším prostřednictvím kouzla zvaného divadlo.

Michaela Rokosová (1985) je členkou Divadelního studia Dialog Brno, jednoho z účastníků projektu.

Paolo Nani (IT), 24. července 2011 v Divadle ve Celetné, Praha, více na <http://freshflesh.cz/kategorie/blog/zadvermijennybod>. Foto Pavel Matoušek

Ze společného představení souborů v l'avě. Foto Filip Lašut

Kapka věčnosti v každém z nás

Film Terrence Malicka *Strom života* se svými kořeny dotýká evoluce, bible a života jedince. Autorka ve své recenzi přibližuje, zda a jak se režisérovi tyto tři oblasti podařilo propojit.

LUCIE ČESÁLKOVÁ

O novém snímku režiséra Terrence Malicka, vítězi letošního festivalu v Cannes, *Stromu života* (*The Tree of Life*), lze zcela bez nadsázky říci, že je autobiograficky laděnou filmovou meditací v hollywoodsky rozmáchlém stylu, již uvádí biblický citát a prokládá populárně-vědecky laděná sekvence, zkratka pozemské evoluce od velkého třesku až po zrození malého dítěte ve Spojených státech 50. let 20. století. Přestože je to ve stručnosti naprostá pravda, je to pravda vůči snímku mírně nespravedlivá, klamná, neboť zjednodušuje bezmála dvouhodinový filmový opus do sloganu poskládaného ze slovně nejsnáze uchopitelných rysů snímku. Jako takový tento slogan vzbuzuje spíše podezřívavost – filozofovat o podstatě lidské existence ve snaze o všeobjímající pohled, o propojení prizmatu religiozní mystiky s vědeckým vysvětlováním tak, aby se v osobním dramatu jednotlivce zračila osudovost lidství, je velikášsky odvážným uměleckým úkolem, jenž v sobě zahrnuje riziko přešlápnutí ke kýči a manýře.

Ačkoli se o Terrenci Malickovi často píše jako o legendárním režisérovi, tuto jeho „legendu“ nestvořila rutina vytrvale pravidelné filmářské práce. Navzdory věku není jeho filmografie příliš obsáhlá: od prvotiny *Zapadákův* (*Badlands*) z roku 1973, jednoho z nejpozoruhodnějších debutů americké kinematografie 70. let, je *Strom života* jeho teprve pátým celovečerním filmem. Po snivých *Nebeských dnech* (*Days of Heaven*) z roku 1978 následovala až po dvaceti letech tvůrčí odmlky žánrově subverzivní *Tenká červená linie* (*Thin Red Line*, 1998) a romantické dobrodružství z dob objevování Ameriky *Nový svět* (*New World*, 2005). I přes poněkud konvenčnější ladění *Nového světa* si Malick nicméně v celé své tvorbě udržoval konzistentní stylovou osobitost. Jeho unikátní kompoziční citění vykazovalo zvláštní smysl pro křivky americké krajiny, především pak v náladách příšeří, stmívání a soumraku. Pro schopnost budování atmosféry obrazem se v jeho filmech zdá být skutečnost příkráslená dojmovostí jakoby věrohodnější, upřímnější než strohá věčnost. Malickova filmová skutečnost je totiž skutečností silně emocionalizovanou: ať už jde o válku, dějiny, či mezilidské vztahy – jakékoli dění u Malicka překypuje citovou rozporností prožitku.

Jobovská perspektiva

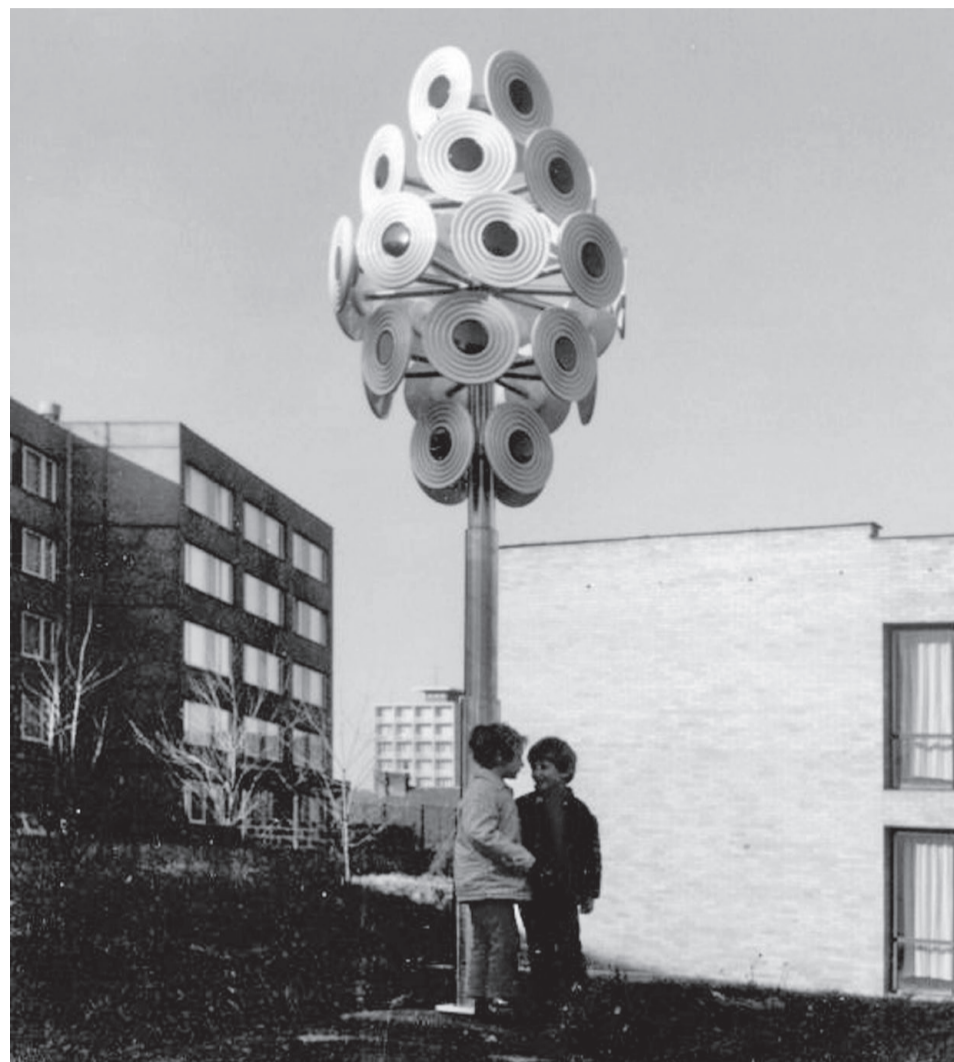
Nepřehlednosti světa nabitého protiklady vzdoruje i hlavní hrdina Malickova kontroverzně

přijímaného díla *Strom života*. Intimní vhléd do dětství režisérova alter-ega Jacka je od počátečního citátu poměřován s příběhem Joba a ukazuje život jako zkoušku víry prodchnutou pochybnostmi, váháním a tázáním se po spravedlnosti. Jobovský citát „Kde jsi byl, když jsem zakládal zemi“, jímž Malick svůj film otevírá, současně tvoří pojítko mezi třemi zdánlivě nesourodyými liniemi / polohami celého snímku: ústřední linií Jackova dětství s rodinou a vedlejšími mikroliniemi evoluce Země a Jackovy dospělosti. Klíčovou sekvencí evolučního reje, v němž z vířící kosmické mlhoviny postupně vznikají hvězdy, moře, sopky, buňky, stromy a... dinosauři, pro niž, a její další ozvuky ve filmu, mnozí *Strom života* odmítají, nicméně může jobovská interpretace obsahově ospravedlnit jako pokus vizuálně relativizovat kapku člověka z hlediska časoprostorově rozepjatého makrokosmu, nezabývá ji však formální spektakulárností nesmiřitelně nesourodé s dalšími, všednějšími, leč o poznání přesvědčivějšími částmi filmu.

Strom života začíná specifickým prologem, v němž se matka pozdějšího hlavního hrdiny (renesančně andělská Jessica Chastainová) dozvídá o smrti jednoho ze svých tří synů a spolu se svým manželem (Brad Pitt) se vyrovnává s projevy soustrasti ze strany známých i blízkých. Hlas komentáře, odtržený od vlastního světa příběhu, přitom paralelně, ve výkladovém vševědoucím tónu mýtu, charakterizuje dvojí druh lidí – druh milostí, ten, jenž je zvyklý milovat, užívat si a odpouštět, a druh přírody, nesmlouvavě sobecký. Tímto jsou také na úvod vymezeny role matky a otce – jí jako zahálčivé hravé, nespoutané, sebeobětující se, jeho jako zahořklého vyznavače práce a disciplíny. Po okázalé retrospektivě, jež, jak už bylo řečeno, nahlíží okamžik Jackova zrození z perspektivy věčnosti, konkrétně vzniku Země a života na ní, Malick navazuje nejsilnější pasáží snímku – senzuální esejí o prožitku dětství, jež není nesena žádným zásadním příběhem, ale již pohromadě drží jen nálada útržků vzpomínek na štěstí i křivdy doby, v níž se člověk seznamuje se světem a jeho ne vždy snadno pochopitelnými a přijatelnými zákonitostmi.

Sladkobolná krajina dětství

Prostředí dětství je tu kouzelné jak ve své nostalgicky zasněné, tak neúprosně zraňující tváři, od kopání mičudou a honění po jakoby nekonečných trávnících, přes otcovy káravé rady, přes dramata společného rodinného stolování, v nichž rituály zakrývají věni teatrálních

Pravoslav Rada, *Strom života*, 1988, porcelán, základní škola, Slaný. Repro <http://www.vetrelciavolavky.cz>

hysterických výstupů, přes dětské pŕtky s nezřetelnou hranicí mezi dobrosrdečným chlapeckým škádlením a šikanou, až ke skrytým za ploty sousedství, kde vás nikdo nenajde. Malick v těchto kulisách opět dokáže spolehlivě uhranout svými typickými lyrickými kudrlinkami: jízdami větrem čechranou travou, přibližováním se k sotva se mihotajícím záclonkám v pootevřeném okně, pohledy skrz větve stromů proti blyštícímu se slunci, vermeerovským šerosvitem stmívání v zahradách i domácíchotech, detaily lidských tváří i přírody.

Skrze hudební podklad sestavený ze silných melodií vážné hudby spolu s promluvy znějícími jak úryvek z podobenství dodává Malick vzpomínkám na vlastní dětství takřka mytický rozměr. Vnitřní monology i slova pronášená mezi postavami sestávají z životních moudrostí a morálních poučení, jež jsou však mnohdy stejně protikladná jako

charaktery matky a otce, a chlapci, jenž se pere s láskou, důvěrou a vírou – v matku, otce a Boha, ještě více rozostřují již tak zmatený dojem z řádu světa. Přestože *Strom života* jeho mytizující ambice v mnoha ohledech spíše podřívají, jedná se současně o odvážný a neotřelý pokus vizualizovat prožitek světa jako nesmiřitelného univerza a bytí v něm jako snahy o hledání a pochopení řádu, jež jsou člověku celoživotním údělem i frustrací.

Strom života (2011). Režie a scénář: Terrence Malick. Kamera: Emmanuel Lubezki. Strih: Hank Corwin a kol. Hudba: Alexandre Desplat. Hrají: Brad Pitt, Sean Penn, Jessica Chastain, Kari Matchett, Fiona Shaw, Joanna Going, Kimberly Whalen, Jennifer Sipes, Will Wallace.

Lucie Česálková, Ph. D., (1983) je publicistka a historička filmu.

Letokruhy Mojmíra Trávníčka se uzavřely

HANA SVANOVSKÁ

Druhý červencový víkend přišla ze Vsetína smutná zpráva: ve věku nedožitých osmdesáti let zemřel v pátek 8. července literární editor, historik a kritik, pan Mojmír Trávníček z Nového Hrozenkova. V posledních letech trpěl vážnou nemocí, které nakonec podlehl.

Když jsem loni na jaře žádala pana Trávníčka o rozhovor pro Kulturní noviny, nejevil známky jakékoli neochoty, poprosil mě však, zdali bychom nemohli celou věc vzhledem k jeho i manželčině zdravotnímu stavu uskutecnit písemnou formou. Zaslala jsem mu tedy otázky, právem očekávajíc stručné a v rychlosti formulované odpovědi. Nestalo se tak. Ani při bolestech a silné nedoslýchavosti, které ho

v závěru života neodbytně provázely, si netroufl odbýt jedinou řádku. Symbolický akt od muže, jehož ediční a kritická práce se vyznačovala hlubokým čtenářským zanícením a neobyčejnou pokorou vůči předkládaným textům.

Ač začal pan Trávníček publikovat už jako student, nikdy se mu práce s literaturou nestala nástrojem profesní obživy, byť po celý život přispíval do řady různých periodik, a to i samizdatových. Osud pro dějiny komunistického, potažmo normalizačního Československa typický: většinu svého života strávil ve valašských Huslenkách-Kýchově ve funkci vedoucího dětské ozdravovny. Od konce 70. let se ovšem ve volném čase věnoval ediční práci na textech Jana Čepa, Jakuba Demla, Bedřicha Fučíka a Jana Zahradníčka,

čímž výrazně dopomohl nejen k soubornému vydání jejich díla, ale rovněž k polistopadové recepci těchto autorů v odborných i laických kruzích.

Nadmíru útešlivé je, že díky péči malých regionálních nakladatelství, v posledním desetiletí zejména vsetínského knihkupce a nakladatele, Trávníčkova přítele Dalibora Maliny, máme k většině jeho recenzí i textů memoárového typu přístup v knižní podobě. Mojmír Trávníček nebyl kritikem příkrých soudů šaldovského či lopatkovského typu, tady mu přece jen asi trochu chyběla zběhlost v akademických šarvátkách. Svému psaní však dodával jedinečný punc málo vídanou čtenářskou empatií, která byla pevně svázána s etickými nároky na předkládaný text i jeho tvůrce, což pramenilo

z Trávníčkovy celoživotní křesťanské víry. S radostí si představuji, kterak je spolu se všemi básníky, jejichž dílu po celý život věrně sloužil, přítomen nekonečnému nebeskému agapé, při němž jsou doprovodem třeba i tyto Zahradníčkovy verše: „Vy životy z života mého vypučelé. / Vy oči z mých očí, jež dohlédnete dál. / Polibek usmíření cítím na svém čele – / Můj život byl a bude, aniž se jen zdál.“

Vybraná bibliografie:

Pout' a vyhnanství. Život a dílo Jana Čepa (monografie, 1996); *Skryté letokruhy* (paměti, 2001); *Sdílet věčné* (studie, profily a kritiky, 2002); *O Františku Křelinovi* (monografie, 2003); *V letokruzích naboso* (paměti, deníky, 2009).

Filmovka mezi kapkami deště

Letošní Letní filmová škola v Uherském Hradišti konaná ve dnech 22.–31. července opět potvrdila, že patří mezi středoevropsky významné akce s neopakovatelnou atmosférou a inspirativním obsahem.

MIROSLAV JEŘÁBEK

Letní filmová škola je určitě v mnoha kalendářích jedním z nejpevnějších bodů pomyslného každoročního plánování. Lidem, kteří tento festival (byť nazývaný školou) neznají, to občas nevysvětlíte, ovšem mix záruky výborných filmů, následných debat, koncertů, setkávání se s přáteli, posedávání na zahrádkách a polehávání v trávě či u vody ve společnosti blízkých nebo kvalitního čítiva vytváří dohromady s uvolněnou atmosférou slovácké metropole osobitě fluidum, jemuž se těžko odolává. Navíc jsem přesvědčen o tom, že lepší místo pro tuto akci ani nelze vybrat, neboť Hradištíáci přijali filmovku za svou (anebo si na ni alespoň zvykli), a protože jsme v muzikální kraji, některá místní uskupení (jazzové skupiny a rockový sbor místního gymnázia *Svatý pluk*, mimochodem už podvkráte zpívající před Deep Purple) ji dokonce formou koncertů na hlavním korze zadržely podporují.

Čeští klubaři

Festival každoročně pořádá Asociace českých filmových klubů, jejíž práci bych rád ocenil. Dovedu si představit množství času a energie, které je třeba k organizaci a hladkému průběhu devítidenního (nejen) filmového maratonu. Už jen finanční zajištění filmovky ve společnosti, kde jsou kultura a umění považovány za oblasti okrajové, neboť nejvyšší hodnotou je přeci okamžitý peněžní zisk, jistě není úplně jednoduché.

Vraťme se však ke klubovému hnutí (mám na mysli filmové kluby), které je u nás stále silné, s velkou tradicí ještě z éry socialismu (pro ilustraci: v 70. a 80. letech bylo v provinčním Šumperku registrováno téměř osm set (!) jeho členů). Nevím, jak je tomu ve velkých evropských zemích, avšak soukromě se domnívám že tohle „klubářství“ patří k podobným českým fenoménům jako třeba tramping či konzumnější chalupaření. „Klubaři“ si jsou těchto tradic vědomi a proto například před zaplněným kinem Hvězda předali ocenění jednomu ze svých zaslužilých členů, staršímu pánovi z Plzně s téměř osmi křížky na krku.

Quo vadis

Lidé z AFČK připravují i v éře po Jiřím Králíkově tradičně nabitý program. Letos vylepšili propagaci této ojedinelé akce, a tak bylo možno v předstihu vidět oficiální působivý plakát s motivem prvorepublikové herečky Hedy Lammarové (odkaz na Machatého *Extasi*) či poměrně akční reklamu v České televizi s upozorněním na retrospektivu skutečně velkých tvůrců. Letošní programové schéma tak bylo orámováno především filmografiemi režisérů, jakými jsou (či byli) Kusturica, Kaurismäki, Kiesłowski (tři „K“...), Wilder, Machatý, Fenič a Sedláček. Jejich snímky tvořily hlavní magnety filmovky, rumunská kinematografie a přítomný thajský režisér této nabídce nemohli při vši účtů konkurovat. Některé ze jmenovaných umělců (tradičně tu je jejich výskyt velmi vysoký) bylo lze vidět přímo na LFŠ; hlavní zahraniční hvězdy, Otakar Vávra a Fero Fenič dostali ceny AFČK.

Filmovka je akcí pro fajnšmekry i dosud nepoučené kinofily, pro něž především se festival pořádá. Lahůdkou pro obě skupiny byly letos například hrané a dokumentární filmy Krzysztofa Kiesłowského. *Dvojitý život Veroniky* v restaurované kopii mohlo ocenit velmi mladé publikum stojící předtím v dlouhých frontách před rekonstruovanou Hvězdou, znalci díla mistra navštěvovali v už nočních hodinách desetidílný seriál *Dekalog* natočený koncem

osmdesátých let pro Polskou televizi. Tento opus inspirovaný křesťanským Desaterem je snad trvale aktuální, nabízí se proto otázka, proč jej nevysílá naše veřejnoprávní televize?

Podobně bychom se mohli tázat i v případě některých promítaných filmů Gustava Machatého – o *Extasi* a *Erotikonu* (scénář Vítězslav Nezval) je všeobecně povědomí, avšak kdo je mimo profesionálů před LFŠ viděl? Ke specialitám hradištských filmových hodů náleží i živý hudební doprovod u promítaných němých filmů. Velké osvětlení, kde jinde byste mohli něco takového zhlédnout?

Lecke filmu podle Kusturici

Na letní škole můžete přítomné mágy stříbrného plátna vidět v nejroztodivnějších situacích. Známost skutečností je, že bohémější typy umělců najdete spíše v atraktivnějším místním podniku nežli na ohlášené tiskovce. Emira Kusturicu i s jeho suitou jste proto mohli potkat třeba v baru U hejtmana Šarovce. Jeden z blogerů LFŠ, dřívější nekritický obdivovatel režiséra, se přiznal, že před deseti lety by poklekl a zazpíval Kalašnikova, avšak letos mu srbský bohatýr překážel při sledování dojezdu Tour de France... I tato příhoda svědčí o určitém poklesu prestiže režiséra, jinak nesporně talentovaného.

Kusturica působil v Hradišti poněkud unaveným dojmem, avšak debata s ním v kině Hvězda byla zajímavá a podnětná. Leitmotivem jeho tvorby jsou pohnuté dějiny Srbska a Jugoslávie v minulém století, což lze dost možná interpretovat i jako formu autoterapie. Proto asi ty časté bizarní situace, úplné bláznovství, ale i jemná poetika v jeho tvorbě. Kusturica ostatně soudí, že každá brutalita ve filmu se musí humanizovat! Režisér je žákem Otakara Vávry z FAMU, a tak velmi dobrou češtinou hovořil i o respektu vůči naší literatuře a filmu. Váží si zejména Hrabala a o svém někdejší pražském učiteli říká, že jej ředitel festivalů v Benátkách a Berlíně neznají, což by u velkého národa nebylo možné. Napadá mě přitom, že si často neuvědomujeme, nakolik je naše kultura přitažlivá

si točí tak, jak se jemu líbí, nikoli podle vkusu lépe a konzumněji uvažujících vrstev. Jeho hrdinové žijící či živořící na okraji společnosti mají často překvapivou vnitřní sílu, a proto je asi nechává společně s jejich představiteli putovat dalšími svými snímky. Sociální otázky přitom ve své tvorbě ukazuje s takovou naléhavostí, až dokonce svého času přivedl vysoce postavené finské státní úředníky k obavám, aby nepoklesla úroveň turistického ruchu v zemi... Nejen pro znalce jeho tvorby je proto překvapením poslední snímek *Le Havre* s nečekaně vysokou mírou optimismu a pozitivní energie. Třeba se v Kaurismäkiho duši objevilo více slunce, podívejte se ostatně na režisérovu autokarikaturu.

Bille, ty, jenž jsi na nebesích...

Evidentně šťastným tahem dramaturgů se stalo představení retrospektivy filmů Billa Wildera. Jistě, *Někdo to rád horké* jsme viděli všichni nejméně dvakrát. Filmová klasika. O autorovi snímku a dalších jeho počinech však z dřívějších většiny nemáme tušení. O to větším a příjemným překvapením bylo pro většinu „filmovkářů“ v Hradišti zjištění, jaký byl tento režisér formát. Stačí zhlédnout film s nenápadným názvem *Raz, dva, tři* a ocitnete se ve stavu lehčího šoku. Je totiž vůbec možné, aby uprostřed berlínské krize roku 1961 někdo celou situaci takovým způsobem zesmšnil? Wilder snad dosáhl nemožného. Co také můžete čekat od příběhu, kde se to hemží vrcholnými manažery Coca-Coly, ruskými agenty, východoněmeckými komunisty a bývalými příslušníky SS v rozděleném městě (dosud bez postavené zdi...), kterými všemi hýbe sedmnáctiletá divoká americká děvče? Ideologická proměna hlavního hrdiny je až neuvěřitelná („Chceš

Jedna z klasik – *Věčný návrat* (1943), režie Jean Delannoy. Repro www.lfs.cz

pro inteligenci a umělce spřátelených slovan-ských národů.

Kaurismäkiho autoportrét

Na rozdíl od Kusturici potkáte málomluvného Fina spíše na stánku vedle Hvězdy s kelímekem piva v ruce, téměř anonymního vedle mnoha pohodu festivalu si užívajících návštěvníků. Ne nadarmo se říká každý pes, jiná ves. Sever-ský režisér působí zádumčivým a nepřístupným dojmem, avšak stejně jako jeho srbský kolega nikoli nepřátelským. O světě, v němž žijeme, si evidentně moc dobrého nemyslí, filmy

být kapitalistou, nebo bohatým komunistou?“), tempo děje neobvykle rychlé a dialogy s nadměrnou dávkou vysoce kvalitního humoru se nešetří. Takové filmy by se měly povinně promítat na středních školách! Po návratu domů jsem si „vy-googloval“, že Wilder byl původem halíčský Žid, jenž studoval práva ve Vídni. Nu, tím se vše vysvětluje, Američan narozený v Texasu by také-ové filmy nemohl natočit... Během LFŠ se uvádělo asi šest jeho snímků. Přednáška s uvedeným názvem se proto mohla konat až v posledních dnech a ve větším sále, i tak ale bylo v Redutě nabitě.

České premiéry versus francouzská klasika

Objevem jistě nejen pro mě se stala šíře záběru i talentu režiséra Roberta Sedláčka. Ten je známý hlavně svými *Muži v říji*, avšak kdo ví, že je třeba autorem kvalitní řady dokumentů z doby rozpadu komunismu a Československa? Pozornost televizních diváků v příštím roce si určitě získá jeho česká Pulp Fiction *Sráci* (natočená pro ČT). Při jejím uvedení v Klubu kultury ozvučili „filmovkáři“ sál salvami smíchu...

Středa byla co do filmové nabídky nejvíce nabitá. Tematicky závažné *Lidice* se překrývaly s Havlovým *Odcházením*, zvolil jsem prvně jmenované. Jistě je dobře, že se tento film natočil, avšak je to i přes ztvárnění krutého příběhu drama? Domnívám se, že otázka k tomuto snímku se nabízí několik, některé po projekci soukromě vznesl i mladý Holanďan, kterému třeba nebylo jasné postavení české policie za okupace.

K milým hostům patřil i univerzální česko(-)slovenský režisér a producent Fero Fenič. Na Slovákku mu byla věnována retrospektiva a výroční cena. Kumštýř navíc prozradil, že snad brzy znovu natočí celovečerní film... Široké spektrum filmové nabídky rozšiřovaly také vždy vděčné klasické francouzské produkce ze 40. a 50. let. Doporučil bych například *Napříč Paříží* – tentokrát ne odboj, ale černý trh a šmelina. Jean Gabin spolu s u nás neznámým kolegou Bourvilem (řez-níkem de Funes) přenášející přes okupovanou metropoli plně kufry vepřového...

Děšť nad Hradištěm

Letošní filmovku ovlivnilo nečekaně chladné a deštivé počasí. Slunce pořádně vysvitlo až dva dny před ukončením a na náladě všech přítomných to bylo okamžitě poznat. Parky, venkovní stany, ulice a náměstí se jako mávnutím kouzelného proutku zaplnily (nejen věkem) mladými lidmi a večerní rej připomínal atmosféru středomořského letoviska.

I v těchto částečně deštivých podmínkách se ale uskutečnily kvalitní koncerty (Priessnitz, Emir Kusturica & No Smoking Orchestra, Ahmed má hlad, Neočekávaný dýchánek, Květy...), divadla a výstavy, třeba *Korupce po česku, aneb co je doma, to se počítá* (nevhodně umístěná na Mariánském náměstí, mimo hlavní komunikační trasy). Akreditovalo se 5 707 účastníků, čímž byl vytvořen další rekord a současně i potíže před projekcemi ve Hvězdě a Slovákckém divadle. Oranžová (řešení nových sedaček ve Hvězdě) je prý barvou komunikace, ovšem vysvětlujte to desítkám lidí, kteří si při snížené kapacitě hlediště ani po více než půlhodinovém čekání nemohou zajistit místo uvnitř. Potřeba minimálně jednoho sálu navíc je zřejmá, řešením může být i přemís-tění atraktivních projekcí do prostornějších sálů.

Výuka filmu ve školách?

Každoročně se opakující festivalové dění poukazuje na širší kontexty. Nelze si především nevšimnout, že velký zájem studentů o kvalitní a mnohdy náročnější produkce vyvěrá z absence filmové výchovy na středních školách. Ta byla nedávno schválena jako doporučený volitelný předmět. „Klubaři“ již začali pořádat semináře pro učitele, avšak nebudou zbytečné, když je na libovůli ředitelů škol, zda se tímto předmětem zabývat? Námětem pro seriózní odbornou debatu by tak mohlo být, zda filmovou výchovu v návaznosti s výukou literatury, historie a společenských věd neschválit jako předmět povinný alespoň pro jeden ročník středoškolského studia.

Miroslav Jeřábek (1971) je historik, vysokoškolský učitel a pravidelný návštěvník Letní filmové školy.

Proti průměrnosti

Deska Various artists – Brownswood electr*c vol. 2 z vizionářské dílny Gillese Petersona představuje umělce, jejichž tvorba se ocitá na pomezí dubstepu, intelligent dance music a nu-jazzu.

IGOR GENDA

Někteří lidé vzbuzují zdání, jako by žili v několika klonech současně. Gilles Peterson, pionýr lounge music, selektor, DJ a majitel labelu Brownswood Recordings, neúnavně chrlí jednu kompilaci za druhou. Kromě toho stíhá pořádat vlastní festival, jezdit po světě a objevovat nové umělce (majstrštyk se mu podařil předloni na Kubě, kde rozkryl podhoubí neobyčejně silné scény na pomezí hip-hopu a latino-jazzu). A nedávno jsem jeden z jeho klonů zahlédl, jak uvádí televizní pořad o egyptských pyramidách.

Nabízí se tu srovnání s jeho předchůdcem v kukani BBC Radio 1, Johnem Peelem, který rovněž hledal talenty, bojoval proti průměrnosti a posouval hranice hudebního vkusu. Když v roce 2004 zemřel, objevil se v novinách titulek „Den, kdy zemřela hudba“. Srovnání sice trochu pokulhá, protože Peel servíroval posluchačům spíše to nestravitelné a extrémní – v 60. letech psychedelický a progresivní rock, v 70. letech punk a v 80. letech celou škálu subžánrů alternativního rocku, ty extrémní nevyjímaje. Peterson naopak vrací od 90. let do taneční scény jazz, latiny, hip-hop a soul, tedy styly, které už v té době byly pohlceny mainstreamem. Dalo by se říct, že Peel vytáhl punk, metal a alternativu z garáží a zaplivaných klubů na stadióny a Peterson zas vrátil kostnatější a akademismem stížený jazz masám. Společný pro obě osobnosti je pak jejich eklekticismus a vizionářství.

Punk, metal a hardcore v době svého vzniku logicky šokovaly. Smutnější je, že dnes v alternativních kruzích šokuje nasládlý soul a nudný jazz. A to včetně jejich undergroundu. Běžně se mi stává, že mi kamarádi omlacují o hlavu, co že jim to zase pouštím za přehřátý árenbíčko. Souhlasím, že třeba hranice mezi komerčním a nekomerčním hip-hopem je pro člověka, který hip-hop neposlouchá, takřka neslyšitelná. Ale zároveň se mi vybaví slavný výrok bývalého

ministra kultury Vítězslava Jandáka o tom, že „lidi k tomu už tak nějak došli za ty roky, co je umění a co není...“. Ano, a my, čeští punkeři, jsme přišli na to, že hip-hop nebo jazz není underground. To proto, že náš vkus formoval John Peel a stojí na pilířích postavených před třiceti lety. Jandák by z nás měl radost.

Ale dost žehráni na český hudební vkus, vždyť pravidelný pořad Gillese Petersona, vysílaný skoro ve všech evropských zemích, se v našem éteru objevil akorát během jepičího života rádia Wave, jenž byl ukončen Radou pro rozhlasové a televizní vysílání v roce 2006. Neří se tedy čemu divit.

Taneční hudba k poslechu

Pojďme raději ochutnat koktejl, který nám Gilles tentokrát namíchal. Už první kompilace řady Electr*c z loňského roku naznačila odklon od jazzu a tradičního pojetí lounge music. Do popředí se dere dubstep, fenomén posledních let, který zatím z undergroundu jen nesměle vystrkuje růžky. Dlužno podotknout, že Peterson nám ukazuje jeho lidštější tvář a představuje umělce, jejichž tvorba se ocitá na pomezí dubstepu, intelligent dance music a nu-jazzu. Dočkáme se všech dubstepových atributů – pulsujících subbasů na hranici sluchového spektra, které by člověk měl vnímat spíše tělem než ušima, košatých polyrytmů, vyžadujících kapku soustředění, i jedovatých zvuků, navozujících apokalyptickou atmosféru. Na druhé straně zjemnění a vstřícný krok směrem k běžnému posluchači představují atmosférické syntezátorové plochy, samplý etnických zpěvů a minimalisticky vrstvené harmonie. Jakoby se opakovala situace z 90. let, kdy se z tehdejšího drum'n'bassu vyloupil liquid funk – taneční hudba k poslechu (pěkný protimluv, že?).

Pomineme-li občasný samplovaný zpěv, je celá kompilace instrumentální a funguje dokonale jako celek. Kdybych měl vypíchnout

Obal CD Various artists – Brownswood electr*c vol. 2

některé kousky, tak rozhodně nepřeslechněte skladbu *Mood Swings* od Fredericka Robinsona, která mi po zvukové stránce evokuje inteligentní drum'n'bass produkovaný v 90. letech labelem Good Looking records. Neurotický, matematicky defragmentovaný beat je přerušován harmonickými new age plochami a pokaždé se vrátí ve stravitelnější podobě, aby se nakonec z chaosu zrodil řád. DJ Dials zase podobně jako kdysi Deep Forest vsadil na zpěvy trpasličího národa Pygmejů a okořenil jimi abstraktně hip-hopový track pojmenovaný *Pillowforts*.

Máte-li tedy trpělivost a chuť vstřebávat aktuální klubové trendy, vydejte se do světa Gillese Petersona. Kdo nechce za hudbu platit a komu se příčí krást, ten ať navštíví profil Brownswood Recordings na portálu Soundcloud, který umožňuje stahování hudby zdarma: <http://soundcloud.com/brownswood/tracks>.

Igor Genda (1975) je frontman skupiny *My Dead Cat* a příležitostný učitel.

Dvacet let poctivé muziky

V českém kontextu není mnoho kapel, které by se svou produkcí byly respektovány jak v tuzemsku, tak v zahraničí. Které by jako Druhá tráva každý rok vyrážely na turné do USA – pro americké publikum. A jejich hudba by neztratila na hutnosti poselství.

JIŘÍ PLOCEK

Není lehké psát o důvěrně známé kapele, která existuje už dvacet let. Přibližuje nás to všechny společně nezvratně k věčnosti či zániku, podle toho, v co věříme. Důvodem k oslavě je však nepochybně hudba, která lemuje oněch dvacet let existence a která tu zůstane. A důvodem k oslavě je i od ambiciózního startu v roce 1991 nepolevívající nekompromisní kvalita. Nemáme mnoho obdobných skupin, jejichž pozice nezávísí na ničem jiném než především na jejich tvorbě a vlastní výdrži, stranou medializovaného hudebního průmyslu.

Druhá tráva má věrné publikum, které zčásti (ale ne zcela!) sestává ještě z pamětníků skupiny Poutníci. V ní si zpěvák a dominantní autor písní Robert Křesťan i banjista Luboš Malina, dva ústřední protagonisté Druhé trávy, vydobyli celostátní prestiž. První CD, jimž se hned v roce 1991 razantně odpíchli od zavedené poutnické tradice, obsahovalo bravurní převod Dylanovy písně *One More Cup of Coffee* (Ještě jedno kafe bych si dal), kterým se připomněla dlouholetá náklonnost Roberta Křesťana k slavnému písničkáři. Nejbohatší plody vydala na předposledním CD *Dylanovky* (2007)

a její echo zaznívá hned v první písni *Řada snů* z nejnovějšího CD Druhé trávy *Marcipán z Toleda* (2011). Co vlastně – kromě nepochybné muzikantské kvality všech muzikantů – přitahuje posluchače k Druhé trávě? Stejně jako u Poutníků jsou to texty Roberta Křesťana a ojedinelý pěvecký výraz.

Křesťanova metaforika prozrazuje nejen neobyčejnou sečtělou, ale i výjimečně básnické nadání, jež v působivých obrazech (s odkazy historickými, biblickými, zeměpisnými, mytologickými) rozehrává silné rezonance s posluchačovým nitrem. Rezonance, které nespočívají v intelektuálním uspokojení ze hry se slovy, nýbrž skrývají v sobě iracionální nejasnosti a hloubky a vibrují při každém poslechu novým zážitkem. Stejně tak introvertní tvůrce, neustále pochybující o pravdách tohoto světa a vyrovnávající se s tajemnými životními silami (hlavně lidskou láskou), dokáže expresivně vyhocovat tíživé otázky a pochyby. Ale také neváhá exponovat své nálezy, malá světélka lidství v obřích kolech „nelidských“ dějin. Nemáme v oblasti populární hudby podobného tvůrce, jenž by o tolik přesáhl plytkost a „písničkovost“ běžné produkce. Už na prvním CD nalezneme texty jako je *Praha bolestivostí*:

*Rád bych si byl jist
zda známe hranici
kdy jsme čistý list
a kdy jsme viníci
když tobě chce se rvát
a mlčít docela
jsi trpělivá snad
anebo zbabělá?
když boží seshora
překračují práh
kdy končí pokora
a kdy začíná strach?*

*(usmívej se
všiměj si hostí
jsme za prahem
jsme za Prahou
bolestivostí)*

Co je to dvacet let Druhé trávy? Kromě stovek koncertů šest řadových CD, výběry, live záznam, dvě anglicky zpívaná CD, sólové tituly výrazných instrumentalistů banjisty Luboše Maliny a dobristy Luboše Novotného, spolupráce s rozličnými osobnostmi – s americkou folkovou legendou Peterem Rowanem, excelentním countryovým harmonikářem Charlie McCoyem

(hrál ve studiu i pro Elvise Presleyho a Boba Dylana) či českým countryovým veteránem Pavlem Bobkem. Záběr kapely, která se hlásí ke svým bluegrassovým kořenům, je žánrově neobvykle široký (folk, country, rock, irská hudba), a tak není divu, že se na turné k jejímu dvacetiletí potkala celá řada rozdílných hostů (Javory, Katka García, Charlie McCoy). Symbolicky se tak stalo na místě, kde přesně před dvaceti lety měli svůj první samostatný koncert – na Folkových prázdninách v Náměšti nad Oslavou. A Robertova písnička na závěr:

*Za poslední lodí se zavřelo moře
a s posledním vojákem zdvihla se hráz
a bázlivý zpěv kdesi v klášterním dvoře
zněl jak sbohem jednoho z nás*

*Za poslední lodí se zavřelo moře
a vítr jak netopýr prohněl pláž
a mladičká varhaník z konzervatoře
si dal jméno Jeremiáš*

*Za poslední lodí jsem běžel až k místu
kde příliv mi zanechal španělskou zbroj
balíček peset a zažloutlých listů
vzpomínky a nepokoj*

Když se řekne pan řídící

Zpěvák, muzikant, lidový vypravěč, sběratel písní, spoluzakladatel legendárních Hornáckých slavností a především učitel, jemuž se povolání stalo posláním, se zapsal mezi živé symboly rázovitého kraje na moravsko-slovenském pomezí. Letošní devadesátník František Okénka.

PAVEL ODRAZIL

Legendě hornáckého folkloru neřeknou místní jinak než pan „řídící“ v narážce na jeho dlouholeté ředitelování v hrubovrbecké škole. Širší veřejnosti je znám z rozhlasových vln a také z televizních obrazovek, takřka vždy v typickém hornáckém kroji, v němž se cítí nejlépe. Jelikož letošní rok je pro něj jubilejním, zavítali jsme na tradiční Hornácké slavnosti do blízkosti větrného mlýna v Kuželově, kde je jedno z jeho dlouholetých působišť. Ptáte se proč? Jubilant totiž po léta pracuje jako průvodce touto národní technickou památkou a zasvěcuje do tajů mlynářského řemesla zájemce z různých končin naší vlasti, či dokonce ze zahraničí.

V pamětnickém pořadu vystoupil s muzikou svého bývalého žáka, dnešního nejznámějšího hornáckého primáše Martina Hrbáče. Při oslavě významného životního výročí přišli a hlavně přijeli gratulanti třeba až ze vzdálené Kanady. A všichni společně museli s obdivem pozorovat pohyb oslavence na pódiu, jeho zajímavé vyprávění a samozřejmě zpěv, podle kterého byste mu hádali nejméně o dvacet let méně.

Poslání: kantor

Kapitola z jeho bohatého života spojená s učitelováním by mohla zabrat celou knihu. „Učit jsem začal v Malé Vrbce a přes sousední Kuželov jsem skončil v Hrubé Vrbce. Jelikož tehdy byla válka, to byl rok 1941, pronásledovaly všechny mladé chlapy obavy z nasazení na práci do Říše. Ale měl jsem štěstí. Vždycky jsem chtěl být kantorem. Ve válce jsem sa připravoval na zkoušky způsobilosti z německého jazyka a pak už jsem byl pasovaný na samostatného

učitele.“ Jenže mračna, zatahující se nad mladým učitelem z Hornácka, se zatáhla, když jednoho dne otevřel úřední dopis s výzvou, aby nastoupil na „Arbeitsdienst“ do Štýrského Hradce. Zachránila ho finta v kritické době, ve třiačtyřicátém. „Vzpomněl jsem si na to, že jsme jednou hráli na svatbě za přítomnosti jistého pana Hrabce, který byl zrovna šéfem hodonínského pracáku. Zařídil mně, že budu pracovat ve firmě Harlender v Kunovicích, tedy doma. Tu dobu jsem tedy neučil, ale dělal na opravách techniky. Moc mně práce ve fabrice nebyla, i když mě převedli do mzdové účtárny. Co čert nechtěl, onemocněl jsem a přátelé i příbuzní mně radili, abych simuloval vředy na dvanácterníku. Když se předávaly dokumenty pojišťovně v Hodoníně a v Uherském Hradišti, přišli na mě a zas mě chtěli poslat šupem do Německa. Jako

anděl strážný se ukázal strýček mé manželky, který byl úředníkem na obecním úřadě. Všiml si, že v povolávacím dopise bylo u mého jména jiné datum narození. Strýček vrátil pozvání s tím, že o sedm let mladší František Okénka v obci neexistuje.“ Ale do školy jít nemohl. To musel počkat až po válce.

Těžkosti se léčí radostmi

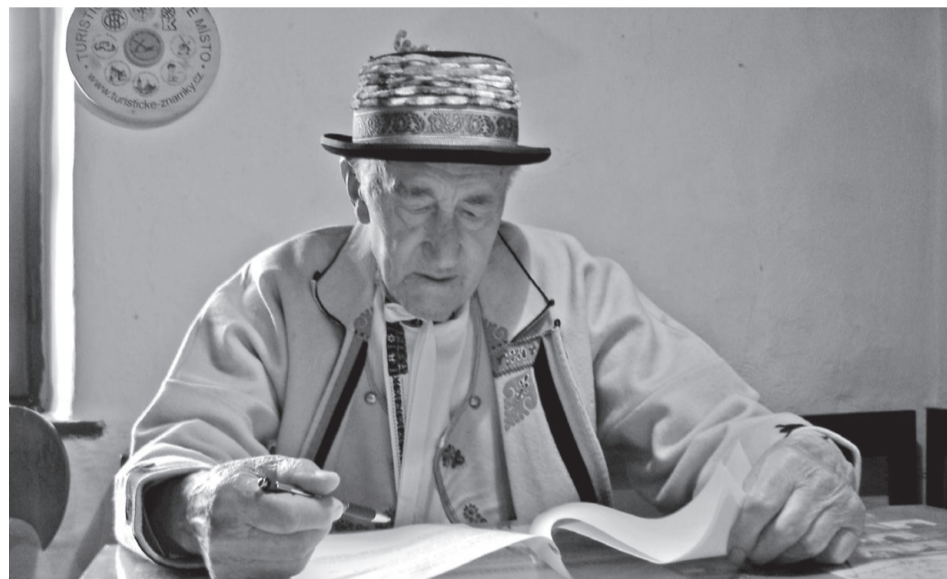
Zpěvák, tanečník verbuňku a také agilní organizátor kulturního dění na Hornácku se spíše než ke vzpomínkám na těžkosti poválečných a zvláště padesátých let (kdy na něj jako na vzdělaného učitele spadla vedle povinností ve škole celá řada nevděčných rolí – od účetního v zemědělském družstvu po šéfa myslivců) vrací k písním. A nejen k nim, ale i k milým historkám z muzikantského světa. Třeba

jak v triapadesátém natáčeli film *Ještě svatba nebyla*, jehož děj se odehrával na Hornácku. To už byl pan František nejen zpívajícím terčásem kapely legendárního Jožky Kubíka, ale také vyhlášeným výrobcem klobásů a domácí slivovice. Jedním z hlavních aktérů natáčeného hraného filmu byl František Kreuzmann, který vyprovokoval hrubovrbeckého učitele slovy: „Pane řediteli, slyšel jsem, že prý míváte výbornou slivovici...“ Co se dalo dělat, než názorně dokumentovat pravdivost slov pražského herce? K tomu po letech František Okénka dodává: „Aby viděli, že jsme tady na Hornácku praví přátelé, donesl jsem mezi herce hned pětadvacetiletrový demizón pálenky...“

Letošního devadesátníka uznávají nejen doma, ale i v sousední slovenské Myjavě, odkud dorazili gratulanti také. „Myjavané, to byli vždycky dobří přátelé. Když jsme chtěli v roce 1957 pořádat první Hornácké slavnosti, nebyla ruka Páně na okrese otevřená. A představte si, že Myjavané nám darovali do začátku deset tisíc korun. To byli rytíři. Nakonec to pohnulo i úředníky v Hodoníně a ti nám na pořádání festivalu poslali také stejné peníze.“

Když se měl František Okénka vyjádřit k receptu na dlouhověkost, neopomenul veselou mysl, cit pro lid, přátelské vztahy v muzice, práci i rodině a taky už zmíněné štěstí. A to míval často. To štěstí mají i jeho rodáci, pro které za svou dosavadní kariéru udělal mnohé. A budou je mít i ti, kteří se začnou do publikace Františka Šalého *Švárný šohajiček, šlapával chodniček* (Albert Boskovice 2010), v níž je líčen bohatý život pana „řídícího“.

Pavel Odrasil (1945) je etnolog, taneční pedagog a publicista.

František Okénka se připravuje na vystoupení. Kuželov, červenec 2011. Foto Jiří Plocek

Když je k ruce galerie, která je z ruky

Již dvacet let se za uměním stoupá do Galerie z ruky v Křížovicích na Vysočině.

JAN DOČEKAL

Stanislava Macháčková měla šťastný nápad, když v roce 1991 pojmenovala svou právě narozenou křížovickou galerii Galerii z ruky. Je vskutku z ruky. Ale vezme-li se to z opačného konce, skrze ty, kteří sem docházejí (říká se jim výtvarná veřejnost), tak asi příliš z ruky není, protože ona veřejnost, ono poutnické publikum, je hojně a mnohdy si myslí, že Galerie z ruky je mu vlastně k ruce. Je to nejspíš tím, že cesta do vrchu hraje jen malou roli, když snažně chce se kráčet za uměním, o němž se zde předpokládá, že je dobré. Necht' je vršek křížovického pahorku třeba ještě více stranou, ještě vyšší a přívozující ještě větší dýchavivost, rozhodný je poměr těch, kteří sem jdou s chutí a jsou zde rádi, poměr k místu samému, ke Galerie z ruky. Je to poměr pěstěním už příbuzenský, zahleděný, myslím až zamilovaný.

Galerie na kopci u lesa

Založení galerie v Křížovicích, o kousek blíž nebeské klenbě, nebylo náhodou ani vznešeným podnětem. Zdeněk Macháček, Stanislavin manžel, byl už tehdy renomovaným sochařem s křížovickým příbytkem i ateliérem, a ona je k umění nakloněna od brněnských hereckých let. A kdy jindy založit galerii, když ne po čerstvých politických a sociálních změnách, které, jak se zdálo, takovým privátním kulturním skutkům přejí. Ke galerii vloženo do části bývalé zemědělské

stavby přilehlo záhy malé přírodní divadlo se svislými skulpturami od Zdeňka Macháčka.

Stanislava Macháčková v dobré intuici odmitla vratké tvůrčí experimenty a prisleplé tvůrčí výboje. Od počátku má v prezentaci kreslířských, malířských, grafických, sochařských, sklářských a užitých děl soudobého umění zřetelně určenou hodnotovou hladinu. A nic s ničím není skloubeno uměle, pro efekt. Vše vystupuje z nestrojeného. Setkání s uměním je tu nad všednost vyzvednutým zážitkem. Zde i nepřilíhající návštěvník vnímá, jak jsou emotivní účinky uměleckých děl zesilovány dojmy vyvolanými romantickými pohledy do otevřené vysočinské krajiny. Zde lze snadno na okamžik uvěřit, že svět je dobrý.

Sto dvanáct výstav

Od jara 1992 do letošního léta bylo v Galerie z ruky sto dvanáct výstav. V mých denících „cestujícího kulturního publicisty“ je jich zapsáno jednáctdesát. Tolik jsem jich zde od první návštěvy v roce 1999 viděl. Do Křížovic to mám 64 kilometrů. Úhrnem jsem za dvanáct let najezdil k Macháčkovým za uměním 9088 kilometrů. Teď, když o nich píšu, mám to číslo před očima poprvé. Mohl bych nad ním rozumovat, analyzovat je z hlediska roční doby, proměňující se krásy krajiny okolo Velkého Meziříčí a před Bystřicí nad Pernštejnem, ale neudělám to, protože za uměním se sice chodit (jezdít) má, ale samy jízdy nejsou bůhvíjakým tématem.

Po všechny roky pro mě byly skutečně důležité jen tři látky: exponáty výstav, paní Macháčkové přízeň k umění a výhled z vrcholu křížovického kopce. Důležitá jistě byla i hojná účast příznivců umění na vernisážích. Ne však pro mě. Vím o ní jen z doslechu. Do Křížovic jezdívám až den po. Před exponáty bývá více místa.

Když na počátku nového jara opět dostanu sezonní program Galerie z ruky, zprvu

tomu, co vidím, zase nevěřím. Ale pak mě znovu prostoupí ona radost, jež vychází z poznání, že ne vše dobré už se ztratilo. Kdyby totiž k něčemu byly všechny „věrohodné“ předpovědi, Galerie z ruky by už léta nebyla. Ale ony byly, zaplat' bůh, dosud liché...

Jan Dočekal (1943) je historik umění a výtvarník.

Amfiteátr se sochami Zdeňka Macháčka před Galerii z ruky. Foto Jan Dočekal

Literární police

Tomáš Přidal

PIKANTNÍ POLDOVÉ

Druhé město 2011, 120 stran.

V devadesátých letech jsme se s nezaměnitelným výtvarným rukopisem Tomáše Přidala setkávali na obálkách nakladatelství Větrné mlýny. Tamtéž vydal také svou první básnickou sbírku *Všechno má barvu mýdla* (1996). Zatím poslední povídková kniha *Hlasy v sušence* (Druhé město 2007) a sbírka *Pikantní poldové* jsou vizuálně výpravnější. Hlasy v sušence žhnou růžovou, jakou žádné mýdlo nemá, nicméně výmluvný punkový graffiti styl výtvarníka zůstává stejný a básníkův všední surreální svět, v němž vás nepřestává pozorovat veřejný bazén a u výtahu číhá Picachu, také. Hravé fantastické obrazy situaci nezahlučují, ale naopak zpřuzračňují a pojmenovávají, a dělají to tak, že se lze zasmát i nad zjevnými chmurami. Nejsurreálnější jsou nakonec místa, kde žádné sušenky nemluví: „... / Jsem tady nověj / předem se omlouvám / za barvu / co vyplýváte // Nápís TÁHNI! / přes celý dveře / není přece / zadarmo.“

-pk-

Claudio Magris

POSLEPU

Překlad Kateřina Vinšová, Mladá fronta 2011, 336 stran.

Experimentální román italského spisovatele Claudia Magrise zavádí čtenáře do různých časových i místních rovin, proplétá nitky příběhů a spojuje je v postavě pacienta psychiatrické léčebny Chippica. Ten byl za války pro své komunistické přesvědčení vězněn v koncentračním táboře a později pro podezření z prostalinské špionáže v jugoslávském gulagu. Chippico se postupně identifikuje s různými historickými i smyšlenými postavami, jejichž útržky myšlenek, vzpomínek a osudů zprostředkovávají Chippicovu cestu za hledáním identity. Námětem knihy je útlak a bezpráví, avšak i ve sklíčující atmosféře nachází Magris záblesk naděje na lepší svět: „Román vypráví příběh mnoha deziluzí a mnoha propadů, ale také hovoří o naději a doufá, že svět nebude jenom řízen, ale že bude také změněn a zachráněn.“

-iš-

Patrik Linhart

SPÍČÍ HRŮZA

Dybbuk 2011, 208 stran.

Povídkový soubor se skládá z textů, které vznikaly v letech 1993 až 2009. Řada z nich již byla publikována zejména v časopisech Babylon, Pandora, Dekadent Geniální či Intelektuál. Básník, výtvarník a performer Patrik Linhart tvoří své „punkpovídky“ drsnou fraškovitou komikou a slovním experimentátorstvím, jaké ostatně předvádí také ve své pravidelné rubrice literárního obytveníku Tvar. Čtenáři často není dovoleno domýšlet děj, ten se při každé příležitosti zvrta, bezvýznamnost náhle nabývá na významu. V některých místech tímto připomene prózy Borise Viana. Doktor Adolf Hitler prchá kvůli nešťastné shodě jmen z nemocnice: „Když plamenomety prohledávali sklepení, svítilo mi, že se to hned tak brzy nevyšvětlí.“ Jinde se odehrává výslech v naprostém mlčení, vladař Nehet I. přemítá o nedotknutelnosti vlastnictví a v žádné domácnosti nechýbí špiček, „palička, která vsaje veškeré vaše emoce svou přirozenou agresivitou...“. Výrazným rysem většiny Linhartových povídek je spíše nežli otevřenost konce řízná neukončenost.

-pk-

Andrew O'Hagan

ŽIVOT A NÁZORY
MAFA, PSA, A JEHO
PŘÍTELKYNE MARILYN
MONROE

Překlad Markéta Jansová, Kniha Zlín 2011, 280 stran.

Psi o lidech vědí hodně – zpravidla i to, co si nechceme sami připustit. Je tomu tak i v případě maltézského pinče, jehož vzpomínky přenesou čtenáře do zákulisí poválečného Hollywoodu. Pšík jménem Maf je podceňovaným svědkem, před nímž si umělecká smetánka nedává pozor na jazyk a s nevidanou otevřeností se vyjadřuje o sexu i politice. Ze svého neutrálního pohledu dokáže výjimečně inteligentní pes, který bez problémů rozumí lidské i zvířecí řeči, vše odposlechnuté pozoruhodně glosovat. Dozvíme se tak ledacos o fungování proslulého Výboru pro neamerickou činnost, o mafiánských kontaktech Franka Sinatry a hlavně o titulní hrdince, pro niž se spojení světské slávy a psychické lability stalo osudovým. Navzdory otevřeně přiznávané inspiraci *Flushem* Virginie Woolfové nezaznamenaná nejspíš O'Haganova kniha zásadní průlom do literární historie, ale přesto máme co do činění s příjemným čtením na léto, kdy se jen nejzarytější knihomolové dokáží soustředit na těžší čtivo.

-jg-

Antonín Hošťálek,

Blanka Šváblová (ed.)

NOVINÁŘEM V BRNĚ

Moravskoslezský kruh 2011, 216 stran.

Sborník *Novinářem v Brně* je sympatická kniha, která se nesnaží být komplexním popisem historie brněnské žurnalistiky, přestože soubor textů začíná u zakladatele českého tisku v Brně Františka Matouše Klácela v polovině 19. století, zatímco jiné texty dosahují téměř do současnosti. Tato publikace je spíše sbírkou vzpomínkových statí, jež čtenáře zavádějí do zákoutí brněnských redakcí, ať už rozhlasových, nebo novinových. Texty o *Rovnosti*, *Lidových novinách*, *Brněnském večerniku*, *Moravských novinách*, *Hostu*, *Bloku* nebo časopise *KAM* jsou psány většinou z perspektivy těch, kteří je spoluutvářeli. Vedle žijících pamětníků je kniha doplněna i o vzpomínky Jaroslava Seiferta, Ludvíka Kundery nebo Stanislava Kostky Neumanna.

-ms-

Petr Klukan

VZPOMÍNKOVÁNÍ
(BYLI MEZI NÁMI)

Parola 2011, 160 stran.

Sborník novinářských medailonků není literaturou v pravém slova smyslu. Je dokumentem o setkávání s lidmi. Padesát lidí pestrého výběru představil Petr Klukan postupně v Jihlavských listech. Novinářské zpracování předznamenává různou úroveň hloubky pojetí, některé jsou velmi osobní, prozrazující životní „zásah“, jiné jsou naopak odtažitější. Zajímavým doplňkem jsou připojené reakce čtenářů (i anonymní), které v mnohém dokreslují portréty a někdy i kontroverznost dané osobnosti. Záběr je opravdu široký – od obecně známých osobností, jako je A. Dubček, K. Kryl, R. Lukavský, přes výrazné osobnosti jihlavského regionu (i bývalého tajemníka okresního výboru KSČ!) po „obyčejnější“ lidi – invalidního důchodce, amatérského sportovce, herce Horáckého divadla, postiženou ženu, drogově závislou mladou matku. Zmíním zde ještě dvě jména, k nimž má šéfredaktor Jihlavských listů Petr Klukan blízko. Nejdříve je to Jan Kubiš, z jehož rodných Dolních Vilémovic to je blizoučko do Lipníka, místa odkud pochází Klukanova maminka. Její a Kubišova rodina jsou spjaty hrůznou protektorátní historií s celou řadou zatčených a popravených v době po atentátu na Heydricha, jehož byl Kubiš spoluaktérem. Druhou cennou připomínkou je stať o Bořivoji Čelovském, nezávislém a nepohodlném varovném hlasu ve věci prodeje českého tisku zahraničnímu kapitálu. Jihlavským listům v jejich boji za udržení se v českých rukou pan Čelovský fandil. Všem, s nimiž se v této knížce setkáme, je společně jedno: jsou již po smrti.

-jp-

Jean-Marie Blas de Roblés

PŮLNOČNÍ HORA

Překlad Ladislav Václavík, HOST 2011, 134 stran.

Francouzský autor alžírského původu navázal touto knihou na impozantní román *Tam, kde jsou tygři domovem*, který získal řadu prestižních ocenění. Půlnoční hora má na rozdíl od předchozího díla menší rozsah, poněvadž nekomponuje tolik autorských záměrů. Její jazyk je úspornější a poetičtější. Stejně tak nenápadně se zprvu odvíjí příběh starého školníka jezuitského lycea, který se v době, kdy dostane výpověď v práci, blíže seznámí se svobodnou matkou Rózou. Spojuje je zájem o lamaistický buddhismus a rozhodnou se společně vypravit do Tibetu. Duchovní hledání rozehraje další hlubší hru, v níž se objeví staré výčitky a touha se z nich vykoupat.

-jp-

Ivan Klíma

MÁ VESELÁ JITRA

Academia 2011, 140 stran.

Čtvrtý díl spisů Ivana Klímy se vrací do atmosféry konce 70. let, kdy byl spisovatel ve vlastní zemi zbaven možnosti publikovat, byl sledován Státní bezpečností a zažíval nejrůznější další obtíže. V jednotlivých povídkách je zde s typickým klímovským nadhledem popsán jeden týden, den po dni. Každá jednotlivá epizoda znamená i vypíchnutí něčeho charakteristického pro onu dobu. Jeden den veze autor do nemocnice šmelinářovo dítě, které vyskočilo z okna, druhý den se setká se svou bývalou láskou, která emigrovala do Ameriky a ptá se, jej, proč on zůstává, další den je spojen s nákupem vánočního kapra... Z celé knihy vyznívá autorova zakotvenost v domácím prostředí a touha psát o něm.

-jp-

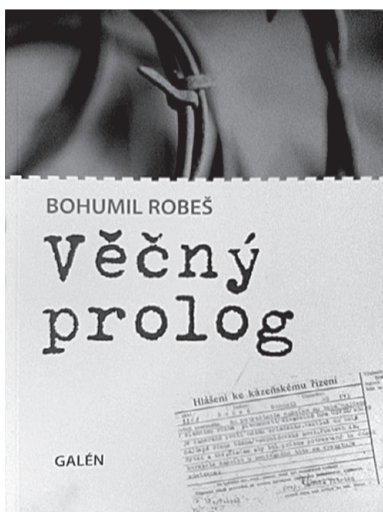
Bohumil Robeš

VĚČNÝ PROLOG

Galén 2010, 296 stran.

Rodák z jihomoravských Holubic Bohumil Robeš byl zatčen za členství v ilegální skautské organizaci a strávil ve vězení léta 1953–1967. Robešova životní cesta byla určena vrozeným konzervatismem i humanismem, vylučujícími jakýkoli kompromis s mocí. Policejní budova, kde byl autor umístěn ve vyšetřovací vazbě, stojí na Příční ulici v Brně dosud (opatřena pamětní deskou připomínající oběti oněch let), stejně jako za rohem loutkové divadlo Radost, v němž Robeš před zatčením působil. Jeho svědectví poopravuje některé mýty o daném období a o životě za mřížemi obecně. Autor popisuje nejrůznější postavy, s nimiž se v lágru setkal – od Karla Kutlvašra či Prokopa Drtiny až po bezejmenné oběti justiční mašinérie. Důsledná snaha o spravedlnost a důstojný život vedly k tomu, že se na Bohumila Robeše nevztahoval žádný z pardonů takzvané doby tání; naopak, pokusy diskutovat s vězňem mu opakovaně vynášely pobyt v korekci. Robešovy zápisky sestavil zkušební editor Jan Šulc a doslovem opatřil Jaroslav Hutka. Součástí knihy jsou také autorovy básně a povídky, doplňující obraz silné osobnosti, jejíž kultivovanost dokázala přežít i „čas likvidace“, jak se jmenuje jeden z oddílů knihy.

-jg-

Karel Hvizďala

MARDATA. VZPOURY V ŽURNALISTICE

Portál 2011, 264 stran.

Spisovatel a novinář Karel Hvizďala vydává knihu esejů a úvah, která ve třech sondách nastíní vybrané kapitoly z historie, současnosti i budoucnosti médií. Texty byly sebrány z rozličných zdrojů, autor je však pro tuto knihu přepracoval. Ať už Hvizďala sleduje dějiny interview, bulváru, rešerše, eseje nebo cenzury, vždy vztahuje tyto informativně hutné výklady k české situaci. I laický čtenář tak na základě srovnání snáže pochopí specifčnost českého mediálního prostoru. Prostý fakt, že cenzura byla ve Velké Británii zrušena v roce 1695 a u nás až v roce 1989, napovídá, že navazovat na tradici svobodného a kritického psaní bude v našich zeměpisných šířkách poněkud obtížnější. V analýze současného stavu médií autor poukazuje na to, že média celosvětově podléhají politizaci a bulvarizaci. Toto zjištění není objektivní, nicméně Hvizďala je dokladuje mnoha příklady z praxe, takže tento smutný trend získává na plasticitě. Současný svět tak ovládají bulvár a pop noviny, které míří hlavně na emoce čtenářů. V menšině pak zůstává přenos komentovaných a analyzovaných informací. Hvizďala svou knihou volá po vzpouře proti takovému stavu. Nezávislá média by měla být nápomocna tomu, aby se z konzumentů stali přemýšliví občané.

-ms-

Literární ukázka

Sex, smrt a manželství

JON ØYSTEIN FLINK

V úryvku z knihy *Sex, smrt a manželství*, za kterou autor (*1976) získal v roce 2009 Cenu norských mladých kritiků, je patrná spisovatelova novinářská zkušenost coby hudebního recenzenta. Hrdina tu vleká a poněkud packalsky páchá sebevraždu, chce se oběsit na záchodcích a poslední chvíle si za neprosté tmy hodlá „zpříjemnit“ hudbou, která by zamaskovala smrtelné chroptění, kterého se jeho citlivé ucho děsí. Milovaného Schuberta odmítá pro nevyzpytatelně tiché pasáže, do nichž by se při svém smrtelném skoku mohl trefit. Nakonec volí folklorní hudbu Agnes Buen Garnásové. Zpěvačka se však před ním zhmotní a snaží se jej stáhnout zpět k životu. Skepse hrdiny se vybijí ve vulgarismech a zkratkovitém jednání, které má tragikomický rozměr. Závažnost situace se však přelévá do lázni černého humoru. Knihu vydá v listopadu brněnské nakladatelství Vakát.

Lepí se na mě, objímá mě nohama kolem pasu a ruce mi ovijí kolem ramen, visí na mě a tiskne mě, tiskne mě pevněji a s pláčem mi šeptá do ucha: Ne, ne, ne! Musím se s ní skoro prát. Trochu povolí sevření, zvedne hlavu a podívá se na mě, uplakaná a zoufalá. Chce, abych odvázel hamaku, a hlavně abych se nevěšel. Chápu, že to nemám udělat kvůli ní, že tím myslí právě tohle, že nedokáže žít s tím, že bych skočil. Proto ji od sebe odkopnu, nakopnu ji, až narazí do zdi, protože vím, že tam ve skutečnosti není, a pak zase zavřu oči. Jenže právě v té chvíli píseň dohraje a ipod, nastavený na nahodilý výběr, začíná hrát velmi náladového Louise Armstronga z dvacátých let.

Musím znovu vzít ipod a kliknout na něco jiného, když v tom se na mě Agnes Buen Garnásová opět vrhá. Stejně jako předtím se mi ovijí nohama kolem pasu, jenže teď navíc začíná šmátrat po uzlu na mém zátylku a já musím nechat ipod ležet a pokusit se ji zastavit. Zároveň mi Louis Armstrong vesele a spokojeně frázuje ve svém malém, marihuanou opojeném jazzovém nebi do ucha, opravdová náladovka ve stylu dibadibadoo, která dodává celé situaci neuvěřitelně idiotský nádech, a jestli tohle brzo neskončí, dostanu se ven z té tmy, která do mě v poslední době tak tvrdě pronikla. Celé to bude úplně pitomé.

Vím, že tohle všechno se odehrává jenom v mojí hlavě. Všechny ty distrakce... odkud se berou? Nemyslím, že by to byla nějaká znamení shora. Můžu si prostě jenom sundat sluchátka a mrsknout ipod na podlahu. A právě to dělám. A jestli mi ta pěvkyně Agnes Buen Garnásová bude rozvazovat uzel, prostě rozsvítím, aby se objevila ta zasnáaná žlutá stěna, a když uzel ohmatám, mám hamaku stále dobře utáženou kolem krku.

Pořád stačí jenom skočit, mít to za sebou, pak nastane věčná noc. Radši budu žít, případně umírat s chroptěním. Mimochodem je to naprosto fér. Nemůžu konejšit svou vlastní smrt v sentimentálních lidových tónech. Budu muset akceptovat její auditivní grotesknost a vizuální ubohost. Ted' skočím, říkám si. Ted' to udělám.

A pak uvolňuju uzel, beru hamaku a sluchátka, jdu do kanceláře a trhám na kousky dopis na rozloučenou, upírám pohled přes macbook a na klávesy mi dopadají slzy.

Cítím se zkrátka jako velký zprohýbaný kýbl sraček. Nemůžu sám sebe vystát a najednou zuřivě a agresivně tluču pěstmi do zdi.

Zabouchávám za sebou dveře, naskakuju na dámské kolo a valím se dolů po Markveien

k bankomatu Nordea, kde vybírám všechny peníze, co mám, devět tisíc korun, v pětičtyřicetkách, a cpu si je do peněženky. Šlapu na dámském kole vstojí a z pusu se mi mumlavě valí nadávky jako píča, čurák a zasnáaná fakani, šlapu, co můžu, nahoru ulicí Thorvalda Meyera. Cíl cesty je u náměstí Carla Bernera.

V ulici Dælenenggata se nachází masážní salon, hned naproti ilegálnímu pornoobchodu, a právě tam mířím.

Nemám sílu kolo zamykat. Jestli o něj někdo stojí, ať si ho vezme. Rozrážím dveře a du-

a ten ne právě hubený maník mi přidrží zapalovač zippo a já dávám své cigaretě možnost, aby si jím posloužila.

Ze všech naprosto šílených témat, kolem kterých by se mohl točit hovor v bordelu jedné pozdní střední noci, se tihle tři lidé zapletli do diskuze o divadle. I když... „diskuse“ je asi trochu moc honosné slovo pro popis toho, co se tu odehrává, v každém případě má ale slovo ten maník a vypráví o zážitku, který se mu přihodil s manželkou, co ho nedávno dotáhla do Národního divadla, kde měli zhlédnout jedno-

a předpokládá asi, že já si myslím to samé, že to je typicky ženská záležitost mít rád divadlo, mít rád umění. A to, co je typicky ženská záležitost, je samozřejmě taky sračka, taky pitomost. Já teď v podstatě nemám sebemenší zájem o probíhající „diskusi“, ale bohužel mám jak názor, tak politické stanovisko.

Když žena skončí, začne se jí muž vysmívat, a to tím, že se otevřeně obrací ke mně, přičemž chce, abych podpořil jeho chatrné názory, a já si tedy dovolím vyjádřit své stanovisko v „diskusi“, nic nezastírám, nesnažím se jaksi dosáhnout určitého smíru mezi oběma stranami. Naopak používám několik dost silných výrazů a zsměšňuju ho, abych skutečně ozřejmil diametrální rozdíl mezi jím a mnou, a označil jeho názory za natolik idiotské, že nemůžu udělat nic jiného, než si celého toho maníka zařadit do škatulky „slaboduchý“. Tohle formuluju bez jakékoli známky angažovanosti, prostě to říkám tak, jako bych měl přístup k hlubší pravdě ležící mimo dosah ostatních lidí. A protože jsem se narodil s darem mluvit, zasahuje moje vyjádření vražedným způsobem jak obě ženské, tak maníka, jehož obličej během mé promluvy stále víc bledne. Když skončím, je maník tak rozčilený, že se mu skoro kouří z uší. Je natolik raněný a dotčený na duši, že vstává a značně hlasitě vypouští mým směrem litanii nadávek, protože on nesnese, aby takový spratek jako já si tam jen tak přišel a označil ho za slaboduchého.

Obě dámy výjev, který se před nimi rozvíjí, dost znepokojuje a jedna z nich, ta, co projevovala takové nadšení pro divadlo, se snaží maníka trochu uklidnit. Vtom on nechává svou dlaň dopadnout silně na její obličej a žena se kácí na podlahu a tam začíná naříkat. Maník se znovu otočí ke mně a teď mu připadá vhodné požadovat po mně omluvu, s křikem, protože jestli neodvolám to, co jsem řekl, osobně si mě podá.

Ale já sedím v křesle stále stejně nehybně a vypouštím kouř nosem a pak klidně říkám, že jediný člověk, který by se tu měl omluvit, a to ne mně, ale té ženě, kterou srazil na zem, je on sám. Jenže maník se rozhodně nehodlá té zatracené divadelnické kurvě omlouvat, a tímhle mi dává ještě jednu šanci: Jestli neodvolám to, co jsem řekl, můžu očekávat starou dobrou nakládačku.

Uprostřed téhle balady přichází žena z recepce. Mám dojem, že maník tu nedělá brajgl prvně, a žena na něj křičí, aby se uklidnil, protože jinak zavolá Mohammedovi, ať už je Mohammed sakra kdokoli, ale maník v odpověď trefí pěstí ženu z recepce přímo do rypáku a žena se sesouvá k zemi a maník je tak příšerně vzteklý, že zmlátí každého, kdo mu bude stát v cestě, a v tomhle okamžiku mi dojde, že to už vážně stačilo, beru popelník, který stojí na stolku přede mnou a do kterého jsem právě típl cigaretu, a třísknu s ním maníka do hlavy, jak nejsilněji dokážu.

Než se sesune k zemi, podívá se na mě dvěma dost překvapenými očima, a pak konečně leží v bezvědomí na podlaze.

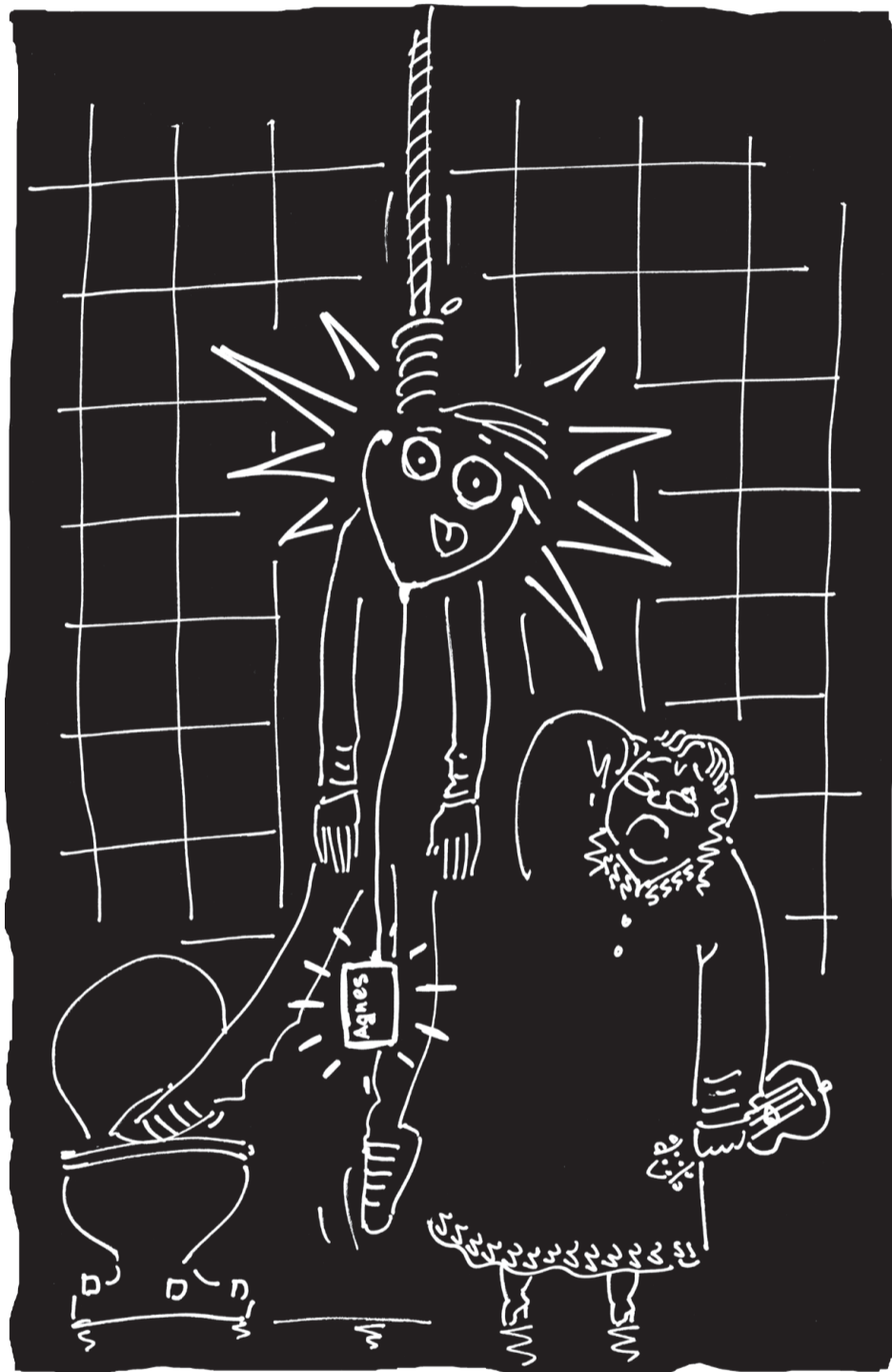
Obě zbité ženy se už postavily na nohy a teď tu stojíme všichni čtyři a díváme se na nehybné maníkové tělo.

Nejdřív mě napadá, že je mrtvý, protože jsem ho praštil opravdu tvrdě. Podívejme se, jsem v tom teď až po uši.

Ted' se můžu těšit jen na dlouhodobý pobyt ve vězení.

Bude fakt sranda dočíst se o tomhle v novinách a vysvětlovat to své snoubence a svým rodičům, nejen ten fakt, že jsem dokázal jedné střední noci zabít jednoho maníka, ale navíc to, že jsem to udělal v bordelu. Jo, to bude pozdvižení, vážně psina. Dobrá práce!

Přeložila Kateřina Křišťalková.

sám dovnitř. Jako první vidím v jakési recepci dámské tělo čtoucí časopis *Her & Nå*. Nejsem ani trochu v rozpacích nebo nejistý, prostě říkám, že potřebuju masáž.

Žena mi předkládá „menu“, aniž by zvedla pohled od časopisu. Tady se dá vybrat z nabídky zákonem povolených masáží.

Po troše „jestli“ a „ale“ si vybírám masáž za sedm set korun, nezabývám se tím, jak se jmenuje. Žena v recepci říká, že případné dodatkové služby si můžu dohodnout přímo s dívkou, podává mi župan a pantofle a ukazuje mi cestu do šatny, kde se můžu svléknout a osprchovat – pak patrně znovu zaboří nos do svého časopisu. Já se dlouho sprchuju a pak si oblékám župan. Šaty tam nechávám ležet, jen peněženku si беру s sebou.

Vstupuju do jakési místnosti, kde sedí ne právě hubený maník kolem čtyřicítka a dvě spoře oděné dámy, očividně prostitutky, kterým musí být taky kolem čtyřiceti. Sedám si do křesla naproti maníkovi, a když mi jedna z těch ženských nabídne cigaretu, s díky ji přijímám,

ho Shakespeara. Nepamatuje si, jaká hra to byla, a nevzpomíná si ani na nic z jejího obsahu. Jediné poselství, které se snaží zprostředkovat, je to, že divadlo – i všemožná další umění – jsou sračka a naprostá ubohost, která se hodí akorát na to, aby muže, jako je on, uspala, a teď využívá příležitosti a pronáší několik pohrdavých komentářů na adresu norské kulturní politiky, která dává milionové dotace sračkám a ubohostem, co se tváří jako umění a kultura.

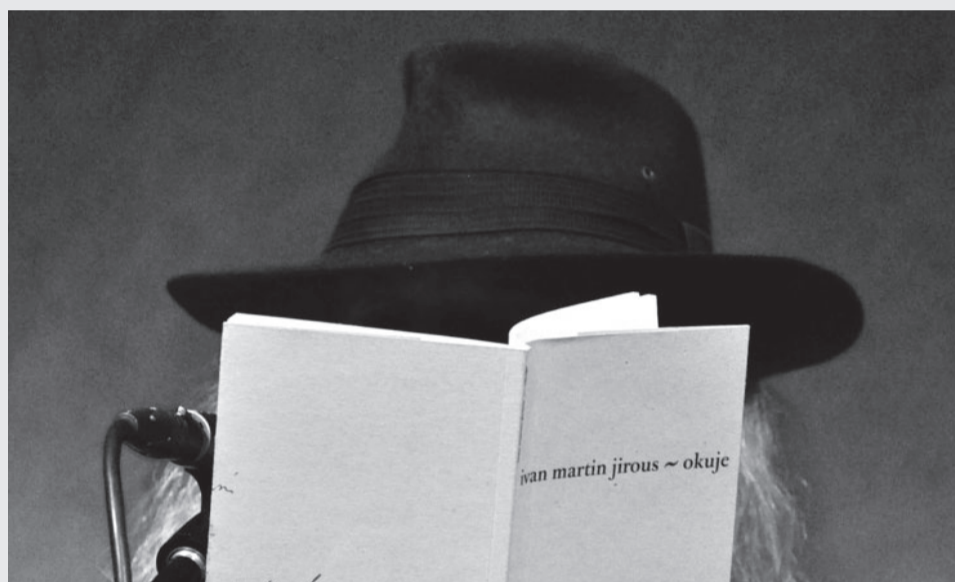
Maníkovi se bohužel nedaří získat podporu od obou ženských, v každém případě ne od jedné z nich, která má očividně trochu pojem o divadelním umění a plane k němu láskou. Nemůžu říct, že by projevovala zářivý intelekt, ale ve jménu umění vyznačuje příkladný entusiasmus a přitom odmítá naprosto chabá tvrzení onoho maníka. Zatímco žena mluví, zírám maník na mě. Sedím mlčky v křesle, kouřím a cítím se mizerně. Neprojevím jsem sebemenší zájem o hovor, ale přesto ve mně hledá spojení pro své názory, patrně proto, že jsem stejného pohlaví jako on. Ženská řečí, myslí si,

Reportáž z Měsíce...

Petr Hruška

Ivan Martin Jirous

Petra Hůlová

Malgorzata Rejmer (vlevo)

... autorského čtení

Brno, červenec 2011. Foto Bořivoj Hájek

kulturystyka

FILM

24.–28. srpna proběhne v Praze osmý ročník festivalu **Fresh Film Fest** zaměřený na studentské filmy a debuty z celého světa. Promítání téměř 150 snímků se uskuteční na pěti festivalových místech; základnou zůstává Palác Akropolis.

18.–21. srpna se v prostorách hradu Orlik nad Humpolcem koná desátý ročník festivalu **Film a dějiny 2011** s tematikou „Hranice“. Pomocí vybraných snímků se zaměří především na otázku českého a československého pohraničí od dob národního obrození až k dnešku.

DIVADLO

21. srpna. – 4. září se v Praze uskuteční mezinárodní festival nového cirkusu a divadla **Letní Letná**. Jde

o jediný tuzemský festival, který systematicky uvádí nejlepší soubory tzv. nového cirkusu, uměleckého směru, který kombinuje cirkusové dovednosti s divadelní poezií.

LITERATURA

24. srpna v 18 hod. **Duše měst, míst a regionů**, Dům čtení – Ruská, Praha. Cyklus literárních pořadů tentokrát na téma Velká Británie a Irsko. Pozvání přijal překladatel jednoho z nejvýznamnějších britských básníků současnosti Rogera McGougha – Dan Jedlička, v Praze píšící britská autorka Jane Kirwan a další znalci „ostrovní“ literatury.

23. srpna – 30. září probíhá v Plzni ve Smetanových sadech výstava exilové a samizdatové literatury **Češi v zahraničí**. Pořadatelem je Studijní a vědecká knihovna Plzeňského kraje a Library of Jiřina Fuchs – Czech Abroad Memorial.

VÝTVARNÉ UMĚNÍ

10. 8. – 11. 9. 2011 Chléb a sůl, Karlin Studios, Praha. Mezinárodní výstava jedenácti umělců (FR, I, AUS, CZ) vytvořená přímo pro bývalou tovární halu Karlin Studios tematizuje polaritu práce a volného času.

15. 7. – 9. 10. 2011 Ještě se chvíli zdržím, Milena Dopitová. Prezentace letošní laureátky Ceny Michala Raneho v Moravské galerii v Brně.

4. srpna – 10. září bude v Nové síni Poruba v Ostravě k vidění expozice **Trojúhelník umění**. Výstava představí plastiky, objekty a instalace pedagogů Ateliéru sochařství a prostorových forem Akademie výtvarných umění v Lodži – profesora Marka Wagnera a odborných asistentů Bogdana Wajberga či Agnieszky Mikolajczykové.

HUDBA

27. srpna ve 14 hod. začíná ve vysočanském parku

Podviní v Praze sedmý ročník festivalu **Barevná devítka aneb Etnofest**. Návštěvníci se mohou těšit na chutě, vůně a melodie čtyř světadílů.

27. srpna se na Kmochově ostrově v Kolíně uskuteční již 14. ročník kulturního hudebního festivalu **Natruc**. Mezi jinými vystoupí Richard Müller, Sto zvířat, Xindl X, ze zahraničních například britská kapela The First nebo němečtí Cosmonautix.

26. srpna – 3. září se konají **Ostravské dny 2011: Festival nové hudby**. Jde o pracovní prostředí se zaměřením (nejen) na orchestrální skladby. Rezidenčními orchestry Ostravských dnů jsou Janáčkova filharmonie Ostrava a komorní orchestr Ostravská banda – stejně tak jako ansámbl, dirigenti a sólisté včetně pěveckého sboru Canticum Ostrava. Ostravské dny jsou organizovány každé dva roky a od doby svého vzniku v roce 2001 přispěly do značné míry k rozvoji současné hudby.

INZERCE

Přes

hranice
předsudky
lhostejnost

pres.nesehnutí.cz

Lidská práva u nás i ve světě
Integrace cizinců
Uprchlíctví a migrace
Azylová problematika
Aktuální témata

24Kč

čtvrtletník o migraci a lidských právech
analýzy - rozhovory - polemiky

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

NESEHNOUTI

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

myGEM®

Intelligent Software Solutions

www.mygemsoft.com

Otázka pro: Jaroslava Šabatu

Budu odpovídat jako rak: pozpátku. Nezeptám se proto, zda lze navázat na úsilí z let 1968/1969, ale proč?

Proto, že jeho pravou „duší“ nebylo váhavectví reformně komunistických špiček, ale étos širokého hnutí za občanskou svobodu. Sovětskému typu socialismu a imperialismu nedávalo vale ve jménu obnovy kapitalismu, ale ve jménu obnovy demokracie s nefalšovanou politickou svobodou a pluralitou vlastnictví. Zkrátka: heslo socialismus s lidskou tváří mu nebylo pro smích.

Skrutá síla tohoto směřování nepominula ani po kolapsu sovětské říše. Žádnému z protagonistů revoluce z roku 1989 nepřišlo na mysl hlásat návrat ke kapitalismu. Václav Klaus se s touto strategií vytašil až na počátku roku 1991 jako předseda Občanského fóra...

Proto má podnes zásadní význam spor o „duši“ Pražského jara, který se vedl na půdě komunistické strany: spor o to, jak zreformovat nedemokratický systém v Československu, je-li jeho garantem „Moskva“ se svými imperiálními zájmy. Alexander Dubček rozkrývá jeho smysl ve svých pamětech. Píše, že si „ne vždy“ rozuměl „s některými českými reformisty“.

Sovětská okupace v roce 1968 zlomila v Československu násilím reformní úsilí, jež nemělo v tehdejší kontextu v Evropě obdobu. Co vás tehdy hnalo kupředu? Je možné na něco navázat i dnes?

Byl jsem jedním z nich. Víím proto, co chce říci, když dodává: „Jsem přesvědčen, že jsem v mnoha případech zastával střízlivější stanovisko... Moje vrozená slovenská opatrnost se někdy nesprávně interpretovala jako váhavost. (...) To bylo důsledkem dvou různých politických kultur.“

Dubček byl nepochybně upřímný reformátor. Nejširší vrstvy obyvatel v něm viděly svého muže, ale neviděly do karet potenciální páté koloně Moskvy ve vedení KSČ. Upřímní reformátoři se jí mohli zbavit jen jedním způsobem. Zbavit Moskvu naděje, že má uvnitř československých hradeb vlivného spojence. Na nic se mužů v Kremlu neptat a postavit je závčas před hotovou věc svoláním mimořádného sjezdu strany a zvolením nového vedení. Dubček tuto orientaci tvrdošíjně odmítal. Chtěl o své pravdě přesvědčit i Leonida Brežněva. Neuvědomil si, že tak Moskvě vychází vstříc: její srpnová intervence zahrnovala předpoklad, že v Československu má vlivné stoupence svého záměru. Byla dokonce přesvědčena (a ubezpečována), že má podporu většiny předsednictva KSČ. To, že se jí tuto zálohu nepodařilo dostatečně zmobilizovat

(a intervence se díky Vysočanskému sjezdu změnila v její politickou porážku), je nejpozoruhodnější a nejvýmluvnější důkaz vnitřní síly československé reformy. Dlužno dodat: síly bohužel plně nevyužitě...

Alexander Dubček byl – jak píšou editoři jeho paměti – důsledný, byť nedeklarovaný „fabianec“ (politik „shody“ za každou cenu, politik vyhýbající se vyhrocování konfliktů). Nepochopil, že přiměřenou odpovědí na jakoukoli radikální krizi není evolučně reformistické, „fabianské“ lavírování; že odpovídající orientací je přístup evolučně revoluční.

Hledání nového sociálního řádu jako hledání dokonalejší definice svobody novodobého lidstva se podnes odehrává ve sváru těchto dvou politických kultur. Platilo to v roce 1968 a v ještě větší míře dnes: ve stále se prohlubující krizi panství mezinárodního finančního kapitálu.

Jaroslav Šabata (1927) je politik, politolog a filosof. V šedesátých letech představitel radikálního reformního křídla v KSČ a v roce 1968 tajemník jednoho z „mužů Pražského jara“ Josefa Špačka.

FEJETON MARTINY SCHNEIDEROVÉ

Štětka planá

Bodlák je symbolem manželské věrnosti. Proč? Inu, je přílnavý a ve své přílnavosti také vytrvalý. Vždyť na základě kudlibabky (i tak se bodlákům říká) byl vynalezen suchý zip! Bodláky dobře drží na tepláčkách, na svetru i ve vlasech. Copak z tepláku a ze svetru ho dostanete ještě celkem snadno, buď ho násilím vyrvete, anebo svršky prostě svléknete. Jak ale bodlák dostat z vlasů, aby to nebolelo? Jak ho dostat z hlavy?

Mezi bodláky náleží i takzvaná štětka planá. Proto lze štětku planou, vzdor jejímu rozpustilému názvu, který fantazii vede do nepočestných rumišť, považovat za představitelku manželské, potažmo partnerské věrnosti. Ale vysvětlíte to nevěstě!

Svatební dar? Pár vkusně nažehlených bankovek? K tak hrubému materialismu se nesnížíte. Chcete novomanžele podarovat něčím originálním. Produktem ducha, a nejlépe ducha vašeho. A tak se stalo, že novomanželé ode mě dostali štětku planou. Originalita nejtěžšího kalibru. Zbývá povědět, jak k tomu štětka přišla.

Na školách se již delší dobu provozuje aktivita, které se říká projektové dny. Zvolí

se téma (třeba přemnožení králíka divokého v Austrálii), zvolí se předměty, v nichž bude téma zpracováno, a vybere se třída, která králíkům věnuje jeden či více dnů. Studenti jsou vyvázáni z běžné výuky, nikdo je nezkouší a po šesté vyučovací hodině jdou domů. Vše se musí textově dokumentovat a fotit. Nejdůležitější fotografií je ta s vlaječkou Evropského sociálního fondu (ESF) a Evropské unie. Odtud prýští totiž gejzíry peněz. Školy projektové dny využívají mimo jiné na dovybavení. Nakoupí pomůcky, které v projektových dnech použijí. Čím více projektových dnů, tím lépe vybavená škola. No a učit se studenti budou asi o prázdninách.

Jako učitelka výtvarné výchovy jsem měla tu čest zúčastnit se této ziskové školy hrou. Téma: léčivé byliny. V chemii si vyrobili francovku na revmatická kolena, v biologii vyhledali místní bábu kořenářku, aby jí položili zásadní otázku, kam chodí na hluchavky, a ve výtvarce jsme se rozhodli pro grafiku. Technikou suché jehly vytvoříme staromistrovsky vyhlížející herbář léčivků. Rozdám žákům atlasy od ESF,

rozdám jim rydla i podložky od ESF, připravím tiskařské barvy od ESF, lis od ESF ještě nedorazil, tak použijeme ten starý.

Studenti se dali do díla. Vybírali si smířlivé zvonky, smyslné koniklece a mazlivé smetánky; chci se přidat k té plejádě něžnosti. Vezmu atlas a nechám zapůsobit Prozřetelnost. Jsem nerozhodný typ, proto přijímám bylinu na první otevření atlasu. A štětka planá byla mou. Trochu jsem se zarazila nad takovým „vzkazem“, neboť jako symbol věrnosti jsem ji v ten moment jaksi nedokázala vnímat. Převládá atak zpusťlého označení. Nicméně štětka léčí: působí močopudně, jako obklad ji lze přikládat na rozpraskané rty a prsní bradavky a poradí si také s ekzémy.

Touto cestou bych chtěla vzdát hold Evropskému sociálnímu fondu, kterýžto mi umožnil za prvé poznat sama sebe a za druhé vytvořit svatební dar pro Evu a Filipa Šenkovy, kterým kromě štětky obtěžkané příznivou manželskou symbolikou věnuji také tento ne nápadně kacírský fejeton.

Ty můj bodláku, ty moje štětko.

KALENDÁRIUM

bylo

24. srpna 1456 byla vydána v Mohuči první tištěná kniha, tzv. Gutenbergova bible, na níž vynálezce knihtisku začal pracovat po roce 1450.

19. srpna 1839 představuje Jacque Daguerre ve Francouzské akademii věd první fotografický proces.

Počátkem srpna 1866 byla v několikatisícovém nákladu rozšiřována anonymní brožura – protirakouský pamflet *Pláč Koruny České* bývalého redaktora *Národních listů* Antonína Kotíka, vydaná z podnětu Josefa Václava Friče (vytištěna v Berlíně). Vedle kritiky habsburských panovníků v ní ožívala myšlenka samostatného českého státu v rámci federovaných „osvobozených národů“.

20. srpna 1885 vyšlo v Brně první číslo sociálně demokratického časopisu *Rovnost*, jehož mottom bylo „Rovnost, volnost, bratrství“. Jeho redaktorem byl Pankrác Krkoška, který psal první číslo v hostinci U Průšů; ten stával na dnešní Bratislavské ulici. Dodnes vychází jako deník.

22. srpna 1911 byla z Louvru ukradena Mona Lisa, zloděj byl však dopaden ještě tentýž den.

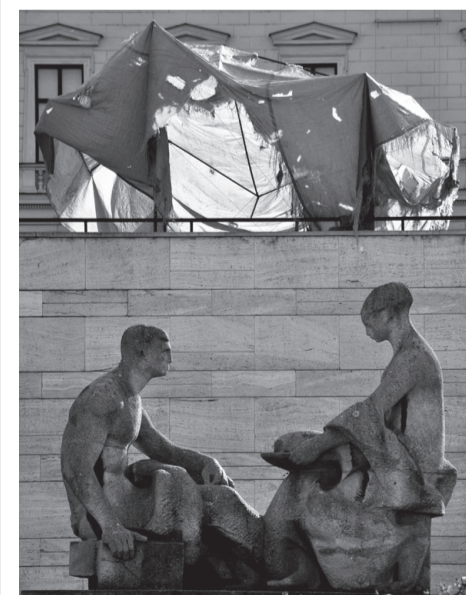
15. srpna 1947 získala Indie nezávislost. Osamostatnila se od Velké Británie a stala se nezávislou zemí v rámci Commonwealthu. Prvním indickým premiérem byl zvolen Jawaharlal Nehru. Po druhé světové válce dochází k dekolonizaci Britského impéria, nicméně většina zemí jako nezávislé jednotky zůstávají i nadále součástí Společenství národů.

21. srpna 1968 vojenským vpádem tzv. okupační pětky v čele se Sovětským svazem byla obsazena většina důležitých měst v ČSSR. Naše vláda vyjádřila svůj protest vládám pěti států, které okupaci uskutečnily. O ČSSR se začalo jednat v Radě bezpečnosti OSN. V celé zemi rostl živelný lidový odpor k okupaci. Invaze vojsk Varšavské smlouvy si k 3. září 1968 vyžádala 72 mrtvých, 266 těžce a 436 lehce raněných československých občanů.

V srpnu 1980 vzniká v gdaňských docích odborové hnutí Solidarita. Vedl je neznámý nezaměstnaný elektrikář Lech Wałęsa. Solidarita nastoupila cestu nenásilí a s komunisty nebojovala. Byla to jediná nezávislá organizace v sovětském bloku s oficiálním právem stávkovat a nabírat nové členy. Členové strany k ní hromadně přebíhali. V prosinci 1981 bylo na příkaz SSSR pozatýkáno během několika hodin 40–50 tisíc členů organizace a její činnost byla zastavena.

-ms-

Řešení z první strany minulého čísla:

Christoph Meier vytvořil sochu z plachty, která původně halila restaurované dílo Olbrama Zoubka.

www.kulturni-noviny.cz

MÁM ZÁJEM O PŘEDPLATNÉ KULTURNÍCH NOVIN

Roční (čtrnáctideník – 26 čísel, 12 stran) **650 Kč**

Jméno Příjmení (firma)

Adresa PSČ

E-mail:

Datum Podpis

KULTURNÍ NOVINY 4-5/2011.
Vyšlo 15. srpna 2011.
Vydavatel: Kulturní noviny – vydavatelské a mediální družstvo, Bratislavská 48, 602 00 Brno.

Registrace periodického tisku:
MK ČR E 19722, ISSN 1804-8897.

Redakce: Jiří Plocek – šéfredaktor,
Veronika Dopitová, Martina Schneiderová,
Iveta Šedová, Jakub Grombří, Petr Kovář.

Korektury: Světlana Kopřivová, Martina Vohralíková.

Typografie: Miroslav Švejda.
Návrh logotypu: Pavel Brabec.
Kresby: Aleš Čuma.
Tisk: Ringier Axel Springer Print CZ.

Informace o distribuci: druzstvo@kulturni-noviny.cz.
Informace o předplatném: info@kulturni-noviny.cz.
Kontakt na redakci: redakce@kulturni-noviny.cz.

Projekt se uskutečňuje za finanční podpory
Ministerstva kultury ČR.
Vydáno za finanční podpory statutárního města Brna.

B | R | N | O